دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری
*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین
سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب
* * *

ناوونیشان:
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر
س. پ. ژمارە: ١
www.araspublisher.com

کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی

کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی

کەشکۆڵی عەبدولفەتاح

لێکۆڵینەوەی

محەمەد عەلی قەرەداغی

بەرگی پێنجەم

ناوی کتێب: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی - کەشکۆڵی عەبدولفەتاح - بەرگی پێنجەم
لێکۆڵینەوەی: محەمەد عەلی قەرەداغی
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ١٤١
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب
دەرهێنانی بەرگ: شکار شێخ عەفان نەقشبەندی
خۆشنووسیی بەرگ: هونەرمەند محەمەد زادە
پیت لێدان: نسار عەبدوڵڵا
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمان مەحموود
چاپی یەکەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠٢
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٣٩)ی ساڵی ٢٠٠٢ی دراوەتێ

پێشەکی

نزیکەی (١٠) ساڵە لە دوای دەرچوونی بەرگی چوارەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی)یەوە، لەم پرۆژە - پرۆژەی کەشکۆڵ بڵاوکردنەوە - دابڕاوم، هەرچەند لەم ماوەدا، بەزۆریی، سەرگەرمی کارگەلێک بووم لە جوغزی ئەم پرۆژە بەدوور نین و، بەڵکو بەشێکی کارەکانم دۆزینەوەی کەشکۆڵ و ناساندنیان بەمێژووی ئەدەبی کوردیی بووە و[١]، ئەوەیش لەم رووەوە ئەنجامم داوە خۆشبەختانە بەشانازییەوە دەڵێم: کەس پێش من نەیکردووە و پەیی پێنەبردووە. هەر ئەمەیش بوو لەم ماوەدا هانی دام بۆ ماوەیەک بگەڕێمەوە سەر ئەم رێبازە و بەرگی پێنجەمی ئەم پرۆژە بخەمە بەردەستی خوێنەرانی کورد، چونکە لەم ماوەدا -وەک گوتم- کەشکۆڵگەلێکی زۆرم دیون و، هەلی ئەوەم بۆ رەخساوە وێنە و فۆتۆکۆپیی لە هەندێکیان وەربگرم و، کەرەستەی باشی بابەتەکەم چنگ بکەوێت.

ئەم کارە بۆ؟

هەرچەند چوار بەرگەکەی پێشووی ئەم کەشکۆڵە لە کتێبخانەی کوردییدا جێگەی دیاریی خۆیان گرتووە و، شەیدایانی ئەم بوارە بەنرخەوە دەیانڕواننێ، تا ئێستە ئەو کەشکۆڵانە بوونەتە سەرچاوەی گەلێ کاری بەپێزی لێکۆڵینەوە و بووژاندنەوەی سامانی کەلەپووریمان و، لەوانەیشە لەمەولایش زیاتر بایەخیان پێبدرێت و، رەنگە تا ماوەیەکی دووریش ئەم بایەخە هەر لە برەودا بێت... ئەو چوار بەرگەی کەشکۆڵ هەموو شتێک نین و، کاری کۆکردنەوەی بەرهەمی شاعیرانی کورد بەمەندە تەواو نابێت و، بۆ گەلێک کە سامانی کەلەپووریی و نەتەوایەتیی هەمیشە لەناوبرابێت و، بەری هەست و بیری رۆشنبیرانی هەر خۆراکی ئاگری کینە و رقی دوژمنانی بووبێت و، ئەوەی لەو تەنووری رقە قوتار بووبێت، دەبێ کاری تایبەتی و چەند سەرەی بۆ بکرێت، تا ئەو قوتاربووانەیش بەدەردی ئەوانی پێشوو نەچن و، بەهۆی خەم

(١) گومان لەوەدا نییە ئەوەی دەربارەی مێژووی ئەدەبی کوردیی نووسراوە مێژووی تەواوی ئەدەبی کوردیی ناگرێتەوە و، گەلێ لایەن هەیە یان پێویستیان بەوەیە زیاتریان لەسەر بنووسرێت، یان هەر هیچیان بۆ نەکراوە. چەند جاریش ئەوەم نووسیوە کە هەرگیز ناتوانین قەوارە و ئەندازەی زیانگەلێک دەستنیشان بکەین کە لە سامانی کەلەپووریمان کەوتووە، هەروەها تا ئێستەیش نەمانتوانیوە بزانین چیمان لە چنگی نەهەنگی لەناوبردن و لەناوچوون رزگاربووە و لەکوێن و لە چ بارودۆخێکدان و، ئەگەر بیشتوانین ئەم کارە بکەین رەنگە هێشتا زۆری بەبەرەوە مابێت و ماوەیەکی باشی بوێت تا بتوانین بکەوینە سەروسۆراخی شوێنەوارەکانمان لە شوێنە جیاجیاکانی جیهاندا.
لەم بوارەیشدا هەرچیم گوتووە و نووسیوە قسەی رووتی بێ بەڵگە نەبووە و، هەموو جارێک لە بەڵگەیەک زیاترم لەسەر ئەو بابەتە هێناوەتەوە کە لێی دواوم. ئەم جارەیش بەڵگەیەکی رەق و دیاری ئەوە دێنمەوە کە لەوانەیە هێشتا گەلێ شتی پڕ بایەخی دوورەدەستمان مابێت کە خۆمان خەمیانمان نەخواردووە و، خەڵکیش یان هەر پێیان نەزانیوون یا لەبەر کاری خۆیان سەر ئێمەیان نەپەرژاوە.

نەخۆریی رۆشنبیرانەوە، لەکاتێکدا کە لە توانادایە ببووژێنرێنەوە پشتگوێ بخرێن و، ئەم زیانانەیش سەرباری ئەوانی دی بن.

ئەم ئەرکەیش کاری یەک کەس و تاقە زەلام نییە و، دەبێ هەمەگیریی و گشتگیریی بێت و، هەموو پسپۆڕان و شارەزایانی ئەم بوارە خۆیان لە عاستی ئەم سامانەدا بەبەرپرس بزانن و، هەرکەس هەرچی پێدەکرێت دریغی نەکات و، چاوەڕوانی ئەوە نەبێت، لە باتیی ئەو، کەسانی دیکە کارەکە بکەن، چونکە دەبێ بزانین گەل بەزمانەوەیە و، گەلی بێ زمان گەل نییە و، درەنگ بێت یان زوو هاوگەلەی گەلانی دی دەبێت و ناوی کوێر دەبێتەوە!

گەلی کورد کە لەم چەرخەدا رووبەڕووی ئەرکی قورس و قەبەبووەتەوە تا گیان و کیانی خۆی بپارێزێت و، وردە وردە لە گاوڵکێدایە و، دەیەوێ بکەوێتە سەرپێ و خۆی لەسەرپێیی خۆی بگرێت، لە هەموو کات زیاتر پێویستیی بەوەیە زمانێکی دەوڵەمەند و رەسا و پڕ دەستەواژەی هەبێت و، بەو زمانەوە هەنگاو بنێت و بەرەو کۆڕ و کۆمەڵی گەلانی جیهان بچێت.

ئەم زمانەیش بەوە دەستەبەر نابێت کە هەرکەس لە گوێ ئاگردانی ماڵی خۆیدا چی لە باوک و دایکیەوە فێربووە - تەنها - بەوە بدوێت و بنووسێت و بخوێنێتەوە، بەڵکو تەجرەبەی گەورە رۆشنبیرانی جیهان و زانا و ناودارانیان وامان پیشان دەدات کە رۆشنبیری لێهاتوو پێش هەموو شتێک پێویستیی بەزمانێکی دەوڵەمەند هەیە تا بتوانێ لە رێگەی ئەو زمانەوە وەک شیاوە و وەک دەیەوێ مەبەست و ئامانجی بەخوێنەری باس و بابەتەکانی بگەیەنێت.

بۆ نموونە رۆشنبیر و زانایانی عەرەب موعەللەقاتی سەبعە و، دیوانی موتەنەبیی و، مەقاماتی حەریریی و، چەندین شاکاری لەو چەشنانەیان خوێندووە و لەبەرکردووە.

ڕۆشنبیرانی فارسیش چەندین شاکاری وەک: مەثنەوی و، فیردەوسی و، خەمسەی نیظامیی گەنجەویی و، دیوانی حافظ و، سەعدیی و، کەلیم و... کێ و کێیان خوێندووە و لەبەرکردووە، ئەوسا بەزمانێکی تێروتەسەل و لەبارەوە هەنگاویان بەرەو کۆڕی ئەدەب و رۆشنبیریی ناوە.

دیارە ئەمە بۆ گەلانی خاوەن زمانی زیندووی دیکەیش پەیڕەویی کراوە و دەکرێ و کێیش بیەوێ ببێ بەڕۆشنبیر و خاوەنی قەڵەمی بەبڕشت دەبێ لەپێشدا زمانەکەی مشتوماڵ و سفتوسۆڵ و لەبار بکات.

ئایا ئەم خۆتەیارکردنە بەچەکی زمانی رەسا پێش چوونە ناو گۆڕەپانی ئەدەب و رۆشنبیریی، رۆشنبیرانی کورد ناگرێتەوە؟ بێگومان و راوەستان و سڵەمینەوە دەڵێین: بەڵێ.

جا ئایا کەرەستەی تەواوی ئەم خۆتەیارکردنە لەبەردەمی رۆشنبیرانی کورددایە، وەک بۆ رۆشنبیرانی گەلانی دیکە لە دەستدایە؟

لە وەڵامدا دەڵێین: هەرچەند دیوانی شاعیرانی کۆنی کوردمان لە دەستدایە کە بەدەستەواژەی وشەی رەسەن و، رستەی خۆماڵیی پڕ ئاهەنگ کەرەستەگەلی باشیان بەزەخیرەی فەرهەنگ و زمانی کوردیی بۆ بەجێهێشتووین، دوای وردبوونەوە و هەڵسەنگاندن، بەهیچ جۆرێک ئەو دیوانانە لە عاستی قەوارە و ژمارە و بوار و مێژووی کورد و ناودارانی کورددا نابینرێن.

دەبێ گەلێکی چەند ملیۆن کەسیی بەدرێژایی مێژوویەکی درێژ و پیاوگەلێکی وریا و رۆشنبیر و زانا... زاناکانی لەو چەند دیوانە بەولاوە کە لە پەنجەکانی دەست تێناپەڕن بەرهەمی دیکەیان نەبووبێ؟

گەلی جار بۆ ئەم وەڵامە (نا)م بەکارهێناوە و، ئەمجارەیش بەهەمان (نا)وە کەمێک لەم عاستەدا دەوەستمەوە.

دوای کەمێک بیرکردنەوە بۆمان هەیە: بپرسین: بڕوا دەکرێ پیاوانی وەک (خانیی) و (خانای قوبادیی) و (ئەحمەد بەگی کۆماسیی) و (ئاهیی) و (فیکریی) و... دەیان و زیاتری هاووێنەیان کە تاک و تەرا لەم کەشکۆڵ و ئەو کەشکۆڵدا پارچەپارچە شیعری نایابیان دەبینین کە نیشانەی شاعیریی و بلیمەتیی خاوەنەکانیان پێوە دیارە... بڕوا دەکرێت ئەو شاعیرانە لە سەردەمی خۆیاندا دیوانی شیعری خۆیانیان نەبووبێت؟ لەوانەیە کە بڵێم: (نەء) زۆر کەس لە تەکمدا هاودەنگ بن.

جارێکی دیش دێینەوە سەر پرسیارکردن و دەڵێین: دەگونجێ ئەو هەموو شاعیرە بەیەکجاریی ئاسەواریان بڕابێتەوە و هیچیان لێ بەجێ نەمابێت؟ ئەمەیش جێگەی بڕوا نییە. لەگەڵ ئەمانەیشدا هەندێ جار بۆ ئەوە دەچم کە شاعیرگەلی وامان هەیە و هەبووە لە سەردەمی خۆیاندا ئەستێرەی درەوشاوەی ئاسمانی ئەدەبی کوردیی بوون و، لەوانەیە ئێستە ئێمە هیچ لە ناوەکانیشیان نەزانین. ئەم بۆچوونەیشم لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە مامۆستا مەلا عومەری ڕەنجووریی ناوی (٥٥) شاعیری کورد دەبات، دیاریشە مامۆستا لە خۆیەوە و بێ هەڵسەنگاندنی بەرهەمیان و بوونی ناو و شۆرەتیان لەو چەرخەدا، شایەتیی شاعیریێتی بۆ نەداون و، لەرز و کۆڕی شاعیراندا ناوی تۆمار نەکردوون. کەچی کە ئێستە سەرنجی مێژووی ئەدەبی کوردیی دەدەین جگە لەو ناوانەی مامۆستا ڕەنجووریی تۆماری کردوون، ئاگایەکی ئەوتۆمان لە هیچ بەرهەمێکی زۆربەیان نییە. کێمان دیوانی یان بەرهەمی (باکیی بیموشی) و (مەلانوور عەلی)و (ئەحمەد دۆڵەیی) و (مەلا بایندڕ) و (عەزیزوڵڵای لوڕ) و (جانگیر) و (مەنصوور) و (تەمەرخان) و (دەدەسێوانیی) و (نەظەر) و (کاکەوەند) و (وەلی خان) و (مەلا کامی نام) و (ڕەوانیی) و (مەولانا ئیلیاس) و... چەندینی دیکە کە دەرحەقیان دەفەرموێ:

هەنی ما باقی شوعەرای کوردستان
دڵداران خاص پۆل سەرمەستان
یانە هەر یەکێ جە یەک دیارێ
عەللامەی دەور بین جە رۆزگارێ
صاحیب کەیف و دیواخانە بین
هەرکەس پەی کەسێ وێران یانە بین
حەککاک و غەواص کان گەوهەر بین
صاحیب (فەرد) و (بەیت) سەودانەسەر بین
ئەی دنیای بێ شەرط چون دار شەطرەنج
یەک یەک نمانا پێشان یانەی رەنج

هەر یەک وە رەنگێ وەندشان جە پا
خەڵتانشان کەرد نەخاک سیا
ئیستە نەمەندەن غەیر جە نامشان
غەیر جە واتەی (فەرد) نە کەلامشان
هەر ئێد مزانی چەرخ پڕ خەتەر
موەزۆت نەدام جەوان بەتەرتەر
وەرە جە رۆی مەرگ (فەرد)ێ کەر ئیجاد
یاران دمای مەرگ باوەران وە یاد

کێمان هەواڵێ لە بەرهەمی زۆربەی ئەمانە دەزانێ کە هەریەکێکیان بۆخۆی (صاحیبی فەرد و بەیت) و شیعر و دیوان بووە و، عەللامەی چەرخی خۆیشی بووە؟

بۆ نموونە لە پارچە شیعرێکی ئەم کەشکۆڵەدا کە (صابیر) بۆ (شەفیع)ی نووسیوە، بۆمان دەردەکەوێت کە شەفیع جگە لەوەی لە گەلێ بابەتدا زانیاریی باڵای هەبووە، لە بابەتی ئەستێرەناسیدا (ڕەصەدساز) بووە و (مرصد فلکی) هەبووە! پێشتر کێ ئەمەی زانیوە؟

ئەمانەیش -بەزۆریی- بۆ پێش سێ سەد ساڵێک دەگەڕێنەوە، ئەی پێش ئەمان چی؟ هەرچەند ئاسۆی وەڵام زۆر تاریک و نتکە، هێشتا هیوابڕاو نین و دەڵێین: بەڵکو سووچ و کەلێن و قوشبنی وا هەبێت چەپۆکی چەرخی چەواشەی چەپگەردی پێنەگەیشتبێ و، بەرهەمی فیکری شاعیرانی هەست ناسکی بۆ پاراستبین و، ڕۆژێک بێت چاو و دڵی تینووی نەوەی ئەمڕۆ و دوارۆژیان پێ گەش و روون ببێتەوە.

زۆری ئەو گلەیی و بناشتانە گلەییەیە لە بەختی خۆمان و، هەوڵدانیشە بۆ وریاکردنەوەی چینی رۆشنبیری ئەمڕۆمان تا چەردەیەک لە زیانی قەرەبوونەکراوە لە سامانی کەلەپووریمان بزانن و، هەرکەسیش لە توانایدا هەیە، تا بەیەکجاریی کار لەکار نەترازاوە، لە ئاستی خۆیەوە دڵسۆزانە خەمخۆری پاشماوەی ئەم سامانە بێ وێنە بێت.

وەک ڕێگە پیشاندانێک ئەوەی من لەم چەند ساڵەی دواییدا بۆم دەرکەوتووە ئەوەیە:

١- هێشتا بەشێکی باش لەو سامانەمان لەملا و لەولا ماوە و مەترسیی گەورە هەڕەشەی لێدەکات و، چاوەڕوانی هەڵمەتی بەپەلەی دڵسۆزانی ئەم سامانەیە تا رزگاری بکەن.

٢- دۆزینەوەی هەر کەشکۆڵ و بەیاضێکی نوێ حەجم و قەوارەی ئەو زیانەمان بۆ دەردەخات کە بەدرێژایی مێژوو لێمان کەوتووە.

چونکە کەشکۆڵێکی نوێ - خۆی کۆنە و ئێمە تازە پێی دەزانین - نادۆزینەوە ناو و بەرهەمی چەند شاعیری تێدا نەبێت کە تا ئێستە بەر بای گوێی ئێمە نەکەوتوون.

هەر لەمەیشەوە دەگەینە ئەنجامی ئەوەی هەر ناوچەیەکی کوردستان و، هەر شارۆچکە و چەند گوندێک کۆڕ و کۆمەڵی ئەدەبیی خۆیان هەبووە، با لە شێوەی ڕێکوپێک کراوی ئەمڕۆی ئێمەشدا نەبووبێت، ئەوەتا کەشکۆڵێک کە لە ناوچەیەکدا نووسراوەتەوە - بەزۆریی - بەرهەم و شیعری ئەدیب و

شاعیرانی ئەو ناوچەی لە خۆگرتووە و، وەک بڵاوکراوەیەکی ناوچەکە گەلێ شوێنەوارییانی بۆ پاراستووین.

٣- ناوبردن و ناساندنی هەر کەشکۆڵێک و شارەزاکردنی خوێنەران لێی دەوڵەمەندکردنی ئاسۆی لێکۆڵینەوە و کۆکردنەوەی بەرهەمی ئەو شاعیرانەیە کە شتێک لە شوێنەواریان لە دەستدا ماوە، بەڵکو وردە وردە دیوانی شیعریان کۆبکرێتەوە.

دەبێ چی بۆ ئەم کەشکۆڵانە بکرێت؟

من سەرەتا کە بەتەنها باڵیی و سەرقاڵیی و کەم توانایی خۆمەوە دەستم دایە کۆکردنەوەی سامانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، پێم لە بەرەی خۆم زیاتر رانەکێشا و، وزە و دەرامەتی خۆم دەناسی، بۆیە گوتم: با هیچ نەبێ وا دەست پێبکەم چ شیعر و سامانێکمان نەوازە و نەناسراو و -زیاتر- نزیکە بەڵایە لەوانەوە دەست پێبکەم و[٢]، ئەوانە لە چنگ لەناوچوون دەربێنم و، لەسەر بناغەی ئەم هەست و بیرە بەرگی یەکەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی) لە دایک بوو.

لەو رۆژەوە تا ئەمرۆ دنیا زۆر گۆڕاوە و، بواری ئەدەبی و رۆشنبیریی کوردیی گەلێ فراوان بووە و، بزووتنەوەی چاپ و بووژاندنەوە و لێکۆڵینەوە هەنگاوگەلی بەرچاوی ناوە، لەم روانگەیەشەوە ئاستی بیری من لەسەر ئەو (بناغە)ی پێشوو پێداگریی ناکات و، لە تەک رەوتی رۆشنبیریدا ئاواتەکانی گەشە دەکەن، ئەوەبوو پێش ساڵی ١٩٩٣ لە کاتی پێشکەشکردنی بەرگی چوارەمی ئەم کەشکۆڵەدا نووسیم:

«ئەگەر کات و دەرامەتی رەسا هەبوایە و، پسپۆڕ و شارەزای خۆ تەرخانکردوو بۆ ئەم کارە بڕەخسایە، راست و دروستتر ئەوەبوو ئەو کەشکۆڵانەی لێرەدا باسیان دەکەین و شتیان لێ وەردەگرین و، تا ئێستە لە بواری کەلەپووردا ناویان نەبیستراوە، بێ جیاوازیی و جیاکردنەوە، یەکەیەکە هەموویان چاپ بکرایەن و بخرایەنە بەردەستی خوێنەران و شەیدایانی ئەم بابەتانە»[٣].

خۆشبەختانە دوا بەدوای ئەم نووسینەی من ئەم بیرۆکە کەوتە گەڕ و، کەسانێکی کارامە - ئەوانەی من بزانم - قۆڵی مەردانەیان لێ هەڵماڵیی و، چاپی سەرجەمی کەشکۆڵەکەی شێخ عەبدولمۆئمینی مەردۆخیی[٤] لەلایەنی مامۆستا ئەنوەری سوڵتانییەوە و، کەشکۆڵەکەی مەحموودی یاروەیس[٥] لەلایەنی مامۆستا عوسمان هەورامییەوە کەوتنە بەردەست و، پرۆژەی سەرجەمی کەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافیش لەلایەنی مامۆستا محەمەدی مەلا کەریمەوە بەرێگەوەیە و، هیواداریشین ئەمانە دوا

(٢) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، بەرگی یەکەم. ل: ٧.
(٣) بڕوانە: کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، بەرگی یەکەم. ل: ٤.
(٤) بڕوانە: کەشکۆڵە شیعرێکی کوردی گۆرانی، گردەکۆیی شێخ عەبدولمۆئمینی مەردۆخی. ساغکردنەوە و نووسینی ئەنوەری سوڵتانی، لەندەن، ١٩٩٨.
(٥) بڕوانە: کەشکۆڵی حاجی مەحموودی یاروەیس، لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوەی عوسمان محەممەد هەورامی. چاپخانەی ئۆفسێتی بابان، ١٩٩٨.

هەنگاو نەبن و، سەرەتایەکی هاندەر بن بۆ کار و پرۆژەی گەورەتر.

ئەگەر بێت و بەدەستی گەل و هەروەها هەڵمەتێکی مەردانە ببرێت و، کارێکی وا ئەنجام بدرێت ئەو کەشکۆڵانەی تا ئێستە تێدا نەچوون ببووژێنرێنەوە و چاپ بکرێن و، کتێبخانەی کوردییان پێ دەوڵەمەند بکرێت، ئەوە کەرەستەگەلێک دەخرێنە بەردەستی لێکۆڵەرەوانی ئەدەبی کوردیی کە تا ئێستە لەوە باشتر لە دەستدا نەبووە و نییە و، بەم کارەیش رێگە خۆش دەکرێت بۆ کۆکردنەوەی دیوانی گەلێ لەو شاعیرانەی بەختیان یار بووە و، شیعریان لە چەند کەشکۆڵدا نووسراوەتەوە.

ئەمە جگە لەوەی کە ئەو دیوانانەی تا ئێستە بەلێکۆڵینەوەیەکی سووک و نابەکام و لاوازەوە چاپکراون دەکرێ لە عاستی کەشکۆڵگەلێکدا کە لەمەولا چاپ دەکرێن بەتێروتەسەلیی لێیان بکۆڵرێتەوە و، شیعری زیاتریان بخرێتە سەر و، هەڵە و کەموکووڕیی و ناتەواوییەکانیان تەواو بکرێت.

جا کە هات و رۆژێکی ئاوامان بەخۆمانەوە دی - بەیارمەتی خودا (بۆ ئێمەیش نەبێ) دەبینرێت و تەنها کات و کۆششی دەوێت - ئەوسا رۆشنبیرانی کوردیش کەرەستەی دەوڵەمەندی دەوڵەمەندکردنی زمانی خۆیان لە دەستدا دەبێت و بەتەیاریی و زمانپاراوییەوە دەچنە کۆڕی نووسین و گۆڕەپانی ئەدەب و رۆشنبیرییەوە.

دیاریی بەرگی پێنجەم:

منیش دوای ئەم دە ساڵ دابڕانە لە بڵاوکردنەوەی کەشکۆڵ و، دوای ئەو گۆڕانەی بەسەر بواری چاپ و بڵاوکردنەوەدا هاتووە، جارێکی دیکە خۆم - با بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت - دەخزێنمەوە ئەم بوارە و، بەدیارییەکی نایاب و، دەستەبارەیەکی شیاوەوە رووەدەکەمەوە کۆڕ و کۆمەڵی رۆشنبیران، بەهیوای ئەوەی دیارییەکەم بەهەند لێوەربگرن و، دەستەبارەکەم جێگەی سوود بێت.

دەبێ پێش دەستبەکاربوونم ئەوە لەبیر نەکەم هەرچەند لە گەلێ رووەوە بیروبۆچوونم لە بڵاوکردنەوەی کەشکۆڵدا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، لەو رووەوە هیچ نەگۆڕاوە کە کاتی خۆی لە سەرەتای بەرگی یەکەمی کەشکۆڵدا نووسیومە:

«... ئەبێ بەچاوی دروێنە و کۆکردنەوەی تێکڕای ئەدەب سەرنجیان بدەین، ئەمەیش وەک کاری دروێنە و خەرمان کوتان وایە؛ وەرزێر کاتێ درەوی گەنم یا جۆ دەکات سەر لەوە ناکاتەوە دەغڵەکەی چی تێدایە، دڕک و پۆڵکە و زەردەسیریی و مرۆر و... تاد لەگەڵ دەغڵەکەیا دەدووریتەوە و هەموویان کۆئەکاتەوە، جاری وا هەیە سواڵەیەک ئەدووریتەوە یەک گوڵی تیایە ئەویش پووچەڵە!...»

واتە: ئەم کارە کاری کۆکردنەوەیە و کاری لێکۆڵینەوە نییە و، دەبێ لەم دەرفەتەدا چیمان دەست دەکەوێت و چیمان بۆ دەکرێت بۆ کۆکردنەوەی ئەم سامانە بیکەین و، ئەم قۆناغە ئەنجام بدرێت، دوای ئەمە قۆناغی لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە دێتەکایەوە.

دەکرێ پیاوی شارەزا و کارامە چەند دیوان لەو کەشکۆڵانە کۆبکاتەوە، هەروەک دەگونجێ لێکۆڵینەوەی تەسەل و رەسا لەسەر دیوانی چاپکراوی چەند لە شاعیرانی پێشوو بکرێت.

چیرۆکی دەستخستنی ئەم کەشکۆڵە:

نازانم لە چارەم نووسراوە کە شایەتی کارەسات و رووداوی کاولکەر و خان و مان سووتێنی مێژوو و سامانی کەلەپووریی کوردیی و شوێنەواری زانایان و مامۆستایانمان بم، یان کارەساتەکان ئەوەندە زۆرن هەرکەسێ وەکو من بە شوێنیانا بگەڕێت کارەساتگەلی وەها دەبینێ کە من دەیانبینم!؟

لەو کاتەوە خەدەم داوەتە کۆکردنەوە و بووژاندنەوەی کەلەپوور و، وەک شەیدای ئەم بوار و ڕێبازە – بەگوێرەی توانا و کات – کارم تێداکردووە، لە هەر شوێنێک و لای هەرکەسێک هەواڵی بوونی دەستخەت و کەشکۆڵم بیستبێ چووم بەدەمیەوە و، ویستوومە هەواڵەکە بەدروستیی وەربگرم و، هیچ نەبێ ئەو شتانە ببینم و، بزانم چین و هی کێن. سوپاس بۆ خودا لەو رووەوە سەرکەوتوو بووم و شتگەلی باشم دیوە و، جێگەی هەوڵەکانم دیارن. ئەمەیش بەهۆی ئەوەوە بووە بۆ لای کەم مامۆستا و رۆشنبیر و خاوەن دەستخەت و کەشکۆڵ چووم کە بەدەنگمەوە نەهاتبێت و، یارمەتی نەدابم و، ڕێگەی سوود وەرگرتنمی لەوەی لە لایەتی بۆ خۆش و ئاسان نەکردبێتم.

لەم ماوەدا زستانی ٢٠٠٢ لە سەردانێکی کورتی سلێمانیدا بیستم مامۆستایەک هەیە چەند دەستخەتێکی لەلایە و، لەوانەیە جێگەی سوودبن. بەدەم هەواڵەکەوە چووم و، مامۆستام دۆزییەوە و، ماڵی ئاوابێت بردمیەوە بۆ ماڵەوە و(٦)، لە هەوڵ و کۆششی فرە و جێگەی سوپاسی زۆری خۆی ئاگاداری کردم و، پێی گوتم کە ساڵەکانی پێشوو لە حەفتاکاندا گونداوگوند گەڕاوە و، دەستخەتی کڕیوە و کۆی کردوونەتەوە و لەو کاتەیشەوە لای خۆی پاراستوونی.

دوای ئەم قسەوباسە نموونەی دەستخەتەکانی بۆ هێنام، بەڵام کە نموونەکانم بینی چیم بینی و چیم بەسەرهات؟ گێڕانەوەی ئەو رووداوە – هەرچەند ماوەیەکی کەم بوو – بەنووسین و گێڕانەوەی سەرپێیی و سەرزارەکی تەواو نابێت!

ئەوەندە بۆ مێژوو دەنووسم: کە مامۆستا نموونەکانی دایە دەستم و ئەمدیو و دیوێکم کردن، هەرچەند رۆژەکە لە چلەی زستاندا بوو و دنیا سارد بوو، یەکسەر لەشم کەوتە سەر ئاو و شەڵاڵی ئارەق بووم! ئەو دەستخەتە نایابانە کە بەری رەنجی مامۆستایانی کۆنمانن و، بەکۆشش و شەونخوونیی چەندان رۆژ و مانگ و ساڵ ئەنجامیان داون، لای ئەم مامۆستا، لەبەر بێ جێگەیی و کەم دەرامەتیی و بوونیان لە شوێنی خراپدا، شێیان هێنابووەوە و، وەک لە ئاو هەڵکێشرابن وایان لێ هاتبوو و، لاپەڕەکان بەیەکەوە نووسابوون و، نووسینەکان تیکەڵاو بووبوون. دەستخەتەکانیش یەک و دووان نەبوون و چیم بکردایە هیچم بۆ نەدەکرا کە لەو بارە نالەبارە رزگاریان بکەم. گەلێ لە مامۆستا پاڕامەوە و زۆری لەبەر لاڵامەوە کە بە زووترین کات شوێن و جێگەیان بگۆڕێت و بیاندات بە هەوادا و چی دەتوانێ بۆیان بکات.

مامۆستا بەڵێنی ئەوەی دامێ چی بتوانێ لە عاستیاندا بیکات و، دوای ئەوە هەندێک دەستخەت و

(٦) مامۆستا ئیسماعیلی خاوەنی کەشکۆڵەکە گوتی: ٢٠ ساڵ دەبێت ئەم دەستخەتانەم لەلایە و لەوکاتەوە تا ئێستە چەندین کەس هاتوون بۆ لام داوای ئەم شتانەیان کردووە، بەڵام ڕێگەی ئەوەم نەداوە کەس بیانبینێ!

کەشکۆڵی کوردیی و فارسی بۆ هێنام،، کە چاوم پێیان کەوت، بە یەکەم بینین شەیدایان بووم و، زانیم شتی باشیان تێدایە، بۆیە داوام لە مامۆستا کرد ڕێگەی ئەوەم بدات ماوەیەک لەلام بن و بەشێنەیی سەیریان بکەم، ئەمجارەیش ماڵی ئاوابێت، وەک گەلێ لەو مامۆستایانەی لەم بوارەدا یارمەتییان داوم، دەستی بەڕوومەوە نەنا و چۆنم ویست وا بەدەنگمەوە هات.

کە دوایی بەشێنەیی دانیشتم و سەیرم کرد بینیم لەناو ئەو دەستخەتانەدا کەشکۆڵێکی کەم وێنەی شاعیرانی کورد هەیە و، ئەم کەشکۆڵەیش سەرچاوەیەکی دیکەی -تا ئێستە- سوود لێ وەرنەگیراوی بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەب و کەلەپووری کوردییە و، ناو و بەرهەمی کۆمەڵێک شاعیری کوردی لە دووتوێی خۆی گرتووە، کە هێشتا ناویان لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا نەهاتووە. هەروەها بەرهەمی گەلێ لەو شاعیرانەی تێدایە کە ناویان هەیە و شتێ لە بەرهەمیان زانراو و بینراوە، بەڵام ئەو بەرهەمانەیان لێرەدا هەن هێشتا بڵاونەکراونەتەوە.

وام بەباش زانی لەم هەلەدا ئەم کەشکۆڵەیش وەک سەرچاوەکانی ئەدەبی کوردیی دی کە خستوومنەتە بەرچاو و دەستی لێکۆڵەرەوانی ئەدەبی کوردیی، وەها بخەمە بەرچاو و دەست و بەمێژووی ئەدەبی کوردی بناسێنم.

باسێکی دەستخەتەکە:

دەبێ لە پێشدا – لەگەڵ سوپاسی چەند بارەدا – ئەوە نەبوێرم کە ئەم دەستخەتەم لەلایەن مامۆستا (ئیسماعیل کەریم سپیدارەیی)یەوە دەست کەوتووە.

تێکڕای دەستخەتەکە – ئەوەی کە ماوە – ٢٠٣ لاپەڕەیە، لە شێوەی بەیاضدا نووسراوەتەوە، بەپێوانەی (١٨×٧).

دەستخەتەکە یەکدەست نییە و، بەخەتی یەک کەس نەنووسراوەتەوە و، چەند کەس بەشدارییان لە نووسینەوەیدا کردووە، بەڵام بەداخەوە کەسیان شارەزایی باشیان لە نووسینەوەدا نەبووە و خەتیشیان خۆش نەبووە، لەبەر ئەمە هەڵەی زەق لە نووسینەوەکانیاندا دەبینرێت. هەر بۆ نموونە چەند دانەیەک لەو هەڵانە دەخەینەڕوو:

١- صفیل – لەباتی (سفیل – سەفیل).

٢- (طور کردن- تۆرکەردەن).

٣- (قضال- قطال) لەباتی (قتال- قەتال)

٤- (طرک- ترک- تەرک).

لە شوێنێکدا مێژووی نووسینەوەی پێوەیە و ساڵی (١٢٧) نووسراوە بێ نوختە کە هەڵدەگرێ (١٢٠٧) بێت، وەک دەگونجێ (١٢٧٠) بێت، بەڵام ئەمەیان راستە چونکە شیعری مەولەویی تێدایە کە بۆ مێژووی یەکەم ناگونجێت.

لە شوێنێکدا ناوی (عەبدولفەتاح)ی پێوەیە کە نووسەرەوەی دەستخەتەکەیە، لە شوێنێکی دیدا ناوی (غولام حەسەن)ی پێوەیە لە مێژووی ١٢٥٣دا، ئەم نووسەرەوە شتێکی کەمی نووسیوە. ئێمەیش

کەشکۆڵەکەمان بەناوی نووسەرەوەی یەکەم (عەبدولفەتاح) ناو نا.

ئەم کەشکۆڵە - وەک گوتم - لەناو ئەو دەستخەتانەدا بوو کە کورتەی بەسەرهاتەکەیانم نووسی. ئەمیش بەشی خۆی لە نم و شێ بەرکەوتبوو، کە هێنامەوە بۆ ماڵەوە دوو سێ رۆژ لەسەرخۆ خەریکی ئەمدیو و دیوکردن و وشککردنەوەی بووم تا نزیکی هەفتەیەکیش ئەو ژوورەی کەشکۆڵەکەی تێدابوو بۆچاڵ و بۆنی نمی لێدەهات!

ئەم شێ هێنانەوە و تەڕبوونە کاری گەورەیان کردووەتە سەر لاپەڕەکانی دەستخەتەکە و لەگەڵێ جێگەدا، کە پەڕەکانی بەیەکەوە لکاون، مەرەکەبی ئەمبەر داویەتیە ئەوبەر و، ئەوبەریش ئەمبەری بێبەش نەکردووە و، ئەمەیش کاری خوێندنەوەی ئەو دەستخەتە بەزەحمەت خوێنراوەی ئەوەندەی دی بەزەحمەت کردووە و، لە هەندێ جێگەدا لەتەک کۆنیی دەستخەتەکەدا ئەوەندە نووسینەوەکە کاڵ بووەتەوە کاتێ خەریکی خوێندنەوەی دەبی، وەک ئەوە وایە لەژێر هەوری تەنکدا بۆ مانگی یەکشەوە بگەڕێیت!

بەهەرحاڵ، بەزەحمەتێکی زۆر و شەونخوونییەکی زۆرتریش ئەمەی کە دەیبینی بۆم هێنراوەتەوە سەر رێنووسی ئێستەی کوردیی و، گومانم لەوەدا نییە کە وەک پێویست بۆم ساغ نەکراوەتەوە، بەڵام بەوە دڵخۆشم درێغییم لە عاستیدا نەکردووە و، گوێم بەماندووبوون لە رێگەی ساغکردنەوەیدا نەداوە و، مامۆستا محەمەدی مەلا کەریمیش لە ساغکردنەوەی (دیوانی خالص)ەکەدا کۆمەکیی کردووم.

لێرەیشدا ناوەرۆکی کەشکۆڵەکە دەنووسین:

ناوەرۆکی کەشکۆڵەکە

١٣٢- حەسەن
١٣٤- خالص
١٥٠- خانا
١٥٢- خالص
١٥٦- حەسەن
١٥٧- شەفیع
١٥٩- ئەحمەد بێک
١٦٣- صادق
١٦٤- خالص
١٦٨- مەولانا مصطەفا
١٦٩- دز و قازیی، بەفارسی
١٨٣- دوای دز و قازیی مێژووی ١٢٧٠ی پێوەیە، بەڵام نوختەکە نەنووسراوە و تەنها (١٢٧) رۆژی سێشەممەی حەوتی مانگی رەجەب نووسراوە.

لێرە بەدواوە پەڕەکان هەڵەوگەڕاو دانراون و ئێمەیش بەو پێیە لە نووسینی فیهرەستەکەدا گەڕاینەوە بۆ سەرەتاکەی.

٢٠٤- حیکایەتی فەقێ و جۆڵا.
٢٠١- کەلامی مەلارەحیم -مەولەویی-
١٩٩- حەوتبەندی خانای قوبادیی
١٩٣- شەفیع
١٨٩- ناوی نووسەرەوە عەبدولفەتاح
١٨٩- رۆڵەبزانی - مەلا خضر
١٨٦- مەولەویی

ئەم کەشکۆڵە چۆن بڵاوبکرێتەوە؟

وەک پێشتر گوتم تا ئێستا دوو کەشکۆڵ سەرلەبەر بڵاوکراونەتەوە و کەشکۆڵی سێهەمیش بەرێگەوەیە. سەرنج و تێبینیم لەسەر دوو کەشکۆڵە بڵاوکراوەکان هەبووە و، هەندێ لە تێبینییەکانم لەسەر کەشکۆڵە رەنگینەکەی شێخ عەبدولمۆئمین نووسی کە مامۆستا ئەنوەری سوڵتانیی بڵاوی کردووەتەوە و[٧]، یەکێک لە کارە چاکەکان کە لەو کەشکۆڵەدا کراوە ئەوەیە فۆتۆی هەموو کەشکۆڵەکە وەک خۆی بڵاوکراوەتەوە و، بەم کارەیش خوێنەر دەتوانێ گومانی لە هەر شوێنێکی دەقە چاپکراوەکە بوو بگەڕێتەوە سەر فۆتۆکە و بەرانبەریان بکات و، رای خۆی لە ساغکردنەوەکەدا دەرببڕێت. ئەمەیش کارێکی زۆر باشە؛ چونکە وەک گەلێ جار نووسیوومە و گوتوومە[٨] لێکۆڵەرەوە لە عاستی دەقێکی کۆنی کوردیدا کە بەرێنووسی کۆن نووسرابێتەوە دەبێ وەک ئەوە هەڵسوکەوت بکات کە خەریکی دۆزینەوەی مەتەڵ بێت. جا کە خوێنەر دەقێکی ساغکراوە و بەرێنووسی ئێستە نووسراوەی لەبەردەستدا بێت و، دەستی بەدەستخەتەکە نەگات ناتوانێ رای لەسەر هەموو شتێک دەرببڕێت، وەک ناتوانێ هاوبەشی لێکۆڵەرەوە بێت و، خۆیشی بێگومان بێت لە عاستی کاری لێکۆڵەرەوەدا.

منیش لەبەر ئەم هۆیانە - هەرچەند دەستخەتەکەی لای من زۆر کۆن و پەرپووتە و هەندێ شوێنی لە وێنە و فۆتۆدا دەرناچێت - ئەم رێگەم پەسەندکرد و وێنەی تەواوی دەستخەتەکە لە دوای چاپەکەوە بڵاو دەکەمەوە و، بەژمارەی لاپەڕەکانیش ئاماژە بۆ شوێنی هەر پارچەیەک لە شیعرەکان لە دەستخەتەکەدا دەکەم و لە هەر جێگەیەکی چاپەکەدا (.../ف) ئەم نیشانە بوو ئەوە ئاماژە بۆ لاپەڕەی دەستخەتەکە دەکات بەو ژمارە.

تێبینی:

جگە لەوەی -وەک گوتم- لەبەر گەلێ هۆ، لە سەرووی هەموویانەوە، دەستخەتەکە کۆن و دڵۆپەلێدراو و پواوە و نووسەرەوەکانی نەشارەزا و نیمچە خوێندەوار بوون، نەمتوانیوە ئەم کەشکۆڵە بەدروستیی بێنمەوە سەر رێنووسی باوی کوردیی، لەوانەیە کارگەلی دیکەیش، کە جێگەی سەرنجن، لە نووسینەوەکەمدا روویاندابێت، لە پێش هەموویانەوە خۆم دەڵێم:

* لە زاراوەی گۆرانییدا بۆ نووسینی (مبو- مەبۆ) هەندێ جار ئاڵۆزیی دروستدەبێت؛ چونکە لەم زاراوەدا ئەم وشە بە دوو جۆر گۆ دەکرێت:

یەکەم: ئەگەر بۆ (نەفی) بڵێین (ممبو-ممەبۆ) ئەوا بۆ (ئیثبات) دەڵێین (مەبۆ).

(٧) بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغیی، گەشتێک بەکەشکۆڵەکەی شێخ عەبدولمۆئمیندا، (ئەم وتارە دووجار بڵاوکرایەوە) جارێک لە ژمارە ٢٥ی گۆڤاری (گزینگ)دا و، جاری دووەم لە ژمارە ١٤٦ی گۆڤاری رۆشنبیری نوێدا.

(٨) بۆ نموونە بڕوانە: محەمەد عەلی قەرەداغیی، دیوانی وەفایی، چاپخانەی کۆڕی زانیاریی کورد، بەغدا ١٩٧٨، چاپی یەکەم، ل: (بیست و شەش).

دوەم: ئەگەر بۆ (نەفی) بڵێین (مبو- مەبۆ) ئەوا بۆ (ئیثبات) دەڵێین (مبۆ).

جا لەبەر ئەوەی ئەم کەشکۆڵە (کەشکۆڵە) و شێوە و زاراوەی ناوچەی جیاجیاکانی (گۆرانیی) لەخۆ گرتووە، دوور نییە ئەم لایەنە باش پەیڕەویی نەکرابێت.

* کورد کە هەندێ وشەی عەرەبیی باو و سواو و خراوە ناو زمانی کوردییەوە، بەکار دێنن هەموو بەیەک جۆرێ ناڵێن، لەوانە: وشەی (عشق) کە هەندێ دەڵێن (عیشق) و هەندێکی دی دەڵێن (عەشق) لێرەدا هەردوولایان هەیە.

* بۆ رێکخستنی بابەتەکانی ناو ئەم کەشکۆڵەیش، دەکرا و باش وابوو- زنجیرەی بابەتەکانی تێکنەدەم، بەڵام لەبەر ئەوەی کەشکۆڵئاسا نووسراوە و بابەتەکانی یەکیەتیی بابەت و بۆنەو موناسەبەیان تێدا نەبوو، بەو شێوەی ناو کەشکۆڵەکە خوێنەر هەندێک چەواشە دەبوو و، کە بۆ شیعری شاعیرێک بگەڕایەت دەبوو چەند شوێن بگەڕایەت، بۆ نموونە شیعری (خالص) لە چەند جێگەدا نووسراوە و، هەروەها شاعیرانی دیش، بۆیە ناچار بووین زنجیرەی کەشکۆڵەکە تێکبدەین و، شیعری (خالص) پێشبخەین و، ئەوانی دیش بەدوایدا بنووسین.

* دەستخەتەکە جگە لەو شیعرانەی دەیانبینی، حیکایەتی دز و قازیی بەفارسی بەپەخشان تێدا بوو، وامان نەبینی کە خزمەتێک بە کەلەپووری ئەدەبی کوردیی دەکات، بۆیە بەپێویستمان نەزانی بینووسین و، پشتگوێمان خست.

دیوانی خالیص

تا ئێستە لەسەر لاپەڕەکانی مێژووی ئەدەبی کوردیی، جگە لە شێخ محەمەدی کوڕی شێخ رەزای تاڵەبانیی کە نازناوی شیعریی خالیص بووە، ناوی شاعیرێکی کوردمان نەدیوە کە نازناوی شیعریی (خالیص) بێت.

لە کەشکۆڵی عەبدولفەتاحدا (٢٧) پارچە شیعر هەیە لەژێر نازناوی (خالیص)دا و، گومانیش لەوەدا نییە کە ئەم (خالیص)ە شێخ محەمەدی کوڕی شێخ رەزا نییە، بەڵام لەمە بەولاوە هیچی دی لەسەر ئەم شاعیرە نازانین و، ئەمە یەکەمجارە کە ناوی دەکەوێتە ناو ناوان. لەگەڵ ئەمەیشدا شیعرەکان یەک نوسخەن و، دەستخەتەکە کۆن و دڵۆپە لێدراوە و، نووسەرەوەکەیشی خوێندەواری باش و شارەزا نییە، بەڵام هەرچۆن هەیە ئێستە هەر ئەمە لە دەستدایە و، چۆنمان بۆ خوێنراوەتەوە و ساغکراوەتەوە وەها دەیخەینە روو، بەڵکو لەمەولا زانیاریی و شیعری زیاتری ئەم شاعیرەیشمان دەست بکەوێت و، بتوانین دیوانێکی خنجیلانەی بۆ ساز بکەین.

لێرەدا ئەوەندە دەڵێین: دوای ئەوەی شیعرەکانی ئەم شاعیرەمان یەکخست و تۆزێک لێی وردبووینەوە بینیمان لە رووی ژمارەی پارچە شیعرەکانەوە لە شیعری شاعیرەکانی دی زۆرترە. کە لە رووی ناوەرۆک و بابەتی شیعریی و مانا و مەبەستیشەوە سەیری دەکەین دەگەینە ئەو ئەنجامەی ئەم شیعرانە زۆر سەرکەوتوون و لە خانەی قوتابخانەی شیعری مەولەوییدان و، خالیص بەتواناوە شان لە شانی مەولەویی و هاوشانانی دەدات... بۆیە ئەم شیعرانەمان لە سەرەتای ئەم کەشکۆڵەوە دانا.

-١-

(ف/١٣٤)

دەردەکەم دەرمان دەردش دووچارەن
مەردەنیم فەرزەن ژیانم ژارەن
پاسە مەعلوومەن قەدر زەمانەم
نە مەندەن جە لام هەرەس وەیانەم
دڵ جەی بابەتە فرێ مناڵۆ
نازداران پەنەم مواچان خاڵۆ
من کەی خاڵۆ بیم؟ خاڵۆتان مرۆ!
ئەی خاڵۆ تالآن خاڵتان کەرۆ
من جەی وەر نامم خەیلێ عەزیز بی
جە زبانتان تەمام لەزیز بی
ئیسە نامەکەم پەی چێش پەنهان بی؟
جە لاتان خاڵۆ ویرد زوبان بی

خوداوەند ئەی حەق لێتان بستانۆ
کوورەی نار عیشق پێتان بنمانۆ
بزانان خاڵۆ دڵ پەسەندیدەن
یاخۆ ناپەسەند چوون مووش سفیدەن
قەسەم وە خاڵان دانە دانەتان
وە تاتای زوڵفان دانەی شانەتان
هەرچەند وە خاڵۆ بوەران نامم
جە نێم نیگاتان نۆ مبۆ زامم
خاڵۆ مەر وەختێ هەوای خاڵتان
نەسەر بەرکەرۆ نەخاک بۆ خەڵتان
(خاڵص) بناڵە بگرەوە پەی وێت
دیتە نازداران خاڵۆ ماچان پێت!
مەر وەختێ شادیم ئەی خەمە ماڵۆ
هەنی نازداران نەواچۆ خاڵۆ

-٢-

(١٣٥/ف)

ساقیی بۆ بەعیشق پیر مەیخانە
بەو بادەی بێغەش جام مەستانە
وە قەترەی صافی ئەو پیاڵەکەت
بماڵ ژەنگ دڵ پەشێو حاڵەکەت
پەشێوەن حاڵم نەپای بێکەسیی
حەقدارم تۆنی، تۆ وە من کەسی
مازە بەربشۆ گیانم وەزەلیل
پەنام ئاوەردەن هەر وە تۆم دەخیل
چەم وە ئیشارە جام وە دەستەوە
چون طاوس مەست وە مەست مەستەوە
نە بیسات بەزم مەجلیش ئارای مەی
تۆ بدەر بادە من واچوو: ئۆخەی!

(١) لە بەرگی یەکەمی بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوەدا باسێکی خاڵۆ و خاڵ و ...م کرد، ئەم بابەتەیش لەو بابەتانە دەچێت لەوێ ئاماژەیان بۆ کراوە. (بڕوانە سەرچاوەی ناوبراو ل: ٢٣٢).

نەو بادە و نەو دەست نەو لەنجەولارە
نەو شەوق و نەو رەقص دڵ پێ ئاوارە
(خاڵص) دەردەکەش خاص جۆش باوەرۆ
سەر فنجانەی خەم خاص - خاص نۆش کەرۆ

***

-٣-

(١٣٥/ف)

کردەی کردەکەم دەورانم تەندەن
نامەی نەومێدیی صاڵحیم وەندەن
خەیاڵ ماضیی دەورەکەی دەورم
مەزەی شەبابەت توور پڕ جەورم
بییەن وە باعیث شەوق و زەوقەکەم
نەزا و مەجلیس ئەهل سەوقەکەم
پاسە مەعلوومەن رای نەجات بەستەن
نە (یوم الحساب) میزانم پەستەن
مەر ئەو ئایەکەی (لاتقنطو)دا
پەردەی حیجابم باوەر وە روودا
باوەرووم وە بەر... پەی پەی
مەی گێج عومان عیصیان (پرو) پەی
وەرنە بازیم وەرد، بیناییم کۆر بۆ
دڵەکەم لەتلەت زەخم ساتۆر بۆ
ئاخر وە رەزای ئەو کەردم بازیی
ئیسە رەزاکەش بی وە نارازیی
ئەی خودا سا مەرگ کێ مکەرۆم چار
نمەز وەلای کێ بوەروون هاوار؟
جەی شەرمەندەگیی چێش دەروو جەواب
چێش واچوو نە وەقت عەطا بۆ صەواب؟
(خاڵص) بناڵە وەی ماجاراوە
وەی دام تەلبیس فانیی سەراوە
ئەو سەردارەکەی شافیع مەحشەر
پرسۆ: چێش ماچی؟ خاکت بۆ وە سەر!

-٤-

(١٣٦/ف)

سفارشنامەی لوطفەکەت یاوا
سەرم نە پای چەرخ هەفتەمین ساوا
ڕەوییەی بزورگییت وەجا ئاوەردەن
وەی خدمەت ئێمەت سەرئەفراز کەردەن
[توت!] طەڵەب کەردەن جە رووی مەیلەوە
نەی قەیس قەدیم جا دوجەیلەوە
ئەروام وەپێشواز ئەی شەهەنشا بۆ
دیدەم وەسەر گەرد چاشنەی غەزا بۆ
سا چون عازیمەی ئەی لوطفە پێم بۆ
خاصەن جەی شادی شیوەن خدێم بۆ
بەڵکم نە هەوای سەرمەشق نەمای عەشق
تەشیرێ جەوشێن باوەرۆ سەرمەشق
تا (خالص)ەکەی دڵ نە خەم مەحکەم
جە دەست عیصیان دایم هەرس نە چەم
خەلاص بۆ نە فیکر پەژارەی دەروون
شا بۆ وە دیدار یار بێ نموون

-٥-

(١٣٧ /ف)

شرینەن زوڵفان پەروەردەی گوڵاو
گا کرژەن گا لوول، گا خامەن گا خاو
کلافەن، نەرمەن، دێزەن، قەترانەن
پڕ پێچەن، صەفەن، سەهمش گرانەن
دامەن راگیرەن، تەرسای دیرتەن
نە ئاماو لواش شێخ نەگیرتەن
سەراوێز نە دۆش سیامارانەن
ئەوان سیامار جە خوانخوارانەن
واوەیلا پەرێ مەجنوون بەختانەن
هەرەس پەی یانەی زامەت سەختانەن

(خالص) جەی زوڵفان دڵ ئاهرینەن
چون ئازیز مەردان هەر نەگرینەن

***

-٦-

(١٣٧/ف)

بەرگ ئازییەت قەڵاخیی کاڵان
هەرچەند قەڵاخەن لایەق بەو باڵان
شەوق ئازییەت ها بەو کاڵاوە
بەڵا وە شەرتێ هەر وەی باڵاوە
شیوەن ها وە ناز هەرس و غەمزەوە
واوەیلا وەنای هەزار رەمزەوە
کڵفان زوڵفان وێش پارە کەردەن
مناش مکەردی ئازیزش مەردەن
هەر دان وە سەردا زێوەر منمانۆ
نموونە جە دەست نەققاش مستانۆ
ڕووی جەمین وە هوون زەرب دەستەوە
ڕازیان وە رەزن دڵ پەی قەستەوە
منمانۆ وە چەشن هوون وە بەرفەوە
نەک زەرەر رەسان بەرف صەرفەوە(!)
(خالص) ئازیزت پەرێت بی وە سەیر
ئەروای جەنازە داخڵ بۆ وە خەیر

***

-٧-

(١٣٨/ف)

لاحەول پەی دیدەش
شەرتەن بواچەن لاحەول پەی دیدەش
پەی [أثرو] موژان وەناز کەشیدەش
وارانەن نەجۆش دڵەی خەم دیدەش
ئاخر نیگاکەن یاران دینیی
کێ دییەن شێوەن وەی نازەنینیی؟

نە مەطڵەب نە سۆز سینەی بەرینەن
نە شیرینی وێش... شیرینەن
ڕازانش پەردەی دڵ مەکاونۆ
وە ئاه و ناڵەی سەنگ متاونۆ(!)
پەنهان کەردەن ماه وە ئەثر جەمین
چون دانەی مروار نە مابەین [جەبین!]
ئای ئای نەی شێوەن وڵات بێ بریان
قیامەتش کەرد ئەی چەم گریان
(خاڵص) بەختەکەت خاص سەر نەخاوەن
نەی شین پڕ ناز ذەوقت بڵاوەن

***

-٨-

(١٣٩/ف)

میرزام تۆر کەردەن
شاباز شادیی جەلام تۆر کەردەن
پارچەبەند نەپا جلغۆ نەگەردەن
تەشریف وە یاتاخ بێ مەیلیی بەردەن
مایەی وەفا و مەیل نەمەندەن جە لاش
کەنارە کردن جە نشین کو جاش!
چەند ملاونۆش قووقوو مکەرۆ
وە راگەش توعمەی غەزا مەوەرۆ
فێشتەر دەڵ مبۆ نە دیدارمان
نێش مدۆ نە ئێش دڵەی خارمان
کۆ خێر ئەندیشێ نەرای خێر وێش
صەییاد خاس بۆ فامێ ببۆ پێش
ڕام کەرۆ بازم چون جەی وەرتەرین
پەی چەش و چەشتەی شیرینی شیرین؟
خیلاف خەلەت رای مازی کەرۆ
هەنی باز بازیی بەدان نەوەرۆ
نەک جە ناسکیی طەبع شەریفش
نەلەنجۆ لەنجەی عیشوەی زەریفش

نە هەوا و هەوەس دەور سەیرانش
جە نیمنیگای ناز دیدەی جەیرانش
بگنۆ وەدەست ناشیی صەییادێ
نابەڵەد جە باز خاتر ناشادێ
بێ لانە و قوشخان ئەبلەی نادانێ
خەرمەوهرە نە جای دانەی لاڵ خوانێ
بەتەرەف کەرۆ باز تەڕلانم
[بوزو و بینی!] لانە و قوشخانم
هەمە! شکار هەم سەردەنەچیر بۆ
بێ قەدر و قیمەت خان و وەزیر بۆ
چون عوقاب خام هەنی بنمانۆ
تەجرەبەی کەبک کەشف نەزانۆ
(خاڵص) جەی بابەت دەروونش خارەن
باز تۆرش کەردەن ناشیی شکارەن
گۆش مەدۆ وە راز نادانان دێر
دەورش بێدادە مەگنۆ جە سێر

***

-٩-

(١٤٠/ف)

جە تۆی دڵ سەردا
دیسان ئارەزووت جە تۆی دڵ سەردا
خەیاڵت ئاهیر نەجەستەم وەردا
ئێش گیانکێشان مەردەن خەبەردا
میراو سەرجۆی دەروون هوونرێز
خەریکەن وە دەست شەلکەی سەراوێز
وازو کەشت بەرز شادیم خەراو کەرد
تاسەت تاس وەنەم گێج سەراو بەرد
تەبدیلەن ذەوقم وە خەرمانەوە
دایم هەرس هیجر وە چەمانەوە
رەنگ زایەڵە و ظوڵم جەور دووریتەن
ژەنگ نک بەستەی بێ صەبووریتەن

پەستیی سەختیی بەخت پێم ئاشکارەن
پەڕ پای دەلیل پای راویارەن
نە کەس کلید حوجرەی دڵ پێشەن
نە کەس باخەبەر جەی ئێش و نێشەن
سا مەر ئەو سانیع بێ شومار صنعەت(١)
سەرمەشق عاشق کێشابێ پەرگار
جە حاصڵ وەصڵ کەرۆمان دڵشاد
وەرنە (خاڵص) فەوت عومر تۆ زیاد

-١٠-

ئیمشەو خەم وەنەم تیپ ئاراکەردەن
غارەت یانەی شەوقەکەم بەردەن
کەیفم بێکەیفەن تاڵانش بریان
بارخانەی ذەوقش نە بێخ بارکریان
دڵ مەلوول بییەن شادیش بەتاڵەن
ئەحواڵم بێحاڵ حاڵم بێحاڵەن
دەماخم ناچاخ چاخ دوماخەن
هۆشم بێ گۆشەن فامم دوستاخەن
نەیچیی فیداتم وەخت نەواتەن
با بەیۆ صەدات سەرم نە راتەن
ئەو مەقاماتەی بە وێت مزانی(٢)
لەنجە [مورسیش!] وە ئەرواح مستانی
سابکەر ئاغاز وەقتم درەنگەن
دڵ بتاونە ئەر صەد لە سەنگەن
جە تاوی تاوان هیچ مەکەر درێغ
لەرەی نەواکەت بوڕان بۆ چون تێغ
بەڵ بە یومن تۆ فایدە دەرۆ
پەی حاڵ (خاڵص) مەنع وێش کەرۆ

(١) ئەمە لە دەقەکەدا وا نووسراوە بەڵام رەنگە هەڵەی نووسەر بێت و راست وایە (...سانیع صنعەت بێ شومار) بێت.
(٢) ئەم نیوە بەیتە لە دەستخەتەکەدا نووسرابوو: ئەو مەقاماتەی مزانی بەوێت، بەڵام بەهەڵەم زانی وەک سەرەوە نووسیم.

نوور شەو دینش وە دنیای بێ پۆ
جەی گشت عیصیانە ئینصافێ دەرۆ

***

-١١-

(١٤٢/ف)

ئیمشەو دیارەن بڵێسەم سەندەن
کوورەی نار خەم دەورانم تەندەن
ئاهیر وارانەن وە دەورانمدا
گڕەن وە خەرمان بێ سامانمدا
کڵپە گرتەن دڵ وە مەحاڵاتش
نەک هەر مەحاڵات جینس ماڵاتش
یە کێ بۆ بەیۆ وەی هاوارەوە؟
وەی هاوار سەخت کەس نەدارەوە
مەر هەر تۆ ساقیی فکرێ وەی حاڵەت
بکەری وەجام دەست و پیاڵەت
ڕەشحە نەو بادەی صاف بێگەردت
برێزی نە حەلق بەندەی رووزەردت
خامۆش کەی ئەی نار چون نار خەلیل
وە عەطای عەمیم بێ هەمتای جەلیل
صەد جار وەسەرگەرد دەست و بادەت بۆ
هەزار گیان پێشکەش لەوح سادەت بۆ
وە قەترەی عەرەق ئەو پیاڵەکەت
(خاڵص) چاکیر بۆ نەو دەرماڵەکەت

***

-١٢-

(١٤٣/ف)

سەرعێل تۆ سووریاش خێڵ دڵانی
باخەبەر نە حاڵ دڵ خەجڵانی
مەئموور فەرمان ڕەزا و ڕەحمەتی
نەک باعیس وە ئێش سزا و مەینەتی

صەد بێ بارەوەر دڵ بێ حاصڵم
منیش هەم داخڵ خێڵخانەی دڵم
ئەر خێڵ مالاتش بشۆ وە تالان
پەرێ تۆ عەیبەن پەی من شەونالان
ئەی هەردە و هەوار ئەی مەحالاتە
بەد مەنزڵێوەن پەی ئەی خێلاتە
مافەتەش ماچیی وە دەست کاڵییان
دەست خاڵیی مبی چون دەست خاڵییان
وە دەست خاڵیی یاوای بەو مەنزڵ
سەر ئەفگەندەنی دەست پاچە و خجڵ
موستەوفیی دیوان دەفتەرت وانۆ
حیساب مالات سوورباشیت زانۆ
حاکمەکەی عەدڵەن خەبەر مپەرسۆ
جە باسی خواسش کوان ملەرزۆ
دەغیلم ئامان سوورباش دڵان
هۆشت وە خێڵ بۆ جە گشت مەنزڵان
مالات نەکا قڕ خێڵ پەراگەندە
نەپای ئەو دیوان بوی شەرمەندە
دەستم دامانت زینهار صەد زینهار
وە هەوای نەفس دڵ نەکەری کار
نەفس هەر ئەو نەفسەن وەختێ کەرد هەوا
پەی دانەی گەندم ویش کەردش رسوا
فرێ نەماوی دەوڵەت بابا
یەکسان بدەرۆ وە باد فەنا
با وجود ئانە پاک لە دەوڵەتم
وە بێ دەوڵەتیی کێشان خەتم
وەرنە شەباشبت دۆستیی کەردم
یەکجا پەی بێشکەش ئامارە بەردم
جە بێ ئینصافیی بێ مووچە و بەرات
بێشکەشش بەرۆ هیچ نەدا خەلات
ئیسە کاکە دڵ زەرەر ئاوەردەن

خاطرە کەش نالآ پەشیمان وەردەن(!)
هاومالان بارکەرد یاوان بەهەوار
ئێد بی بارەوەر دەست پاچە و زگار!
تالان تالانەن نە گشت سەر دیار
وەی بارخانەوە جەی کۆنەهەوار
مەندەن خەفەتبار وە بێ پاو و دەست
وە بێ هاز و هێز نەڕووی سەرزەمین پەست!
نە کەس شناسۆ نەئیلتیماسەن
نە پەنا و پەردە نە حاشا و باسەن
نمەز چێش کەروو نەی خەوف و ئەندێش
خۆ مەرگیش نییەن باوەرۆ پەی وێش
سەرعێل سا شەرمت نەی ماجەرا بۆ
نەی موعامەلەی نەفس و هەوا بۆ
هۆشت وە دەوڵەت میزان عێل بۆ
نەوا وە هەوای نەفس پاشێل بۆ
مەنزڵان سەقیل هەوار ناساز بۆ
بێ نەوا زەرەر رسوای طراز بۆ
(خاڵص) ئەیوەصیەت پەی وێش ناوەردەن
وێش نەدەست شییەن بەڵ پەی تۆ کەردەن

***

-١٣-

(١٤٥/ف)

خەم دەورانم تەند نمەز یە چێشەن؟
دایەرەی دەوران دەروونم رێشەن
چون بۆتەی زەرگەر مجۆشۆ نە کۆڵ
گلش چڵ مدۆ نە دەوران دڵ
فەڵەک هەم کەڵەک خەم پێم رازنای
شاباز شادیی دڵ پەروازنای
وارانەن یاران خەرواران خەم
پەی جەستەی خەستەی پڕ ئێش ماتەم
سا دەی فرصەتەن نەردت بشانە

هەر سزا دەر پێم گیانم بستانە
ساقیی تۆیش نەی دەم وە ئیحسان وێت
باوەر باقیی دەی وە پیاڵەی وێت
لەبرێز بۆ قەدەح کێشۆ وە سەردا
وە یاد ئەو کەس درنەی خەیبەر دا
موطریب نەغمەی نەی چەنی صەدایێ
وە نەوای شیرین بە وەی ئاشنایێ
سەمتوور وەصفولحاڵ حەزین دڵانان!
قەدرێ بوانە پەی حاڵ نەزانان
دەروێش کەف وە دەف پۆست پاسەوە
[او ماس فیش بەرە وەرووی باسەوە!]
با دەنگت بەیۆ وە دایرەوە
خاص جەستەم بنێی وە ئاهیرەوە
بلێ وە ئاهیر شێخ کەرد تەواسا
قورئان سۆچنا زوننار شناسا
ئاخر ئەی (خاڵص) پەشێوەن حاڵش
خاڵ خاڵخاصان وێران کەرد ماڵش

***

-١٤-

(١٤٦/ف)

خاڵت خاص خاڵەن خاص پەشێوم کەرد
خاص خاص خەمانم وە خەیاڵ ئاوەرد
خاص بی خەیاڵم خاص کەرد خەیاڵت
رسوا و سادەلەوح پەی نوختەی خاڵت
هەراسان بی هەرس زوڵفان تاڵت
دڵ مەلوول و زار شەوق جەماڵت
تاقەت کەردەن تاق تاق ئەبرووان
مەست (لایعقل) سەرای لەبرووان(!)
چاوەکەم – چاوم! – بینایش نەمەندەن
ئەر مەندەن زەرە جەو زەردە خەندەن
سەوگەند بەو سورمەی پای موژەی ئەڵماس

دڵ فاریغ نییەن ساتێ جە وەسواس
هەرچەند تۆ مەیلت چەنیمان جیان
دەروون وە پەیکان دیدەت پێکیان
تا (یوم الممات) نیشت ها نە جەرگ
نییەن خەلاصیی نەزاوەن وە مەرگ
جەو بۆنە دڵ وەش جەی تیر و نیشان
سەوقاتەن پەرێ شار خامۆشان

***

-١٥-

(١٤٦/ف)

ئەرێ هەی دڵەی خاتر نەخەم تەنگ!
بێ شادیی و بێ ذەوق وێنەی سیاسەنگ!
یە مەردەت مەردەن وەی تەور رێشەنی
یا کۆست کەفتەن پڕ ئەندێشەنی؟
پاسە مەعلوومەن دێوانەی سەرشێت
پەشیمانەنی جە کردار وێت
جە کول مگیرۆ نەزاوەن مەردەن
وە کۆ میاوۆ پەشیمان وەردەن؟
بارەن بارخانەت مشۆ وە مەنزڵ
مایەت ناڕەوان دەست پاچە ماتڵ
پارچەی شارەکەی خامۆشان ماوا
ماوای گردەکەن صوب یا خۆرئاوا
هامسەران نەو جا بساتێ داران
هەرکەس مایەیێ پەی وێ مداران
ئمەز من و تۆ مایەمان کامەن
کامین مایەمان پەسەند عامەن!
ئەرێ هەی بەدبەخت تەدبیرت چێشەن؟
من پەی ئەی سەفەر خاترم رێشەن!
صەراف بازاڕ پێغەمبەر وێشەن
ئەر هەی رووسیا جەوابت چێشەن؟
نە خەجاڵەتیی خۆ نییەن عارت

ئاخر کۆ یاوا قەدر و میقدارت؟
چەند جار واتم پێت، چەند جار دادم کەرد؟
فایدەش نەوی سەختتەر ویت جە بەرد!
سا هەر خەیاڵ کە پەی کاری کەردەت
جە دەست بەرشییەن خاسیی وییەردەت
(خالّص) مەتڵەبت نەکەمەند بەرشی
بیناییت کۆر بۆ، تازە مەکۆشی؟!

***

-١٦-

(١٤٨/ف)

سەروەرەکەی خاص رووی دەشت مەحشەر
شەفاخوای زومرەی عاصیان یەکسەر
شەریف کەردەی ذات یەکتای بێهەمتا
شای تاج لەولاک وەحدییەت ماوا
هەر رووسیای جەمع چەند یارانم!
بارکەفتەی رەحیل سەر هەوارانم
دەست کۆتا و پا لەنگ بیناییم کوورەن
شەرمەندە و سەفیل هەوارگەم دوورەن
دیارەن دەوران کۆچم نە کارەن
هەرچەند بار سەنگین چار ناچارەن
لابەستەن ئەی کۆچ مبۆ کەردەنش
مەنزڵ وە یاتاخ فانیی بەردەنش
بەڵێ کەردارم چون بێ کەردارەن
زاهیر هامسەیا چەنەم بێزارەن
سا چون خەجاڵەت لای هامسەرانم
زار و پەشێوحاڵ سەر هەوارانم
وە کەردەوەی وێم نیگا مەکەر پێم
خەجاڵەتیی وێم کافییەن پەرێم
هیچ خاسیی نییەن باروو وە شەفات
بار خەجاڵەت ماوەروو وە لات
ئەی خودا سا مەرگ چێشەن دەستەڵات
کێ وە خەجاڵەت یاوان وە خەڵات؟

(خالّص) یانە وێران کەر بەوێت
ئیسە چێش ماچیی دێوانەی سەرشێت؟!

***

-١٧-

(١٤٩/ف)

چمان دیارەن شادییم تۆر کەردەن
خان خەم سوپاش هێرش ئاوەردەن
فەڵەک هەم کەڵەک چەپگەردیی بەستەن
پەی کەچیی بەختم ئاواتش واستەن
موطریب بەگ ئیمشەب چەنێم بسازە
وە شەوقەکەی وێت دەمێ بنوازە
ئەر صەد بەزمەکە بیساتش جەمەن
ئاخر شیفای خەم نەوای هامدەمەن
ساقیی هامدەمیم مەعذوور بدارە
تۆیش ئەی ئیحسانە پەی وێت بکارە
بەڵکە جە نەوای شەکەر رێزەکەت
نەو صەدای شیرین شادیی خێزەکەت
فەڵەک ئەو کەڵەک بەستەی تای نەیرەنگ
لادەرۆ ئیمشەو لە ئێمەی[1] خاتر تەنگ
بەرۆش پەی کەسێ جەو حاڵ نەزانان
تا بەڵکم بەحاڵ ئێمە بزانان
(خالّص) خەمەکەت ئیمشەو خاص مەستەن
مەستیش نە هەوای (یوم الست)ەن

***

-١٨-

(١٤٩/ف)

سای سەهەند سەنگ
صوبحدەم وەشەن نەسای سەهەند سەنگ
بەڵام بەشەرتێ رەقیب بەدرەنگ

(١) لێرەدا دەبێ سووک بکرێت و وەک (لێمەی) بخوێنرێتەوە.

نەگنۆ [نە وەندت!] صەد هەزار فەرسەنگ
چەنی دۆست وێت بنشیای وە شاد
ویەردەی سالآن باوەری وە یاد
گا نیاز جە تۆ گا ناز جە دولبەر
تۆ پەی ئەو سۆزان ئەو جە تۆ بەتەر
هەر تاکە عومرت یاوا بە ئەنجام
جە سای ئەو سەنگدا بوبارای ئەییام
ئێدەن سەرمایەی ئەی دنیای فانیی
ما باقیی پووچەن هەرچێو مزانیی

***

-١٩-

(١٥٢/ف)

دیارەن ئیمشەو خەم زۆر ئاوەردەن
شای شادیم فیرار ئیختیار کەردەن
سەمتوور هەوای کەللەم سەر شارەن
ذەوقم تۆر کەردەن چارش ناچارەن
سا دەروێش بەو عەشق بارگەی شای نەجەف
بارە بدەرە کەف نە روویی دەف
چونکە دڵەکە زەلیلەن نە خەم
کزەی کەف و دەف نافیعەن جەی دەم
بەڵکەم تەسکینیی پەرێش بۆ حاصڵ
چیی نە زیاتر نە خەم نەدۆ چڵ!
جەزمەی هامسەران بەزمشان جەمەن
کۆسش گنۆ ئێد خەریک خەمەن
کەردەن وە عادەت دێوانەی پڕ نێش
بەزم عەیش وێش مشنیۆ بە وێش
نمەز هەم خەدەنگ کام نیگا لێشەن؟
جە دەست کامین خەدەنگ دڵڕێشەن؟
بەزمەکەش کەردەن وە ماتەمخانە
سازیای تەبعش موهر خومخانە
(خاڵص) با وەسبۆ بەزمەکەت جەزمەن
نە پەی خەم موخلیص وەلای تۆش عەزمەن

بەڵ پەی شادیی و ذەوق مەگیران بیسات
ئەر پەرێ خەم بۆ کێ مێۆ وە لات

***

-٢٠-

(١٥٣/ف)

ساقیی بۆ بە عیشق پیاڵە و دەستت
وە نیگای شیرین چاوەکەی مەستت
کەرەم کە جامێ وە رووی نازەوە
حەقیقی بەخشۆ وە مەجازەوە
من هەر غولآمەکەی پیری مەیخانەم
کوشتە و سووختەی جام مەستانەم
ئەر صەد موفتییان بکەران قەصتم
من مەیخوارەکەی رۆژ (أَلَستم)
بێزارم نە زوهد تەقوا پەرستان
مایلم وە دین مەیخانەی مەستان
تەنیا خاڵەکەی گۆنای یارەکەم
سەندەن جە دەستم ئیختیارەکەم
هەرکەسێ مەیلش نییەن بەو خاڵە
ئانە کافرەن دینش بەتاڵە
گێسووش سەرمایەی مایەدارانەن
سیاش رۆشنیی دڵ بێدارانەن
(خاڵص) بۆ وە فیدای نوختەی خاڵەکەش
بۆ وە پاسەبان حەوشە و ماڵەکەش

***

-٢١-

(١٥٣/ف)

من دەروێشەکەی بێ تەکیە و عەسام
بێ ئوستا و مورشید هیچ کەس نەناسام
وەعظ و فەتوازان، عەمەل نەکەردەم
[رواس پر فام پی چشە!] مەردەم

گیرۆدەی قوللەی ئەزازیلەکەم
پابەستەی زەلیل تای خەلیلەکەم
بازیی وەردەی دەست ئەممارەم
ڕابەندی شەشدەر بیەن دووچارەم
سا دەروێش دەخیل پەشیمانیمەن
ئەر صەد کە ئاخر زیندەگانیمەن
نە تەئثیر جۆش سۆز دڵەی پاک
جە قانیعی وەقت ریازەت نە خاک
هیمەتێ بەو عیشق شای دەروێشان
باوەرە پەی خاک جەستەی دڵڕێشان
بەڵ ئێمەش گیرۆ ئەو ئاە تەئثیر
کەرەم بێ شۆن ببەخشۆ تەقصیر
(خاڵص) تەقصیرش خاص بێ شومارەن
بەڵێ ئومێدش عەفو غەففارەن

***

-٢٢-

(١٥٤/ف)

دیدە کاڵانەن......
سالار سوپای دیدە کاڵانەن
نیم نیگاش قەتاڵ پەشێو حاڵانەن
یەغما کەردەی فام دڵزوخاڵانەن
خاپووری یانەی مەجنوون بەختانەن
باعیس سزای زامەت سەختانەن
نامەی فو... چەند کەسان وەندەن
باج نە شۆخەکەی ئەرمەنیی سەندەن
شێخەکەی سەنعان وە خەمگینەوە
پەی دینش نیا دەست وە دینەوە
پاسە مەعلوومەن ئێمەش چون یاران
مسپاروت وە دەست سوپای پەژاران
نیشانەی مەودای خەتەرناکەکەش
صۆفار مۆژەی دڵ پێ چاکەکەش
تا پەڕ نیشت نە جەرگ خەمان دیدەکەم

سەرکەردەن زووخاو کەس نەدیدەکەم
مەر وێش حەکیم بۆ بەر ئارۆش وە بەر
وەرنە ئەی شیفا کەفت وە رۆی مەحشەر
(خاڵص) بناڵە ناڵەت ئەثەردا
زاریکە وەی ئێش زام خەتەردا

***

-٢٣-

(١٥٥/ف)

دیسان خەیاڵت نە دەروون سەردا
نێشش نێش سۆز نار سەقەردا
قرچەش قرچەی گۆشت بریان بێزنا
بیللا هەناسەم مەحشەر خێزنا!
چون گڕەی ئەخگەر تەوەن تاوانەن
تاویای تاوش سەنگ شکاوانەن
کزەی دەروونم صەد فەرسەخ مشۆ
عەجایب ئێدەن نەیاوان وە تۆ!
چێش مبۆ جە فەیض نوور جەماڵت
یاد کەرمێ جە سای گۆشەی خەیاڵت
وە ئەنفاسی خاص مەسیح ئاساکەت
تەسکێن دەی ضەمیر وێت شناساکەت
بەڵکم کزە و سۆز ساتێ خامۆش بۆ
تا (خاڵص) تەمای مۆژدەی سەرۆش بۆ!

***

-٢٤-

(١٦٤/ف)

ئەر دۆستەکەی وێم مایل بۆ وەی کار
کەروون ئیختیار بتخانە و زوننار
هیچ باکم نییەن نە (یوم الحساب)
کێ مەگیرۆ لێم خیطاب و عیتاب؟
بەو بتخانەوۆ بەو زوننارەوە

بەو هەوای دەماغ فتوای پارەوە
مەکەرۆ سەیران تەقوا پەرستان
سەرئەفراز نە جەمع زوننارووەدەستان
ئەر بێ فتوای دۆست روو کەردەن نە خاج
حاجییان نەدین مەکەرام ئیخراج
ئەر جە دانەی خاڵ یارم مویەرۆ
فتوای دڵ نییەن نمەز چێش کەرۆ
پۆسە موینوون فتوای موفتییان
پەی فتوای یار بۆ جە رای حەق جییان
سا خاص هەر پاسەن نەحوو صەرفتان
ئیشنا عەشەر عیلم تەمام حەرفتان
ببەخشان وە تای زوڵف یارەکەم
یارەکەی عەزیز خۆش ئەتوارەکەم
بێ شەوق دانەی خاڵ عەمبەر بار
عیلمشان پووچەن نمەیۆ وە کار
(خاڵص) خەیلەنێ یارت غەمخوارەن
قازیی رۆی حەشر [یەقین!] موختارەن
.... کەی [دڕندەی!] نەدەست
.... رۆی (یـوم الالَـسّـت)

***

-٢٥-

(١٦٥/ف)

مەلا کولاوە... ...
مەلا زامانم جە نۆ کولاوە
دڵ وە نێش خار خەمان خەڵاوە!
طەلا وەطاڵ بی وە طەڵ طەڵاوە!
کەفتان و خێزان سەر وە دامەوە
دیم وا دیم وە بان زووخ زامەوە
قرچەش قرچەی گۆشت کەباب بێزنا
خەزانان صیفەت شەوقش ڕێزنا
دەیسان پێکیای مەودای مۆژان بی!

ژان مۆژانش ئامێتەی ژان بی
گلاراوشەن نمەبۆ ساکین
[ریزازەش تک تک و دامن خاون!]
نەی بەدبەختییە نەی وەرین دەمدا
دڵ جە زام ئاوەر نەی وەقت خەمدا
مەڵا پەی بەختم کیتاب نیگا کە
نەحسیی ستارەی (خاڵص) جیاکە
هەر یەند بەدبەختەن جەی راگوزەردا
مپێکیۆ و خێزو وە رای خەتەردا!

***

-٢٦-

(١٦٦/ف)

موطریب نە کۆنی مەر سیاسەنگی؟
من وەی حاڵەوە تۆ بەو بێدەنگیی!
با بەیۆ صەدات سەرم فیدات بۆ
ئەروام وە پێشواز گەرد پای پات بۆ
ئاخر ئەو صەلای دەوای دەردەنی
پەی ئێمە نەبۆ هەنی پەرێ کەی(!)
ساقیی مەجلیسم خاص پڕ شەفافەن
ئینتیظار وە جام وە بادەی صافەن
سا پڕکەر فنجان وەقتش زەروورەن
دڵ هەوا سەندەن دەماغش سوورەن
گا هەوای نەوای سوور خەیاڵشەن
گا تەمەنای سەیر زوڵف و خاڵشەن
هەرکەس نمەبۆ دوو کار وە یەک بار
نەئێد تەمامەن نە ئەو پایەدار
(خاڵص) ئەی دڵە تۆ کەردەن ماتەم
نە بە ئێد یاوای نە لەو خاترجەم
سا هەر بگرەوە پەرێ بەخت وێت
دڵەی کۆسکەفتە چە کارێ کەرد پێت؟!

***

-٢٧-

(١٦٦/ف)

تووتیی دومای جامپا وه دامەوه
سەر وه سەودای فیکر پوخت و خامەوه
تەعلیم ئوستای ئەزەلییش وەردەن
جەو بۆنه تەرک تەبەع جینس وێش کەردەن
منیش ئەو تووتیی پەس نمای جامم
پابەستە و سەرشار ناپوختە و خامم
تەعلیم ئوستای ئەزەلیم وەردەن
سا خیلافەن تەرک ئەو عادەت کەردەن
مەست دیدەی مەست سیاسەوادم
... فەرمای فام پیر ئوستادم
.... کەی خاڵ قەترانم
.... راز جگەر بوریانم
دۆعای ئێد کە حاڵ پشیو بیو ئاما (!)
کێ دارۆ تەما بەیۆ وه دما ؟
هیمەتەن یا دۆست شای تاج لەولاک
ماهیدەشت ماواه یەقەی ئیحسان چاک
دەستگیر ئەحواڵ پەشێوحاڵانی
ڕۆشنیی چرای دڵزوخاڵانی
مەیل کەره وەدڵ مەیلش ئیخلاصەن
هەرچەند رووسیا و پڕ ناس پاسەن
تەمەنناش وه جام ساقیی و پیاڵەن
هەواش وه شیفای سەیران خاڵەن
بۆ بە عیشق ذات تەجەللای سینا
بە ئەنوار خضر راگەی نابینا
هەرچەند رووسیای پایەی میزانم
سەر ئەفگەندە و خوار ئەحواڵ نەزانم
هیمەتێ باوەر دڵ پەنەش بۆ شاد
خەوف رۆی مەردەن باوەرۆ وەیاد
چینە زیاتر نەبۆ خەجاڵەت

.... زوڵم و ضەلالەت
بەڵکە جە دیوان هاهای مەحشەردا
نەسۆچیۆ جە ناو نار سەقەردا
ئەر نەوی باعیث ئەی ستاره و بەخت
(خاڵص) مولازم شەیطانەن وه جەخت

حەسەن

لە کەشکۆڵەکەی مامۆستا ئیسماعیل سپیدارەییدا حەوت پارچە شیعر بەناوی (حەسەن)ەوە هەیە، ئیتر هیچی لەسەر نەنووسراوە و، نەنووسراوە ئەم حەسەنە کێیە، کە سەرنجی سەرچاوەکانیش دەدەین چەند حەسەن ناوێکی شاعیرمان هەن، لەوانە:

١- مامۆستا مەلا ئەبوبەکری موصەننیف (حەسەن).
٢- شێخ حەسەنی دەرەهەردیی.
٣- شێخ حەسەنی مەولاناوایی.
٤- شێخ حەسەنی سازانیی.
٥- حەسەن سووتاو.
٦- حەسەن کۆر.
٧- حەسەن و ئامینە.
٨- شێخ حەسەنی کانی بی -هیجرانی-.

بەڵام کە دەگەڕێینەوە بۆلای شیعرەکان نازانین شیعری کام لەم شاعیرانەیە. ئێمەیش لەم هەلەدا ئەم شیعرانە وەک خۆیان بڵاودەکەینەوە، بەڵکو لە داهاتوودا یان شیعری دی، یان زانیاریی وا دەربکەوێ بۆمان روون ببێتەوە شیعری کێن.

دەبێ ئەوەیش بڵێینەوە کە شیعرەکان هەر ئەم نوسخەیان لە دەستدایە و ئەمیش باش ناخوێنرێتەوە.

-١-

(٥١/ف)

ڕەقیب خەستە بۆ... ...

ڕەقیب ئەندامت جە دەرد خەستە بۆ
ڕەقیب زبانت جە غەم بەستە بۆ
ڕەقیب چار ئەعزات مارانگەستە بۆ
ڕەقیب رووگەردان دەرگای داوەر بای
ڕەقیب بێ نەصیب یار و یاوەر بای
ڕەقیب حەق کارێ پەنەت بنمانۆ
ئەفلاتوون دەوای دەردت نەزانۆ
ڕەقیب جە هیجران زامت کاریی بۆ
موداوای دەردت نادیاریی بۆ
ڕەقیب تا زیندەی نەنیشی بەشاد
ڕەقیب سەرمایەی عومرت شۆ وە باد
ڕەقیب کردەی تۆ بردەی شەیتان بۆ

سەر تاپای تەنت بەکۆی زووخاڵ بۆ(!)
ڕسوای عاڵەم بای تا رۆی مەردەنت
تەوقێ جە لەعنەت شۆ نە گەردەنت
ڕەقیب دڵ شووم، دڵ جە ستەم کەیل
چەشتەن چەنی کار ئێمە و لەیل!
مەر تۆ زام عیشق دەرد نەکێشان؟
ناڵینت نەبی چەنی دڵ ئێشان!
من دەروون پڕ هوون دڵ جە سەودای لەیل
لەیل دەربارەی من خاتر کەیل مەیل
ئەی لۆنگ عوریان پەی لەیلم پۆشان
مەی بە یاد خار رەنگینم نۆشان
ئێستە مەست جام عەشق لەیل جە سەر
دڵ جە منامین نەدارۆ خەبەر
بێباکم جە تیر تانەی زەمانە
ڕاز نێک و زشت خوێش و بێگانە
بە ئیخلاص رۆحم کەردەنم [طیفل!]
خاترم زنجیر کەردەن لەیل بە مەیل
دڵ بە وەفای لەیل جام مەینۆشان
بەرگ جەفا و جەور جە هیجران پۆشان
ڕەقیب ئەر تۆ خەوف رۆی مەحشەر پێتەن
نایرەی دۆزەخ سەقەر نە رێتەن
(حەسەن) چەنی لەیل عامەن وەفاشان
تۆ پەی چێش بەی تەور مەدەی جەفاشان

***

-٢-

(٥٢/ف)

ڕەعنای شیرین خاڵ

شای شیرین ئەنداز رەعنای شیرین خاڵ
شۆخ شاپەسەند، عەین دیدەی غەزاڵ
لەیل سایەدار، قەیس غەم خەیاڵ
ئەر باوەڕداری نازدار دڵبەر

سەوگەند وە بەیزای خورشید خاوەر
هەر تا زیندەبام نەفەس یارم بۆ
هیچ حاشام نییەن جە غولامیی تۆ
سەر و ماڵ یەکسەر [طفیل!] راتەن
سورمەی بینابیم خاک پالاتەن
خەیاڵم دەردم رازم نام تۆن
جە تۆ زیاتر - گیانم - کەسم کۆن؟
شنەفتم بە راز رەقیبان سەرد
مینای خاترت زەڕە گەرتەن گەرد
یەعنی من خەیلێ ناسزام کەردەن
- دووربا - نام تۆم من وەیاد بەردەن
شیرین سەوگەندم بە ئایەی کەلام
بە سی جزمەی قورئان بەرات و ئەنعام!
بە نوور جەمال سەیید موختار
بە زات بێچوون بینای کردگار
بە رەوضەی ئەعظەم یاگەی ئومێدەن
ئەی حەرفە جە راز بەندەت بەعیدەن
چونکە شەڕ ئەندێش دایم شەڕوازەن
کارشان بەدیی پیشەش غەمازەن
صەد هەزار لەعنەت جە کارشان بۆ
جە فیعل و ئەتوار کردارشان بۆ
زەلیل و زاربان دەست بە زامەوە
نە هیجران سەخت بێ ئارامەوە
زوبانش بەند بۆ جە واتە و رازان
کۆتا کەرۆ حەرف واتەی غەممازان
شەو تا رۆ دایم بنالان جە دەرد
بە وێنەی (حەسەن) روخ جە هیجران زەرد

***

-٣-

(٥٤/ف)

میرزام دانا بۆ... ...
هەرکەسێ عارف بینا و دانا بۆ

ئەر زەڕە جە عیلم کەمال دانا بۆ
جە زەنان دوور بۆ تا تەوانا بۆ
ڕاگەی راستش وێش نەکەرۆ غەڵەط
مەیل نەدۆ بەخاڵ زەنان بێ شەرت
پەی چێش کارشان بێ مەجازییەن
ئەر مەبی فیداش لێت ناڕازییەن
زەنان ئەر چون گوڵ فیردەوس ئەعلا
بالاش هەزار تەور مەدەرۆ جەلا
چون نەقش چەنی بەناز بڕازان!
حاشا جە دیدار گشت بێ مەجازان
زڵفشان بەردەن نەدارۆ مایە
نەقد گیان پەی زەن نەکەران زایە
... شەڕەنگ شەهدشان ژارەن
ڕازشان پڕ ئێش چون گەستەی مارەن
ڕۆی ئەزەل بەشەوق عیشوە ئەندازیی
چون طیفل ساوا مەدەرۆت بازیی
بە نیمنیگای ناز ئیمای دیدەمەست
مینای خاترت مەستانۆ جە دەست
بە جادوو بە سیڕ مەکێشۆت جە بەند
بە زنجیر مەیل مەکەرۆت پابەند
تای توغرای کلاف تەذویر دڵکێش
مەوزۆت نەگەردەن بە خاترخوای وێش
توانا و تاقەت صەبرت مەستانۆ
دەرک و فام و هۆش پێت نمەمانۆ
بە دەرد هیجران مەکەرۆت خەستە
مەبی بە شاهێن شاباڵ شکەستە
سەرگەردان دەور جە غەم ماتەمین
بە وێنەی [بسمل!] خاکسار نشین
هەرگا مەعلووم بی دڵ جە تۆ سەندەن
بە تۆڕدام چاردەور خاترت تەندەن
جەو دما فکرێ حاصڵ مەکەرۆ

نار جۆش عەشق نە راش مەبەرۆ
شەو نەسەر وەقت حوللەی فسانە
بێ سووچ مەسازۆ عوذر و بەهانە
نییەن بەیادش بەین بەست و ئیقرار
بە دڵ جە دیدار تۆ مەبۆ بێزار
زەن بە لەعنەت بان یە کارشانەن
دایم بێشەرتیی کردارشانەن
هەر شەرمەندەبان بەلای خوداوە
تاسەر چەنی کێ شییەن بە راوە؟
ئیقرار وێشان کەی بەسەر بەردەن؟
کەی قانوون و شەرت بە جا ئاوەردەن؟
کام نەوجەوانان نەکەردن دڵڕێش؟
کەی زەن مەحکووم بی بە مەجاز وێش
هەر کام بێوەفا و شەرت و ئیقرار بۆ
داخڵ بەلەعنەت گشت هەرزەکار بۆ
زەنگ بەدنامیش نەعام زرِیا بۆ
چرای رسواییش دایم گرِیا بۆ
یا شا نە کەشی نە رای زەن جەفا
چونکە بێمایەن نە دارۆن صەفا
بە نەفرین بەد طەعنەی خاران بان
بە واتەی سەرمەشق رۆزگاران بان
(حەسەن) یەند هیجران بێ مەجاز چەشتەن
بە زووخاو دڵ سەرتاپا رەشتەن

-٤-

(٥٨/ف)

زڵێخام رەشتەن......
جەمین لیقای زات سوبحانیی رەشتەن
پەروەردەی ریضوان حۆریی سروشتەن
نەهاڵ باڵاش رشتەی فریشتەن
سیاچناران [کفتەء کفت أو کوش]
چون مار ضەحاک مەغز ئادەم نۆش

قەطع را گەرتەن (!) جا راویاران
بێ خەوف جە ئیعجاز ئیجازەداران
حەڵقەی زوڵف راگیر گا خەفتە و پەشێو
مورغ دڵ کێشەن چون طەلیسم دێو
نکهت دەست دێو مایەی مەتای زیندەگیی(!)
دەرمان عیلاج دڵ ئەفگەندەگیی
ڕیزەی ئەگریجان خوردەی عەقرەبوار
نە رووی بەیضای قورص مەه گەرتن قەرار
وێش [تمهید!] دادەن مایل بە غەزەب
قەمەر داخڵ کەرد نە خانەی عەقرەب
چون بەیضای ضەحاک پێشانیی پڕ نوور
جە صافیی پڕ شەوق جە [نخەء!] غەیب دوور
ئەبرۆ نەقاشان بە صونع وێشان
دایرەی دوو عەین قەوس ئاساکێشان
چون خواس [کتف!] کیانان پێش
نەقاشان حەیران کەردەی دەست پیش!
تیر موژانان هوونڕێز قاتڵ
سەر مەودا رەنگین بە هوونا و دڵ
بێ خەوف جە [کفتن!] جەرگەی دڵداران
ئۆف بەردەن نەدڵ جەستەی بیماران
عەین دیدەی غەزال کۆزەنان بەڕ
[فتان آشو!] مەیل بەشۆڕ و شەڕ
بابا [کین!] جە هوون راویار کەشتەن
زوڵم هۆڵاکۆش دایم نە مشتەن
چار حاشیەی عەین مینایی بلوور
منمانۆ جە رەنگ ئەبیەضی کافوور
سەر گۆنا قرمز شەفاف وێنەی گوڵ
شکافتەی نەسیم پەی شەوق بولبوڵ
بۆ مایەی عەبیر دەست عەتاران
ئاب حەیاتەن شیفای بیماران
ئەنف ئەلفوار جە ئەڵماس رەستەن

جه مابەین عەین بێ سنوور بەستەن
لەعل لەب یاقووت ئابدار خۆشڕەنگ
چون جام مەینۆش دەوران هۆشەنگ
عاریی جه لەکەی حەوادیث دەور
جه ئاسیب خار بەدکاران بێ جەور
دەهەن غونچەی تەنگ مەعدەن ناپەیدا
کەیلەن جه حەیات مەخفیی هوەیدا
نەسیم بە گوستاخ نیش نەیاوان
بە مەودای مینقار بولّبولّ شکاوان
پەڕەی گولّ تێدا نم ئاب حەیات
... پچی سەرچەشمەی ئەنهار ظولّمات
بەو نەفەس جه عەتر گولاّن سەندەن باج
نافیعەن پەی دەرد دەفع بێ عیلاج
چای زەنەخ عەمیق گولّ عەرەق تێدا
هارووت بابل سەرنگوون تێدا
مپێکاش [نقاح!] نەوسوەیل رەستەن
پەروەردەی گولّزار باغچەی بەهەشتەن
جه زەردیی [بفای!] صافی سای گەردەن
ئافەرین جه وێش ئافەرین کەردەن
ئاب چای تینیی پەی شیفای دەلیل
مەملوو جه شەربەت چەشمەی سەلسەبیل
باهوو شووشەی زەڕ جه زەکات سادە
مەغزش هوەیدان چون مەی جه بادە
پەنجە جه شمشاد شاران سەندەن باج
حوکم نازکێش نە عالەم رەواج
سینەی لەوح سیم مینای (سنجبیل!)
سەرگەردان کەردەن صەد هەزاران دلّ
جفتێ نار جه نار گولّنارین کەردەن
نار غەم نە قەلب دەردینان بەردەن
ناف نافەی غەزال هەردە چون ماوان
نەرگس و نەسرین سۆسەن شکاوان

ساق میل شمشاد صونع یەزدانیی
شەفافتەر جه شەوق بلوور کانیی
پاژنە گرد نەرم چون زەردی (بیضە)
جون شەمامەی گەنج تەلاّی پاکیزە
کەف پا لەتیف پشت پا بە موور
خاک پا سورمە پەنای بێ نوور!
بەلّێ ... زولّف رەقاص بەلّێ
بەلّێ لەیل رەنگ شێوەی خاص بەلّێ!
بەلّێ تەرسای شۆخ مەە جەمالّ بەلّێ
شیرین ثانی خوردەخالّ بەلّێ
یالّلا تا لەنگەر سەما بەرجا بۆ
ماهیی و ثەور حامیل سەنگ [صبرا!] بۆ
ئەی نازەنین... شیرین شێوە
ئەی شێوە شۆخیی بمانۆ پێوە
مەحبووبێ بالاّش زیاد بۆ بەی تەور
پەی نازکیی طەبع [فردوا!] چار دەور
(حەسەن) شەو نالّین دەماخش تەندەن
ئەوقات ئینشای فەردش نەمەندەن

***

-٥-

(١٥٦/ف)

میرزام پێم یاوان
تانەی جگەرسۆز تۆ بە من یاوان
قەسەم بە ئەو شاە هەی کەرد جه ئاوان
حەرفت چون ئەلّماس جەرگم شکاوان
دوودی دەروونم بێ ئەندازە بی
مایەی مەجازی عەشقم تازە بی
وەنەم عەیانەن میرزای پڕ جەوهەر
گۆشەی دەروونت پڕان جه گەوهەر
قەبیحەن پەی من زباندرازیی
بەتۆ لایەقەن سوخەنپەردازیی

سوخەنپەردازیی مەشهووری عامەن
دەست مەدەر لە من ئەعزام گشت زامەن
من ئەوەند زووخاو مەینەتم وەردەن
هەناسەم چون تەوف هەمەدیل سەردەن
سەردیی هەناسەم مەزانیی چۆنەن
زەمهەریر جە لاش گڕەی سەبوونەن
میرزام بەو کەلام خدمەتت کەردەن
من ئەوەند زووخاو مەینەتم وەردەن
ساتێ صەد مثقاڵ مەینەت نۆشمەن
ئیسە نام وێم فەرامۆشمەن
نەداروون قابیل بشنەوی دەنگم
بە وێنەی قوماش مەتای خۆشڕەنگم
هۆشم پەرگەندەن، لاڵ بییەن زوان
پەرێت بەر ئاروون گەوهەر جە رووی کان
جەواهیر جە لای بەندەی میسکینەن
یەک دانەش بەهای ولات چینەن
میرزام جە زیدە دانە کەساسەن
جەواهیر لایەق جەواهیر ناسەن
جە لام بێ قوربەن لاڵ بەهایی
کەس نمەستانۆ صەد لاڵ یەک شایی
سامن چێش کەروو خواجەی خاص نییەن
حەککاک قابیل دوڕشوناس نییەن
میرزام هەرکەسێ دانە شوناسەن
(دایم المدام) بازاڕ کەساسەن
تۆ بەو عەقڵ و فام عاریفانەوە
بەو لاڵشناسی صەرافانەوە
بەو مایەی شوعوور عەقڵ و فامەوە
بەو سوخەن سەنجی خۆش کەلامەوە
کێشانت تەصدیع بەو کەماڵەوە
بەو کان مادەن دانەی لاڵەوە

بە مەودای خامەی هۆن دڵ وەردەن
بەندەی کەمتەرین یادئاوەر کەردەن
تا دەور مەهدیی بمانی وە شاد
(حەسەن) غولامەن (میرزا شێخ موراد)

-٦-

(١٥/ف)

ڕەسوول نازدار
یا ڕەسوولەڵڵا حەبیب نازدار
طەبیب دارووی دەرد عیصیان بار
شەفا خوای ئوممەت ڕۆی (دار القرار)
ئەی بەندەی زەعیف شەرمەندەی خجڵ
بەوێم مەزانوم بە یەقین دڵ
گونام بێ پایان جە حەد ویەردەن
هەرچی تۆ واتەن ئەمن نەکەردەن
نار جەهەننەم مەبۆ بە زێدم
هەر بەلوطف تۆ بەندەن ئومێدم
زومرەی عاصییان گشت بە تۆن موحتاج
باجەتی ئەو شەو مەشی بە میعراج
ئەو ڕۆ جە مەحشەر مەگیری دیوان
سایەت پەی ئوممەت مەبۆ سایەبان!
ئومێدم بەتۆن سەیید سەروەر
ببەخشی پەنەم جامێ جە کەوثەر
گشت گونەهکاران مەکەران کەباب
جە ئوممەت وێت (حەسەن) کەر حیساب

***

-٧-

(٢١/ف)

سەیید سەروەر......
سالار موختار سەیید سەروەر
سوڵتان ئەعزەم ڕۆی دەشت مەحشەر
شەفاخوای دەستگیر عاصییان یەکسەر

سوار چابوک سەحرای رەستاخێز
خاکپای عەبیر میسک سارارێز
ستوون لەنگەر قوللەی شەش جیهات
بە عەرش ئەنوار لیقای بەیضای ذات
مەنازیل نەوەرد نۆ تاق ئەفلاک
سالیک طەریق مەکان ئیدراک
نادیرەی کەونەین سەرداری زۆر مشت
(وانشق القمر) [بتمای!] وە ئەنگوشت
ناوەندەی عالەم کوتوبخانەی غەیب
مەسەلە ئاموز! کەلیمەی لارەیب
شای (خیر البشر) دڵ جە کینە پاک
بتخانان شکەن جەی وەی بێ باک!
بە شەرەف نامت قەرار گەرتەن عەرز
وە بێ ئیسم تۆ باتڵ مەبۆ فەرز
تۆی صەدر عالەم (ختم المرسلين)
ئەنبیای زەمان هەم ستوون دین
خۆلاصەی کەلام مووی ئەعزام یەکسەر
یەکێ هەزار بۆ بەڵکەم زیاتر
گشت یەک دەقیقە جە هەر مەکانێ
پەی سەناخوانیت بە وی زەمانێ
کول دەم بە ئەوصاف وەصفت بساوان
نیم عوشرێ بەوەصف تۆ نمەیاوان
ئیسە من بەی فیکر خەیاڵان خام
کەماڵ ناقیص هۆش ناتەمام
چکۆ تەونای وەصف تۆ دارۆ(!)
حەمد و ثەنای تۆ بە خاتر بارۆ
هەم چون شەرمەندەی بار عیصیانم
جە ثەناخوانیی لەنگەن زوبانم
بەڵێ تۆ سەرادر سەردارانەنی
دەوابەخش دەرد بیمارانەنی
مەرهەم زامان جە غەم ئێشانی

[تولای!] مورشید گشت دەروێشانی
من خۆ چارەشووم کەلب دەرگای توووم
غەیر جە قاپی تۆ مەلجەء نەداروم
ئیسە هەم بە نوور ئیمامان پاک
ئەی بەندەی مەزڵووم ئیفتادەی رووی خاک
بە موعجیزەی دیک هاروون و مووسا
یاوای نەقەفەس ئیعجاز عیسا!
بە (قلنا یانار) خەلیل کامیل
باز پەرێش ببێ بە رێحانەی گوڵ
بە ئەسرین عەین یەعقووب غەمکێش
بە لیقای یوسف جە نوور یاوان پێش
بە جەفای ئەییووب تەن جە راحەت دوور
بە سزای کرمان دڵ بەزام رەنجوور
بە تەنگیی ئەوقات یوونس بێ قووت!
کێشا جەفا و جەور ئەو نە بەطن حووت
بە پەشێویی حاڵ (صفی الله) حەبیب!
غەریب عاجز هەردەی سەرەندیب
بە رێزان ئەشک طیفل لەب بەستە
بە ئاه پیران جە غەم شکستە
بە ئاواز سۆز ناڵەی بیماران
بە ناسۆری زام خەستەی بێچاران
بە کەچیی گەردوون ئەسیر دڵرێش!
بە ئەندۆی عاشق بار میحنەتکێش
چونکە عیصیانم جە حەد ویەردەن
رووسیام هانام بە تۆ ئاوەردەن!
مەنگەر وە عیصیان سیای روومدا
بنگەر وە ئومێد خانەی ئەرجوومدا
فەردا جە مەحشەر زەلزەلەی هەیهات
جە تەشویش نار بدەرۆم نەجات
شەفاخواهیم کەر بە نوور پاکت
باجەتی شەرەف تاج لەولاکت

به حەوز کەوسەر وەقت مەینۆشان
دیدەی مەرحەمەت جەیمان مەپۆشان
جامێ جە شەراب کەوثەر نۆشم بۆ
زەلزەلەی مەحشەر فەرامۆشم بۆ
ئەر صەد بار (حەسەن) عیصیانش بێشۆن
ئومێدش بە لوطف شەفاخواهیی تۆن
....

-٨-

(٨٣/ف)

ای چهرهء زیبای تو عالم همە مینای تو
شیت والله شدم شیدای تو مهربتان آزری
نشنیدەام اندر خطن مر صورتی چین و قطن!
هرگز نبایاد درچمن سروی بدین خوش منظری
صورت گری زیبای جبین رو صورت یارم ببین
یا صورت درکش چنین یا ترک کن صورت گری
(حسن) غریب است گدا افتادە در شهر شما
باشد کە از بهر خدا سوی غریبان بنگری

ثەنایی

لە کەشکۆڵەکەی مامۆستا ئیسماعیلی سپیدارەییدا چەند پارچە شیعری شاعیرێک بەنازناوی (ثەنایی) دەبینین، بەپێی ئاگاداری من و، بەو دیتنەی من دیومە لە ئەنجامی گەڕانم بەناو کەشکۆڵەکاندا، ناوی ئەم شاعیرەم نەدیوە و، ئەمە یەکەم جارە -من- ناو و بەرهەمی ئەم شاعیرە دەبینم و، لە شیعرەکانیشی بەولاوە شتێکی دیمان لە دەستدا نییە لە عاستیدا شتێک بۆ ژیانی شاعیر بکەین. کەواتە دەبێ جارێ هەر چاوەڕوان بین بەڵکو لەمەولا شت سەر هەڵبدات و، زانیاریی تازە بێتە دەست و، ژیانی ئەم مامۆستا گومناوەیش روون ببێتەوە.

-١-

(٤٣/ف)

شیرین قەرار دا......
شیرین ئەساسەی زینەت قەرار دا
ڕوو نە تۆی خاڵان نەقش پەڕگار دا
جەلا وە جەمین گۆنای گوڵنار دا
ئەوەڵ کەمەندان سیای ئەفعا رەنگ
تاتا کەرد تا کێش بەمەودای چل چەنگ
میشکین مەهوەشان توغرای تاوس پەڕ
زەوق زینەتبەخش نە پای کلاوزەڕ
چون جوقەی بورچین کڵفش چین چین کەرد
میقراضپاچ پرچ پای عەرەقچین کەرد
[شوریان!] شکیان وێنەی میشک تەڕ!
کەچ کەرد [اقرب!] وار پەرێو شۆڕ و شەڕ
نیا نوختەی خاڵ بان تاق ئەبرۆ
ئەبروان هەردوو وێنەی ماه نۆ
چون خەطاط کێشا نوختەی خاڵ خەط
شیرینتەر جە خاڵ نوختەی باڵ بەط
دەستت نەڕێزۆ نەکەردەن غەڵەط
خەتا نەکەردەن خەطاط نوختەی خەط
کێشا سورمەی ناز دوو دیدەی مەستش
ساودا مەودای شەصت [کرجی!] نەڕەستش
جەدوەل کاریی کەرد صوورەت روخسار

چون گوڵ بی گۆناش خاصتەر نە گوڵنار
دەست ئاوەرد وە زوڵف عەنبەرین باردا
بۆی میشک نافەی ئاهووی تەتاردا
ئەو عەتر ئەو میشک نم دا وە گوڵاو
صاف بی صافتەر کەرد جە خەیاتەی خاو
پێچا جە ئەنگوشت کڵفش کەرد کڵاف
چون سۆنەی سەر سەبز وەستش نە رووی تاف
زوڵف زەنج شیرین [متلای!] زەرکەش
بیەن وە زینەت تەب ئارای مەهوەش
دیابو خاڵان صنعەتکاردا
بەو ماە خورشید رووی روخساردا
جەلادا جەمین لاجیوەردکاریی
چون ئافتاب نە بورج وێش کەرد دیاریی
کەرد وە قیامەت رۆی رۆژ مەحشەر
قامەت تووڵ زەرِ باڵا چون عەرعەر
هەرکەس موینۆ دڵ پێش مبۆ گیر
بە وێنەی لەیلا قەیسش کەرد زنجیر
چون مەجنوون ماچان هەر یاهوو یالەیل
تا چون قەیس نە راش گیان مکەن [طفیل!]
دیدەشان رەمەق خاڵ ئالاشەن
صەد چون (ئەنایی) نە سای بالاشەن

***

-٢-

(٤٤/ف)

لەنجەو لارەی یار

کافر نە کێشۆ لەنجەولارەی یار
چون من کێشانم کۆی مەینەت وە بار
یاشا کەس چون من نەبۆ گرفتار
یاشا کەس چون من جەرگش نەبۆ خار
کەس وە جەستەی من نە نیشۆ بێ تار
ئەرێ گوڵسۆسەن کڵاف سۆسەنی

دڵوەغارەتبەر گورجیی و ئەرمەنیی
شەهێن چاورەش باز بێ کڵاو
دیدەی تۆ سەندەن جە دیدەی من خاو
کافر هەی کافر بێدین هەی بێدین
نەوتووڵ نازدار خەت خاڵ شیرین
مەگەر تۆ کافر یا فەرەنگەنی
ئەر فەرەنگەنی دڵ جە سەنگەنی
کافر کەی چون تۆ بێ ئینساف بییەن
رەحمەت وێنەی رەحم ئینسانێ نییەن
چەند وەختەن پەرێو دیدار دووریت
سازام بە سەودای سزای صەبووریت
ئیسە نەداروم تەوانای دووریت
نییەنم تاقەت سەودای صەبووریت!
ژیانم جە گیان شیرین بێزارەن
[روحیدیدا!] من چون شەو تارەن
شیرینم نە دەم چون زەهر مارەن
قووتم ژەقنەمووت قنیاتم ژارەن
لێوم بار گەرتەن خوشکەن جە حەسرەت
روخ زەردەن جە دەرد یەند دای پێم خەفەت
تا کەی وێنەی نەی بناڵووم پەی تۆ؟
تا کەی واوەیلا پەی تۆ واچووم رۆ؟
تا کەی شینم بۆ شەوان تا بە رۆ؟
تا کەی جە هیجران بسوچووم پەی تۆ؟
تا کەی داخدار بام هەر بەی داخەوە؟
تا کەی ئاه کێشم هەر بەی ئاخەوە؟
یا من جە سەودای تۆ بیم سەرگەردان
بە وێنەی مەجنوون وێڵم جە هەردان
ئەرێ شیرین تەرز کڵاف سۆسەنیی
رەهزەن دڵکێش داوخواز جەنگیی!
پەی چیی خیدوخووت دایم هەر جەنگەن
لارەولەنجەی ناز مەکەر بەی رەنگەن؟

ئەگەر ناز مەکەی ناز مەکەر وە جەنگ
ناز و نزاکەت نمەبۆ بەی رەنگ
نازش ئێد خاسەن وە ئەندازە بۆ
دڵ چون گوڵ نەسیم صوب پێ تازە بۆ
دۆست ئەو دۆست خاسەن جەهەردوو سەر بۆ
یەکێ وێنەی شیر یەکێ شەکەر بۆ
نەک چون سەودای من هەر دەردیسەرەن
خدمەت وە درەخت بێ سایە و بەرەن
دیدەم! جەفاکێش جەور [بردەی!] تۆم
غولاّم ئیخلاص خدمەتکەردەی تۆم
ئەر پێم واچی دەرد گشت روێ صەد جار
من مەواچوون: گیان هەر جارێ صەد جار!
سا تۆش رەحمت بۆ مروەتەن ئینساف
بێڕەحمیی وەسەن، ئینسافەن ئینساف!
خاسەن کۆتا بۆ بالاّ شۆخ و شەنگ
بەرشۆ جەلامان قین و قار و جەنگ
وەرنە (ثەنایی) نەمەندەن تاقەت
وەختەن ساکن بۆ جە دەرد فیراقت

***

-٣-

(٤٦/ف)

قیبلەم نە حاڵم......
پەی چی ناپرسی جارێ نە حاڵم
پەی حاڵت چۆنم شای سووسەن خاڵم؟
وە خاڵت قەسەم نەمەندەن حاڵم
دەروون کوورەی نار سفتەی زووخاڵم
شەوان پەی دووریت تا رۆ مەناڵم
ئەوەند ناڵانم نە دەرگای گەردوون
قەد و قامەتم حەلقە دان چون نوون
تەن خوشک و خاڵیی قامەت چەمیدە
کلاّوەی زانووم جە فەرق رەمیدە

ڕەنگم نەمەندەن وە روخسارەوە
بێ دەنگم چون سەنگ وە دیوارەوە
ماتم، بێهۆشم، سەرسامم، لێوە
کەس نمەشناسۆم بە شەکڵ و شێوە
شێوەم بێ رەنگەن شۆخ جەمینگوڵ
دێوان [میوی نام!] لێم مەکەران سڵ
ڕۆی ئەزەل دیدەم دیدەی تۆ دییەن
دڵپێکیای نێش دیدەی تۆ بییەن
دام مەیل تۆم شییەن جە گەردەن
خەلاصیم نییەن تا وە رۆی مەردەن
درێخ جە ئەزەل تۆ نەدیام وە چەم
ئیسە لا قەید بیم من جە سەودای غەم
من پەی(۱) داخ و دەرد وەفا و بەینەوە
تۆیچ نی وەتەنگ [منا و مینوە!]
من پەی تۆ چۆنم ئاوات بە ختم
تۆیچ نیت وە تەنگ مەینەت سەختم
حەیفەن پەرێو تۆ - شای نەونەمامان! -
من ثەناگۆی تۆم بەی تەور پێم ئامان
(ثەنایی) جە عەشق ثەنای بالاّی تۆ
مەشهوور بی جە عام بی وە ثەناگۆ
شەماڵ دا وەباد سفتەی زوخاڵش
پەی چی ناپرسی جارێ ئەحواڵش؟!

***

-٤-

(٤٧/ف)

گوڵ وە دەستەوە......
شەمجەمین دیم گوڵ وە دەستەوە
وە دوو دیدەی ناز شۆخ مەستەوە
دەستەگوڵ ئاوەرد دا وە دەستەوە
وات: ئەی جەفاکێش داخبەردەی دڵ

(۱) ئەمە لە دەستخەتەکەدا (پی-پەی) نووسراوە، بەڵام وا دیارە (بی-بەی) بێت.

عاشق ئێد مەبۆ چون بولّبولّ وە گولّ
وە صەد هەزار تەرز گولاّن گولّزار
بەرمەیان وە بەرگ گولّگۆن زەرتار
سەوسەن و سونبولّ صەد هەزاران گولّ
چەمان جە دیدەی بولّبولّ مەدەن چڵ
چون [مفتلای!] گولّ دلّزەدەی چلّەن
فیکر و خەیالّش هەر سەودای گولّەن
ئەر تۆش چون بولّبولّ کێشات جەفای دلّ
ئەنایی مەبی شاد بە وەصلّ گولّ
واتم: ئەی شیرین سەوگەندم پێت بۆ
فێشتەر جە بولّبولّ من [مفتلای!] تۆ
چەند سالّەن کێشام من جەفای بێشۆت
کەی شەوێ تا رۆ بۆم نیا جە بۆت
ئەر من چون بولّبولّ تۆش مەبۆ چون گولّ
جاریّ وە بالاّت دلّ شاد بۆ حاصلّ
شیرین جە حەیا شەرمش بەردەوە
جە رووی خەشم و ناز لاش لێم کەردەوە
وەس نییە ئەر بولّبولّ جەفا مەکێشۆ
بێ خەوف نە سای گولّ تا رۆ مەنیشۆ
کەچ کەردش گەردن وە لەنجەولارە
یانی یە بادەی عومر دووبارە
هان جە جورعەی جام بادەی حەیایی
بنۆش نۆشت بۆ یاشا (ئەنایی)
شیرین خەوف مەرگ جە ویر بەردەوە
بە جورعەی حەیات ئیحیام کەردەوە

***

-٥-

(٤٨/ف)

قیبلەم نیابۆ
دەستم بەو کەلام مەجید نیابۆ
مەر ئەوسا مەیلت جە لام جیا بۆ

سەرم نە سای سەنگ ئەلّحەد نیابۆ
باوەڕت نەبۆ ئەو وەخت نە تۆی گلّ
مایەی مەیل تۆم بەر بشۆ نە دلّ
پەی چی [نپایم!] دینم دلّبەرم
پەی گریان وە تێغ قیمەی جەرگم(!)
قیمە قیمەی دلّ ریزە ریزەی جەرگ
تک تک مەتەکیۆ زووخاو نە رووی بەرگ
ئەوەند تیر خار نە جەرگم دریان
چەپ و راست بیۆن چون سیخ بریان
هەردوو وە تیری سەودای خەتەرناک
مەشانی وە خەشم جەرگم مەکەی چاک
زایەلّەم جە نەو زیاتر مەبۆ
ڕۆ جە رۆ خەتەر زام بەتەر مەبۆ
سا گولّنام دیدەم پەی چی کەردەنت
بێ تاوان دەینم شی نە گەردەنت؟
مەودای تیر تۆ جەرگم شکاوان
ئەی هوون جە گەردەن کێ گیرۆن تاوان؟
[قتل کر تونی!] تۆنی خەتاکار
قیبلەم وە ناحەق ها کێن تاوانبار؟
جای حاشا نییەن نەونەمام نۆ
قەتلّ من دەینەن نە گەردەن تۆ
خوداوەند وەحەق زولّف سیای وەشبۆ
مەستانۆ قیصاص هوون من جە تۆ
یا (یوم المحشر)، (ئەنایی) دلّ هوون
پەی قیصاص هوون دامانگیر توون

***

-٦-

(٤٩/ف)

سوەیل کەردەن جەم......
مەتاع ماتەم مەینەت کەردەن جەم
[گلّ!] کەندەن جە بێخ کۆی خەرمان خەم

بارکەردەن قەتار جە مەتای ماتەم
مەتا چون ماتەم پەژارەی مەینەت
ئاخ و داخ و ئاه هەم غەم هەم خەفەت
کۆگای مەرارەت لۆمەی مەلامەت
بار کەرد جە شاران خواجەی نەدامەت
بارخانەش بار کەرد تەمام جە وڵات
ئێد ئاوەرد سەوقات پەی من وە خەڵات
ئەوەڵ کەرد خەڵات باڵام کاڵای غەم
پۆشا بە ئەندام بێ زیاد و کەم
دووهەم جامەی تەن فیکر پەژارە
تەمکین دا وە تەن جەستەی بێچارە
سێهەم دێبای هەم کەرد باڵاپۆشم
لۆنگێ چون لۆمەی شانا وە دۆشم
تاجێ جە ماتەم چون میل مەزار
نە فەرق کاپۆڵ فەوقم دا قەرار
جە نەو بار دەرد کێشا بەسەردا
ڕشتەی مەرارەت پێچا بە دەوردا
کەڵپۆسێ جە ئاه سفتەی کۆی دەروون
میراس قەیس بی وە مەندەی مەجنوون
کەردش وە دەڵێن تەکیەگای باڵین
پەی راحەتیی دەرد ئێش شەونالێن
جلبەندێ تەکەند بەند مەلامەت
قوفڵ دا نە قەد تا رۆی قیامەت
کەشکۆڵ [حقەڵە!] سیا کاسە رەش
زنجیر دەرد داد دەستکار حەبەش!
قەرار دا پەی وەقت تەناول طەعام
[مەملووک!] جە خۆرشت تکەی زۆخ و زام
عەصای سیاسەت [باسم!] دا وە دەست
هێز زانووم سەند، پای گوریزم بەست
پاڵای نەدامەت پابەند کەرد نە پام
نەهات بی پاپێچ نە پام سەرەنجام

کەڵپۆس و کەشکۆڵ دەست بە عەصاوە
تەن وە بار دەرد سەر بە سەوداوە
مەگێڵووم بەی دەرد بەی ماجەراوە
گا مەشووم وە پێش گا وە دماوە
فەڵەک ئیجاد کەرد ئەرواح عالەم
قەڵەم ئەی بەرات نویشت وە تاڵەم
شوکرمان بە ذات فەرد فریاڕەس
نە جاگەی هانا وێشەن هاناڕەس
(ثەنایی) نییەن ئومێدش بە کەس
غەیر جە ذات تۆ بە فەریادش رەس

حیکایەتی شێخی صەنعان

یەکێک لەو بابەتە ئەدەبییە جیهانیییانەی سەرنجی شاعیرانی کوردی راکێشاوە و ئەسپی بیری خۆیان تێیدا تاو داوە و، چوستانە لە بواری پەڕیونەتەوە... داستان و چیرۆکی (شێخی صەنعان)ە(١).

ئەم بابەتە بەچەند زمانی زیندووی سەر گۆی زەویی گوتراوە و نووسراوە، لە بەرایی هەمووییانەوە فارسی و عەرەبییە، ئەمەیش وای کردووە رۆشنبیرانی کوردیش چاو لە گەلانی دراوسێی خۆیان بکەن و، ئەم بابەتە بە زمانی کوردیی بخەنە ناو کتێبخانەی کوردیی.

خۆشبەختانە یەکەمجار دۆزینەوە و بووژاندنەوەی ئەم بابەتەیش بەزاراوەی گۆرانیی بەر من کەوت و، ساڵی **١٩٧٨** یەکەم دەقی (حیکایەتی شێخی صەنعان)م لە ژمارە (٥٠)ی گۆڤاری (رۆشنبیری نوێ)دا بڵاوکردەوە و، دواتریش لە ژمارە **٦٧**ی هەمان گۆڤاردا شتێکی دیم دەربارەی هەمان بابەت نووسی.

لەم ماوەیەشدا کە کەشکۆڵی عەبدولفەتاحم لەلای مامۆستا ئیسماعیل کەریم سپیدارەبییەوە دەستکەوت، بینیم هەمان بابەتی تێدایە و، لەگەڵ ئەوەیشدا کە بڕیاری بڵاوکردنەوەی سەرجەمی ئەم کەشکۆڵەم دا، ئەم دەقە گەلێ جیاوازیی لە تەک دەقەکەی پێشوودا هەیە و، بۆ کاری لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوە گەلێ بەکەڵکە، بۆیە جارێکی دیکە لێرەدا وەک لە کەشکۆڵەکەدایە بڵاوی دەکەینەوە.

حیکایەتی شێخی صەنعان

(٢٣/ف)

بواچوون تەعریف صەنعان گومراه
جە گومراهیی وێش چۆن بەرشی جە راه
چهل ساڵ صەنعان نە قاپیی حەرەم
عیبادەت مکەرد بێ زیاد و کەم
چەنی چەهار صەد مورید سەرمەست
لاقەید بێباک راگەی حەق پەرست
رۆێ نیشتەبی بەسەر سەجادەت
واتش: کێ کەردەن چون من عیبادەت؟
جە مەغروریی وێش فەخرش کەردەوە
شیشەی بەدنامیش دا وە بەردەوە
شیی نە جامەی خواب چون هەردە جاران
دیش نە خاودا چەنی گشت یاران
راگەی شار رۆم گەرتش نەوەر
بە سۆز مگێڵۆ پەی دین دڵبەر

(١) جگە لەمەیش حیکایەتی شێخی صەنعانی فەقێ تەیرانمان هەیە بە زاراوەی کرمانجیی ژووروو.

ناگاه کە صەنعان نیگا کەرد جە دوور
قەڵعەی دیارەن چون شەمع کافوور
هۆرێزا نە خاو صەنعان گومراه
وات بە موریدان: با بشین وە راه
بشین وە پابۆس قیبلەی وەرینم
شای نەوبەر نەمام شۆخ شیرینم
موریدان کەفتن گرد نە خاک پاش(٢٤/ف)
بەئیعزازەوە مکەردن سەناش
مواتن: گردین بەندە فەرمانیم
هەر چە مواچی قوچ قوربانیم
صەنعان ئێد ئەژنی خێزا بە دڵشاد
وات: ئەی موریدان هەرچی بادا باد
نە کەعبەی شەریف هیمەتخواهیی کەرد
چەنی و چەند مورید روو بە را ئاوەرد
روو نیان بە رای بیابانەوە
وە ئاهو ناڵەی بێسامانەوە
هەردەم مواتش: یاران هامدەم
کەی بۆ باڵای یار بوینوو وە چەم؟
تا یاوان وە پای عالیی دەرەختێ
دیشان دیارەن قەڵاچە سەختێ
جە دوور مدرەوشۆ چون شەماڵەی نوور
شەوق مدۆ جە دوور چون شەمع کافوور
موریدان واتن: ئەی شێخ سالار
قەڵاچەی عەظیم جە دوور دا دیار
هۆرێزە بشین وە پای قەڵاوە
بەو قەڵای عەظیم دوور جە بەڵاوە
صەنعان ئێد ئەژنی هۆرێزا وە پا
چەنی و موریدان روو نیا بە را
تا یاوان وە پای قەڵاچەی دڵبەر
وێش وست نەرووی خاک، خاکش کەرد بەسەر
وات: ئینە یاگەی دنیا و دینمەن

نەزەرگای شەریف مەهجەمینمەن
ئێدەن ئەو مەکان دیەنم وە خاو
ئەسرینم پەرێش گۆل بەستەن بە تاو
هەر ئێدەن پەرێش گرگرانمەن
مەکان و ماوای دیدە و گیانمەن
هەر ئێدەن جە شەوق دیدارش مەستم
خۆشا بەحاڵم یاوا بە دەستم!
بە تاقیی ئێدەن کەعبەی مورادم
مەنزڵگای شەریف سەرو ئازادم
پەی ئێد جە زەمزەم هۆرگێلام جە ناو
پەی ئێدەن چەند شەو نەکەردەنم خاو(٢٥/ف)
مەدام بە خۆراک قنیاتم خەمەن
پەی ئێدەن دایم کارم ماتەمەن
ڕەهبانان بە تاو بەردشان ئەحواڵ
دەر ساعەت پەرێ تەرسای سۆسەن خاڵ
واتشان: شەخسێ جە موسوڵمانان
مکەرۆ زاریی شین فراوان
دیارەن چەمان بێقەرارێوەن
دڵ زەلیل زام دووریی یارێوەن
ئەسرین نە دیدەش چون سەیل موارۆ
دیارەن چەمان عیشق تۆ دارۆ
(تەرسا) ئێد ئەژنی خێزا بەصەد ناز
چەنی کناچان ئامان وە پێشواز
ئاما وە یاگەی بەرز دیاریی
وێش پەی ئەو شەخصێ مکەرۆ زاریی
ریش وێنەی قاقوم نادیرەی شاران
یا بەفر هامن جە سەر نساران
چەنی چەند مورید مەست دێوانە
جە رای نادانیی شەیدای زەمانە
وێڵ و هەراسان چون ئاهووی تەتار
بێخورد و بێخواب لەب تەئەسسوفبار

بە تاقیی زانا شێخ صەنعانەن
شێخ ئەکابیر هەم موسڵمانەن
چون شەمس خاوەر سەر کێشا وە بەر
واتش: ئەی صەنعان وەش ئامای بەخەیر
ناغافڵ صەنعان دیا وەلاوە!
وێش وینی دنیاش مدرۆن وەپاوە
هۆرێزا وە پا سەجدەی زەمین بەرد
تەرسا جە رووی ناز عەلەیک پێش سپەرد
روخ مالاَ نەخاک... وە یار
واتش: ئەی تەرسا زینهار صەد زینهار!
من شێخ صەنعان مواچان نامم
ئەر قەبووڵت بۆ بەندەفەرمانم
پەی تۆ ئەراگێڵ دەور یانانم
پەی تۆ خاک وە سەر پۆڵ بانانم!
پەی تۆ ویەردم جە کەعبەی شەریف
ئامام واستانەت بیاویم حەریف(٢٦/ف)
پەی تۆ شەو تا رۆ شین و زاریمەن
پەرێ تۆ دایم بێقەراریمەن
پەی تۆ نە جەرگم زووخاو سەرکەردەن
پەی تۆ وێم بەردەن شەرارەی مەردەن
پەی تۆ چەند وەختەن نەکەردەنم خاو
پەی تۆ دەروونم گرپەستەن وە تاو
پەرێ تۆ جە گیان شیرین ویەردم
تۆ بدیە بە رەنگ روخسار زەردم
پەی تۆ بێزارم جە قەوم و خوێشان
وێم کەرد بەسەر گەرد راگەی کەشیشان
دەخیلم ئەی ماە شەمس خاوەریی
رەحم بە سککەی سەفیدم کەری
تۆ بۆ بە حاجەت راگەی کەلیسا
ببەخشەم بە لوطف ئەنفاس عیسا
با رەحم خەیرت بەیۆ بە حاڵم

خەیلێوەن پەرێ دینت عەبدالّم
تەرسا ئێد ئەژنی زەردەش بەردەوە
بەو لەعل لە بان (ماء الورد)ەوە
واتش: ئەی صەنعان پڕ ئەندووە بار
ئازارت کێشان پەرێ دین یار
(...قچن!) پەی شەخصێ چون تۆ
خەیالاّن خام نەدڵ باوەرۆ
تۆ شێخ صەنعان موسوڵمانانی
ئەکابیر زادەی (عظیم الشان)ی
ئیسە عاشقیی بە تۆ یانی چێش؟
شۆ بە ماوای وێت پڕ دەروون ڕێش
مەکێشە پەی من هەناسان سەرد
چە وەقتەن؟ وادەی جەوانیت ویەرد!
تۆ پەی من تازە یە شەیدا مبی
نەی سەر وەقتەدا تۆ رسوا مبی
مەکێشە ئازار سوود نەدارۆ پێت
چەنی موریدان شۆ بە یانەی وێت
تۆ شێخ کەبیر دین حەق پەرست(٢٧/ف)
من گەبر تەرسای مەست بتپەرست
حەرفێ مواچوون کەس نەبۆ دڵگیر:
کەی بییەن نەمام (کروی!) دار پیر؟
من باز شەشدانگ تەوار سەرمەست
چە لایق بە تۆ وێم کەرۆ پەیوەست؟
با ئینصافت بۆ ئەی شێخ کابەر
من نەونەمامم تۆ دار بێبەر!
هەنی بەی تەورە مەکەر گفتوگۆ
موسولّمان چەنی تەرسا چۆن مبۆ؟
ئەمجار تۆم بەخشا بە دین عیسا
بە نالّەی ناقووس بانگ کلّیسا
وەرنە بواچوون من وە روهبانان
کەرات وە عیبرەت گشت موسولّمانان

صەنعان ئێد ئەژنی دڵ ئاوەرد بەجۆش
واتش: ئەی تەرسای مەست مەیفرۆش
تەعنە مدێ لێم سککەم سەفیدەن
ئەر صەد سەفیدەن بە تۆم ئومێدەن
تایێ جە کلاف سیای ئەشەد بۆت
پەروەردەی سۆسەن پای توغرای لیمۆت
وزیم نەگەردەن ... ...
تەجدید بۆ پەی دەفع هووناوان
بەڵکم جە بۆی زوڵف عەنبەربۆی دڵبەر
تاف جاهیلیم پەیدا بۆ جە سەر
تاکە عەشق تۆم جەوان کەردە بۆ
شەراب عەشقت وە من وەردە بۆ
واتش بواچوون روهبانان هوونت
جەی زێدە کەران ئاوارەی توونت
ئەوسا پەی دینت ویەردم جە گیان
جە کەعبەی شەریف ئامام بەی مەکان
ڕازیم وە مەردەن نە ئەی ژیانە
هەردەم مدەی لێم صەد تیر و تانە
عەشق تۆ بییەن وە پاپێچ پام
خورد و خواب یەکسەر لێم بییەن حەرام
پەی چی رسوایی مکەرە پەی وێت
عالەم گشت زانان صەنعان بییەن شێت(٢٨/ف)
ئەوسا من کەفتم بەی ماجەراوە
چاو رسواییم شیی وە دماوە
ئەو ڕۆ من ئامام جە یانەی ئەڵڵا
تەپڵ بەدنامیم جە عالەم ژەنیا
هۆر گەردم نییەن من جەی مەکانە
مبووم وە سەرگەرد نام بتخانە
بە ئەبرۆی کەمان قەڵەم کەشیدەت
وە نەقش موژان شانای دوو دیدەت
وە ئەفشانیی زوڵف سیای چین چینت

چەموەردەن نە دەور گۆنای جەمینت
وە گۆنای گولڕەنگ بەدر مونیرت
وە شەعشەعەی شەوق رووی عالەمگیرت
بە دورج یاقووت پڕ جە مرواریت
بە خاڵ هیندووی بەرز دیاریت
بە چای زەنەخدان ترنج زەردت
بە گەردن صاف مینای بێگەردت
بە سینەی بێخەوش لیموان زەرد
مەدام بە شەونم قەترەی (ماء الورد)
وە بەرزیی بالآی سەویل رێژیدەت
بە تاق ئەبرۆی قەڵەمکەشیدەت
یە گشت سەوگەند بۆ دەست من پێوە
گرفتار تۆم شای شیرین شێوە
باقیی ئیختیار بە دەست وێتەن
هەرچی مواچی سەرم نە رێتەن
عەشق تۆ بیەن وە پاپێچ پام
حاڵ من ئێدەن عەرز کەردم تەمام
بەرشیەن جە عەشق صەمەد جە دەستم
وەس (منام!) بکەر صەنەم پەرستم
وەرگەردم نییەن نە پای قەصر یار
ئەر صەد کە ماچیی کرام سەنگەسار
تەرسا ئێد ئەژنی زاناش بە تاقیی
عەقڵ و هۆش شێخ نەمەندەن باقیی
ئاشفتەی عەشقەن نمەبۆ عیلاج
وە ئیخلاص نیان قەدەم نەرای خاج
واتش بە صەنعان: ئەی شێخ کامڵ(۳۰/ف)
ئەر تەماعت هەن موراد بۆ حاصڵ
وەختێ چەنی من میاوی بە کام
هەرچیی مواچوو کەری سەرەنجام
ئەوەڵ: بنۆشە جورعەی جام مەی
بە یاد دەوران کەیکاوس کەی

دوەم: کوتویان قورئانت یەکسەر
بسۆچنە جە لام، سوجدە وە بت بەر!
سێیەم: چەند وەختەن من بێ شوانم
تا چەندێ... چەنی خووگانم
هەرکەس نە رای عەشق مبۆ گرفتار
ئەڵبەت مکێشۆ جەفای رۆزگار
تاکە نەکێشی جەفای رۆزگار
کەی مبی پشتان بەژن باڵآی یار؟
(بدار المجوس بکورەء زمزم!)
هەر چە مواچوون بێ زیاد و کەم
بە ئەوج کلێسا بە یانەی حەرەم
بە دین ئایین عیسای بن مەریەم
وەختێ سوجدەت بەرد بە رووی بتخانە
بە دین رەسوول وێت کەرد بێگانە
شەرت بۆ چەنی من بیاوی بە کام
بە دڵواز وێت بنیشی وە لام
صەنعان وات: بەڵێ بەندە فەرمانم
هەر چە تۆ ماچە قۆچ قوربانم
تەرسا جامێ گەرت بە دەستەوە
بە صەد غەمزە و ناز دیدەی مەستەوە
بەردش پەرێ شێخ بە دڵوازەوە
واتش: بنۆشە جە رووی نازەوە
صەنعان هۆرێزا جامش گرت بە دەست
بۆسا بان دەست نیگار سەرمەست
موریدان تەمام ئامان بە فوغان
واتشان: ئەی شێخ مروەتەن ئامان!
خودا خێرت دا، ئینە چە فکرەن؟
هۆرێزا بشین یە ماوای گەورەن
وات بە موریدان: پاسە بییەن کار(۳۰/ف)
وەرگەردم نییەن نە پای قەصر یار
ئەر دلبەر گەورەن منیچ هەر گەورم

وەس بدەن ئازار هەم جەفا و جەورم
یەکێ وات: ئەی شێخ تۆ رسوا مبی
پەی دین دڵبەر چون تەرسا مبی؟
وات: دین تەرسام ئەو رۆ کەرد قەبووڵ
هۆرگێلام جە دین هەم خودا و رەسوول
یەکێ وات: ئەی شێخ مەر نمەزانی
ئیمان مەفرۆشی زوننار مستانی؟!
وات: ئەو رۆ جە دین ئیمان ویەردم
دڵ وە غەمزە و ناز دڵبەر سپەردم
یەکێ وات: ئەی شێخ دۆزەخ نە راتەن
هۆڕێزا وادەی ذیکر و صەلاتەن
واتش: جە ئاهم ئاهیر مڕێزۆ
شەرارەی دۆزەخ جە من مخێزۆ
یەکێ وات: ئەیشێخ خودات شی جە دەست
قائیل بیت بە دین تەرسای بتپەرست
واتش: خودای من دین دڵبەرەن
ئیمانم بالای ماه ئەنوەرەن
یەکێ وات: لوا جە یادت خودات
[تنی!] نە فیکر ویرد و تەسبیحات
وات: خودا ئەو رۆ بەرشییەن جە دەست
یاوام وە قاپیی کەڵیسا و کەنیشت
ئەو رۆ بەرگەردم هەوای تەسبیحات
جە کەعبەی شەریف ئامام بەی وڵات
یەکێ وات: ئەی شێخ کەراماتت کۆ؟
خەوف عەرەصات موکافاتت کۆ؟
وات: جە موکافات من نەدارەن باک
بێزارم جە دین پادشای لەولاک
یەکێ وات: وادەی (اللە اکبر)ەن
واتش: ئەکبەرم دین دڵبەرەن
یەکێ وات: عیلمت یەکسەر شی وە باد
واتش: جە رای دۆست هەرچە بادباد

یەکێ وات: ئەی شێخ وادەی نمازەن(٣١/ف)
یە وادەی سوجدەی شای بێنیازەن
واتش: من سوجدەم وە بت ئاوەردەن
تەرک تەمامیی مەقصوودم کەردەن
یەکێ وات: ئەی شێخ یە وادەی ذیکرەن
بکەر ئیستیغفار، ئینە چە فکرەن؟
وات: کۆڕەی زیکرم چەنگ و روبابەن
ئیستیغفار من شیشەی شەرابەن
موریدان دێشان حاڵش پەشێوەن
واتن: بە تاقیی یە کار دێوەن
زاناشان کە شێخ دڵ بەستەن بە خاج
دەواش هیچ نییەن نمەبۆ عیلاج
یەکسەر روو کەردەن نە کەعبەی موراد
واتشان بە شێخ: بنیشە بە شاد
شێخ دیش کە یاران جە لاش بین رەوان
کێشا بەسەردا بادەی ئەرغەوان
هەرچەند خەلایق مکردشان مونا
قەول بە کەس نەکەرد قورئان سۆچنا
دین تەرسای گەبر وەرنەدا جە دەست
روو کەرد وە قاپیی کەڵیسا (انکشت!)
لوا وە پای بت سوجدە بەردەوە
مالاش وەی گۆنای رەنگ زەردەوە
واتش: جە خودای گەردوون ویەردم
ڕوو وەی ئاستانەی بتان ئاوەردم
ئەر صەد من عاصیی شەرمەسارەنان
پەی دین دڵبەر بێقەرارەنان
مەبۆ مورادم جە لاش بۆ حاصڵ
هیجران بالاش نەبەروون وە گڵ
ئێد وات خەرقەش جە بەر کەندەوە
سیخش دا بەلا، تەسبیح شەندەوە!
زوننارش مبەست وێنەی روهبانان

زار زار مگروا نەپای بتخانان
[یخش!] دا وە لا وێنەی نەصرانیی
بەرشی جە مننەت خودای رەببانیی
دڵ بەستەن وە بت بەرشی جە رای دین(۳۲/ف)
روهبانان وە شێخ کەردن ئافەرین
مناشان مکەرد جە ئاه و زاریی
کەردشان چەنی خووگان پەرواریی
تا وادەی چەند ساڵ شوانیی مکەرد
دایم مکێشا هەناسان سەرد
شوانیی مکەرد تا بە خۆرئاوا
مشی وە یانان پەرێ ماڵئاوا
دڵبەر بەو لەنجەی خەرامانەوە
صەنعانش نیا بە رووی خوانەوە!
ئەو چەنیی خووگان شەو نە پای حەصار
زار زار مگروا نە هیجران یار
چەند ساڵ بەی دەستوور صەنعان دا بەسەر
مەست (لایعقل) جە دین دڵبەر

***

بشین بە سەروەقت جەرگەی موریدان
شین بە دماوە خاتر پەرێشان
هەر چل موریدان روو نیا بە راه
یەلغارشان کەرد تا یانەی ئەڵڵا
هەرکەس جە صەنعان مەپەرسا خەبەر
جە گومڕاهیی ئەو مەواتن یەکسەر
واتن: بە تاقیی عەشقش ها نەسەر
عیلاجش نییەن پەی دین دڵبەر
مەگەر لوطف حەق بیاوەش وە داد
وەرنە عیلم شێخ گشت لوا وە باد
شەخصێ بزورگی صاحیب کەرامات
حەل مبی جە لاش هەزار موشکلات
خەلیفەی بزورگ شێخ صەنعان بی

صاحیب عیلم و فەضل عالیی مەکان بی
چەند ساڵ لوا بی بەزم سەیاحیی
بێخەبەر جە کار کردەی ئیلاهیی
ناگا، جە تەقدیر راش کەفت نە حیجاز
موریدان تەمام لوان وە پێشواز
ئەحواڵ صەنعان پەرسا جە یاران
جە دیدەی یاران ئەسرین مواران
تا یاوان بە شار کەعبەی موعەظەم (۳۳ /ف)
وضوو تازە کەرد بە ئاب زەمزەم
روو کەرد نە حەرەم سەتتار سرپۆش
کەردش ستایش پادشای غەففار (!)
روو مالاّ نە خاک کەردش موناجات
لالاّ نە دەرگای (قاضی الحاجات)
واتش: یا کەریم کەرەمدارەنی
ئاگاه جە بەندەی شەرمەسارەنی
یا حەق باجەتی حەزرەتی رەسوول
ئیستیدعای بەندە بکەرە قەبوول
صەنعان خەلاص بۆ جەی ماجەراوە
جە گومڕاهیی وێش لوان بە راوە
ئێدش وات لالاّ تا بە خۆرئاوا
دۆعاش بە هەدەف ئیجابەت یاوا
فاریغ بی جە هۆش جە سوجدە بەردەن
زاناش بەصەریح یە خاوش بەردەن
واتن: بێدار بە ئەی یار خەمخوار
دۆعات قەبووڵ کەرد سیرپۆش سەتتار
هۆرێزا بشۆ تا بە شار رۆم
بیاوە بە داد شێخ ئەختەر شووم
عابید ئێد ئەژنی لەرزا ستێزا
جە خاو شیرین دەر ساعەت خێزا
وات بە موریدان: بشین بە راوە
ئینشاڵڵا کەرین پشت بە خوداوە

به تەوفیق حەق بینای بان سەر
جه [کوزەی فرقان!] ماوەرووش وەبەر
یاران واتشان: بەندە فەرمانیم
بەندەی کەمتەرین شیّخ صەنعانیم
جە کەعبەی شەریف خواهیی کەرد هیمەت
چەنی موریدان روو بە راه ئاوەرد
چەند شەو تا بە رۆ کەردشان یەلغار
تا یاوان وه پای قەلاّچەی کوففار(٣٤/ف)
یاوان بەو مەسکەن نشین وه زەمین
کەردەن ستایش جیهان ئافەرین
دیشان شیّخ چەنی بەستە زبانان
ویلّ – ویلّ مەگیّلّۆ چەنی شوانان
خەرقەی روهبانان کەردەنش نە وەر
مکەرۆ زاریی جە عەشق دلّبەر
زوننارش بەستەن چەنی کەشیشان
رەنگ زەرد و زایف خاتر پەریّشان
شین بە نەزد ئەو موریدان یەکسەر
سەلام دان وەنەش مدران وەراوەر
نە دەور صەنعان گردین بەستن کۆ
خیّزا جە یاران زایەلّەی بیّشۆ
خەلیفە واتش: ئەی شیّخ کامڵ
پەی چی کەفتەنی نە فکر باطلّ؟
پەی چێش دین حەق وەرمەدەی جە دەست؟
قائیل بیت بە دین تەرسای بتپەرست؟
جە کەعبەی شەریف جە چەشمەی زەمزەم
ئامای بەی ولاّت پەی دین مەریەم!
کۆ ذیکر تەوحید؟ کۆ تەسبیحاتت؟
کۆ یاهوو یاهووی وەقت صەلەواتت؟
کۆ (الله، الله) سۆز و نیازت؟
کۆ داد و تەکبیر وادەی نمازت؟
کۆ دەنگ ئەوراد هەردە جارانت؟

کۆ دەست دۆعا و چەنی یارانت؟
خەوف عەرەصات مەردەن نیەن پیّت؟
ئەی شیّخ کامڵ فکر کەر پەی ویّت
دنیا بیّوەفان سوود نەدارۆ پیّت؟
خەوف جە حەق بکەر مەردەن ها نەریّت
چە نیسبەت دارۆ بە تۆ عەشق یار؟
عەیبەن پەریّ تۆ ئەی شیّخ سالار
عەشقیّ خاصەن نە دەروونت بۆ
جە هەردوو دنیا رەهنموونت بۆ
نە عەشق تەرسای مەست مەیپەرست(٣٥/ف)
پەریّ دین یار بەر بشۆ جە دەست
صەنعان ئیّد ئەژنی دەروونش جۆشا
چون سەیل وەهار جۆشا و خورۆشا
وات: ئەی راویار هەرزەی هەرزەگۆ
هەی هوو من جە کۆ دینی تۆ جە کۆ؟
دین و ئیمانم دین دلّبەرەن
چە پەروام جە خەوف رۆژ مەحشەرەن؟
وەس عەزابم دەر بەشق خودای ویّت
بشۆ نە رای ویّت، خەیر بەیۆ نە ریّت
مەعلوومەن خۆ تۆ ئەحوالّ نەزانی
ئەفسانەی بیّسوود پەی کیّ موانی؟
ئیمان یەکیّ بی وە بت سپەردم
من جە خوداوەند عالەم ویەردم
صوب نالّەی ناقووس کەلّیسا و کەنیشت
خاصتەرەن جە دین موسولّمانان گشت
جامیّ بادەی ناب جە دەست دلّبەر
خاصتەرەن جە لام جە ئاب کەوثەر
تایێ جە کلاّف ئەشەد بۆی تەرسا
خاصتەرەن جە لام جە خەرقەی عیسا
من تەرسام عیشق نە دەروون کەفتەن
ماچیی دەروونم بلّیّسەی نەفتەن

هەرکەس عەشق یار نەدارۆ نەسەر
ماچیی کۆرێوەن جە کۆران بەتەر
سەرم ئاشوفتەی عەشق دڵبەرەن
جە پەروام جە دین خودای ئەکبەرەن
من پەرێ شێوەی مەست رووی جانان
بێزارم جە دین گشت موسوڵمانان
تا چەنی خووگان نەگێڵۆ بە زار
کەی مەبۆ نەصیب ماە جیهاندار؟
تاکە نەکێشۆ جەفای رۆزگار
کەی مەبۆ نەصیب ئەو خاڵ روخسار
تا نەبۆ جە دین صەمەد هەراسان
کەی مەیۆم بە دەست صەنەم بە ئاسان؟
دیارەن هەرزەی هەرزەکارانی
بێ خەبەر جە حاڵ دەردەدارانی
تا حاڵ جەفای عەشق پەنەت نەیاوان(٣٦/ف)
ئەحواڵ نەزانی، نەداری تاوان
ئێدش وات ئەسرین رێزا جە سەردا
روو کەرد چەنی خووگ بەو دەشت و دەردا
موریدان دیشان نمەیۆ نە رام
[نن کردن بدف!] تیر و تانەی عام
واتن: سەعیمان گردین بی باطیل
مەر ذات بێ میثل دانای (لم یزل)
شامیل بۆ پەرێش لوتف سوبحانیی
بەرشۆ نە تۆڕدام راگەی شەیتانیی
وەرنە راگەی چەفت گەرتەنەش نەوەر
وەرگەردش نییەن جە دین دڵبەر
یەکێ وات یاران بشین بەراوە
دیسان روو بکەین بە شا راگاوە
یەکێ وات: مەشۆن تا بە شار هیند
یەکێ وات: مەشۆن تا بە شار سەند
یەکێ وات: بە ذات دەهەندەی داوەر

راگەی شار رۆم مەگیرۆ و نەوەر
یەکێ وات: بە لوتف پادشای سوبحان
مەشوون وە پابووس ئاغەی خوراسان
یەکێ وات: جە تاو تاسەی [منامین!]
مبۆ من بشوون بە شار غەزنەین
یەکێ وات: یاران ئەمجار بە تاقیی
مەشوون وە راگەی شیروان شماقیی
یەکێ وات: جە تاو تانەی کەشیشان
مدارام نییەن تا بە کرماشان
یەکێ وات: مەشوون تا، بە شار فارس
نەوینۆ بە چەم ئەی قسە و ئەی باس
یەکێ وات: مەشوون تا بە ئەصفەهان
پەنا مەبەروون بە ذات سوبحان
یەکێ وات: مەشوون تا شار بەغداد
چۆگە مەنیشوون هەرچە بادا باد
یەکێ وات: جە دەست شێخ موشەوەش
من مەشوون بەشار حەبەشی حەبەش
یەکێ وات: یاران ئەمجار بە ضەروور(٣٧/ف)
مەبۆ من بشوون پەرێ نەیشابوور
یەکێ وات: مەشوون من پەی (سەوزەوار!)
جە تاو تانەی ئەی قەوم کوفار
(القصە) یاران هەر یەک بە شارێ
هەر یەک پەی وێشان کەردەن ئیقرارێ
خەلیفە واتش: ئینە چە فکرەن؟
هۆرێزەن وە پا یە وادەی ذیکرەن
وضوو تازە کەن بە ئاب زوڵاڵ
بکەرین نمای حەیی لایەزال
ئەوسا بکەرین تەوحیدێ پەرێش
بەڵکم ببۆ رام شێخ دەروون رێش
بەڵکم جە ئەلطاف جیهان ئافەرین
صەنعان باوەرمێ هەم نە راگەی دین

یاران واتشان: هەر ئێدەن سەڵا
پەنا ببەریم بە ذات ئەڵڵا
نیشتەن وە پای ذیکر جەرگەی موریدان
کەردەن ستایش پادشای جیهان
جە ناڵەی یاهووی یاهوو یا مەنهوو
گڕە کەفت نە جەرگ صەحرا و کەش و کۆ
مەلان جە سەما گشت ئامان بە وار
مەدهۆش بێن جە ذیکر پادشای قەههار
هەم جانەوەران نەو دەشت و دەردا
خورۆشان بە تاو ئامان جە سەردا
تا یاوان وە لای کۆڕەی موریدان
(صدق) مەواتن بە ذات سوبحان
خووگان ستێزان بە یەلغار ئامان
سەرسام بێن جە نام پادشای جیهان
لەرزان جە هەیبەت کۆڕەی ذیکرەوە
چەم نیان وە هەم شێن وە فیکرەوە
صەنعان ئێدش دی دڵ ئاوەرد بە جۆش
سەر نیا وە بان عەصا شی جە هۆش
چون ئاما بە هۆش بانگش نەوەردا
خاک رووی زەمین مەکەرد بەسەردا
زار زار مگروا جە شەرمەساریی
دەست بەرد پەی حاجەت بە دەرگای باریی
مەواتش: یا ڕەب تۆبە و ئیستیغفار
بویەر جە تەقصیر بەندەی شەرمەسار(٣٨/ف)
جە خواجە کەرەم جە بەندە تەقصیر
عەفوکەر هەر تۆن پادشای کەبیر
سیوای تۆ کێیەن کەرەم بێشومار؟
ببەخشە گونای بەندەی شەرمەسار
پەی چێش کە مەعبوود کەرەمدارەنی
ئاگاه جە دەروون گونەهکارەنی؟
با ڕەحمەت بەیۆ بەی حاڵەتەوە

بەی سککەی سەفید خەجاڵەتەوە
ئێدش وات، زوننار جە بەر کەندەوە
هەر تا دەستش گرت تەسبیح شەندەوە
روو ماڵا نە خاک لوا بە سوجوود
مگروا بە زار نە دەرگای مەعبوود
نیدایێ ئاما نە دەرگای باریی
واتش: ئەی صەنعان مەکەرە زاریی
مەلایک ئامان تەمام بە خورۆش
واتن: عەفوت کەرد سەتتار سیڕ پۆش
صەنعان ئێد ئەژنی هۆڕێزا وە پا
وات بە موریدان با بشمێ وە راه
ڕوو هەر نە دەرگای بێنیاز کەریم
شوکر و ستایش بە جا باوەریم
خەلیفە و مورید شوکرانە کەردەن
دیسان روو بە ڕەب کەعبە ئاوەردەن
روهبانان خەبەر پەی تەرسا بەردەن
واتن: شێخ صەنعان روو بە راه کەردەن
لەرزا جە هەیبەت، سۆزا وێنەی توور
جە شەوق لیقای پادشای غەفوور
جە گومڕاهیی وێش لەرزا ستێزا
ئەسرین چون دانەی مرواریی ڕێزا
جام [باذباب!] جە دەست شەندەوە
کۆرپە حەیتاران یەک یەک کەندەوە
رێحان کەردەبی وە پەرچین گوڵ
پەیا پەی مەکەند وە بێ تەحەممول
واتش بە دایە ماه بێ ئەندێش:
چێش کەروو چەنی صەنعان دڵڕێش؟
ماچان: هەم لوان بەدین وێشان(٣٩/ف)
مەعلوومەن جە من دەروونش ئێشان
پەی من بێزاربی جە دین رەسووڵ
پەی من چەندساڵەن خاچ کەرد قەبووڵ

پەی من سەجدەش وە بت بەردەوە
پەی من تەرک ماڵ کەعبە کەردەوە
پەی من بێزار بی جە دین وێشان
پەی من چەند عەزاب سیاسەت کێشان
پەی من چەنی خووگ کەردش شوانیی
پەی من پۆشانش خەرقەی روهبانیی
پەی من بی جە گیان شرین ویەردەن
پەی من چەند جەفای بێسوودش بەردەن
شی بەڕاگەی حەق نەدارۆ عیلاج
مەشوون بە دماش بێزارم جە خاج
من جە بتخانان گەوران مەویەروو
روو نە ئاستانەی کەعبە مەکەروو
بەڵکم بە حاجەت رەسووڵ سەروەر
بویەرۆ تەقصیر خودای بان سەر
مەعبوود ئەو کەسەن [کم کردەء راهن!]
ببەخشۆ گونام لوتف ئیلاهەن
بت پارچەی [جمهور!] چێش مەیۆ جە دەست؟
صەد لەعنەت بە دین تەرسای بتپەرست
مەشوون تا بە سەیر سەرچەشمەی زەمزەم
بەڵکم چەنی ئەو بیاویم بە هەم
ئێد وات و خێزا وێنەی سەوڵ تەڕ
روو نیا نە رای بیابان و بەڕ
دایە و کەشیشان کەفتن نە دماش
بە ئیعزازەوە مەکەردەن سەناش
دایە وات پەنەش: ئەی ماه تابان
ئینە چە فکرەن بە خاتر یاوان؟
تۆ دین عیسا وەرمەدەی جە دەست
مەشیی نە راگەی دین حەقپەرست!
عەیبەن پەرێ تۆ هومەیلای پەریی
پەرێ راگەی حەق جە دین بویەریی
ئەرێ نەونەمام نازدار باوان

مەر حەیات نییەن تۆ جە بتخانان؟
مەر غەریبیی تۆ چە کەڵیسا (٤٠/ف)
بەرمەشی جە دین ئەنفاس عیسا ؟
مەکەر فەرامۆش شیر سەفیدم
هەنی کێ مەبۆ نە جای ئومێدم؟
رەنج صەد ساڵەم مەدەرە وە باد
حەقسای مادەر باوەرە وە یاد
واتش بە دایە: وەسەدەر ئازارم
جە دین تەرسا خەیلێ بێزارم
ئیمشەو من رەسوول ئاما نەخاوم
ڕۆشەن بی جە نوور رۆشنیی چاوم
جە یانەی تاریک من ئامام وەبەر
قایل بیم بە ذات خودای بان سەر
مەبۆ حەرف من بکەری قەبوول
گشت بشین بە دین حەزرەت رەسوول
ئێدش وات ئاما تا بە لای یاران
مەڕێزا ئەسرین بە چەم چون واران
کەفت نە دەست و پای شێخ ئەندووهبار
واتش: ئامانەن زینهار صەد زینهار
بۆ بە عەشق نام دەهەندەی داوەر
بێزارم جە بت، موسوڵمانم کەر
صەنعان ئێد ئەژنی خەیلێ بی وەشحاڵ
رووکەرد وە بارگەی بەرز لایەزال
وات: شوکرم بە تۆن پادشای غەففار
تۆ بەخشای گونای بەندەی شەرمەسار
وەختێ رەزات بۆ حەیی لایەنام
تەرسا ماوەری بە دین ئیسلام
گشت کردەی وێتەن ذات سوبحانیی
بە صەنعان مدەی خەرقەی روهبانیی
جە مەغروورییی بی ئەی بەندەی بەدبەخت
کەفتە بی نە رای مەینەتان سەخت

شەیتان جە رام بەرد شیم بە هەردەوە
شیشەی بەدنامیم دا بە بەردەوە
... چێشەن جە کۆن تاوانم(٤١/ف)
کەردی وە چووپان جەرگەی خووگانم
کەشیشان دەرلاد حازر بین جە لاش
هەر یەک جە لایێ مەکەردەن سەناش
بەردشان بە شار تا قەصر زەڕگار
بت و بتخانان کەردن یەختەسار
دڵبەر چەنی قەوم خوێش و دڵدارش
ئەهل و ئەحشامش، ناحیەی شارش
یەکتای لامەکان کەردشان قەبووڵ
ئیمان ئاوەردن بە دین رەسووڵ
حەقا کە مەعبوود هەم بێباکەنی
ئیجاد کونەندەی نۆ ئەفلاکەنی
بە ئایین و دین شەرع پێغەمەر
بەستشان نیکاح ماە مونەوەر
یاران بە دڵشاد مەکەردشان جەخت
کەردن تەدارەک تا بە چەندێ وەخت
ئەساسەی شادیی کەردشان تەیار
ئامان خەلایق بە قەصر زەڕکار
سۆز مەقامات ساز خۆش ئاهەنگ
رەقص رەقاصان شەیدای شۆخ و شەنگ
نازک مەهوەشان بێ پەروا جە غەم
دەست چۆپیشان دان بە دەست هەم
مەگێلان بە ناز چون ئاهووی خوتەن
منمانان جە تەرح گوڵغونچەی چەمەن
سە شەبانە رۆ شادیی نە کار بی
یەک شەب جە ئەلطاف لوطف ئەڵڵا بی
صەنعانشان بەرد وە قەصر دڵبەر
هۆرێزا وە پا خورشید خاوەر
داخڵ بی نە بورج ماە و موشتەریی

لوا پەی پابۆس پەریزای پەریی
سەلام کەرد وەنەش نیشتن وە زەمین
کەردن شوکرانەی (رب العالمین)
صەنعان جەو دەمدا کوورەش بە تاو بی
بێ صەبر و ئارام بێ خورد و خوا بی[1]
گەنجوور خەزانەی گەنجش دا بەدەست(٤٢/ف)
وێنەی نەقش سم غەزالەی سەرمەست
کلید بەرئاوەرد شەند وە قوفڵ زەڕ
[پیدا کرد جە!] کان یاقووت ئەحمەر
بە دڵواز وێش دەست بەرد پەرێ خاج
رەوان بی عەقیق یەمەن نە رووی عاج
[قدرە ء نقرە ء!] خام کریا زەڕ ئەفشان
کلید بەرئاوەرد جە گەنج پەنهان
مەدهۆش بی کلید جە گەنج گوهەر
چون مەستان مەست بەر ئاوەرد وەبەر
صەنعان عەمامەش بەسەر نیاوە
بەند پەردەی گەنج بە هەم دریاوە
فاریغ بی نە عەیش شی نە جامەی خەو
ساکین بی جە دەست شەونالێن شەو
جە لوطف بێچوون حەیی لایەنام
صەنعان چەنی یار هەم یاوا بە کام

(١) لێرەدا (خوا) نووسراوە، بەڵام ئەگەر (خاو) بێ باشترە.

حیکایەتی فەقێ و جۆڵا

لە سەرەتای خوێندنم لە حوجرەدا چەند جار گوێم لە هاوەڵانم بووە بەیتێک شیعریان بەم شێوەیە:

دایە مەمدە بە جۆڵا
... زلە و ناقۆڵا!
دایە بمدە بە فەقێ
... تیژە و دەچەقێ!

دەخوێندەوە، ئەم وشانە وەک گەلێ شتی دی لە مێشکمدا چەسپیی و، ئیتر نەمدەزانی ئەم بەیتە لە چیەوە هاتووە و لە چی وەرگیراوە. ساڵ هاتوچوو و پتر لە ٣٠ ساڵ بەسەر ئەو باسەدا رابورد، تا ئەمساڵ دەستخەتی (عەبدولفەتاح)م کە بابەتگەلی جۆراوجۆری تێدایە، دەستکەوت لەناو ئەو بابەتە نەوازانەدا بابەتێک سەرنجی راکێشام، کە لە کۆتاییدا نووسراوە (تمت شد حکایت فقه و جولا) واتە: حیکایەتی فەقی و جۆڵا تەواو بوو.

کە ئەم ناونیشانەم خوێندەوە و هەندێکم لە شیعرەکان تاوتوێ کرد، ئەو بەیتەم بیرکەوتەوە کە لە سەرەتای خوێندنمدا – وەک گوتم – بەر بای گوێم کەتبوو و لە مێشکمدا مابووەوە. دیارە ئەم بابەتەیش – بەپێی ئاگاداری من – نەوازەیە و تا ئێستە لە سەرچاوەکانی دەست پێگەیشتووی ئێمەدا ناوی نەهاتووە و، باسی نەکراوە. بۆیە ئەم هەلەم بۆ خواست و، گوتم با هەر چۆن هەیە باسەکە بەگوێی مێژووی ئەدەبی کوردیی و ئەدەبی حوجرە و فەقێدا بدەم.

بە داخەوە ئەم حیکایەتە بەر کۆتایی دەستخەتەکە کەوتووە و، بەشێکی پواو و کووژاوە و، پەرپووتە و، زۆر بە زەحمەت ئەمەم لێ هەڵکڕاند کە لێرەدا دەیخەمە روو.

هەر بەهۆی ئەوەیشەوە کە سەرەتاکەی ئاوایە ئەگەر بمانەوێ کەمێک بەشوێن لایەنەکانی دیکەی حیکایەتەکەدا بچین. وەک ئەوەی بزانین کەی دانراوە؟ کێ دایناوە؟ لە چ ناوچەیەکدا بووە؟ چەند بەیت بووە؟ رووداوەکە راست و واقیعیی بووە یان نا... و؟ چەند پرسیاری دیکەیش ئەوا بەداخەوە وەڵامی روون و دروستمان لە دەستدا نابێت. ئەوەندە هەیە – وەک لە کۆتایی حیکایەتەکەدا هاتووە – کە جۆڵای هەژاری شکستخواردوو چەند گەز قوماش زیان دەکات و زیانەکەی بە (تومان) لە یەک دەدرێتەوە و، کەمێکیش زاراوەی دەقی حیکایەتەکە پاڵپشتی دەکات... دەتوانین بۆ ئەوە بچین حیکایەتەکە لە کوردستانی ئێراندا روویداوە، یان نووسراوە.

دوای ئەمانەیش کە لایەک بەلای رواڵەتی دەقەکەدا بکەینەوە دەبینین شێوەیەکی تایبەتی لە ئەدەبی گفتوگۆ و حیواری لە خۆ گرتووە و، زۆر سانا و بێ ئەرک و زەحمەت کیژ و فەقێ بەزمانێکی رەسای رەسەن لە تەک یەکدا دەدوێن.

ئەگەر ئاورێکی دیکەیش بەلای کاکی فەقێدا بدەینەوە ئەوا تێدەگەین بێ پەنابردنە بەر دەستبڕین و فریودان و هەڵخەڵەتاندن و، بەقسەی لووس و بریقەدار لە خشتەبردن، لەگەڵ کیژدا دەدوێت و، بەو کەرەسە و توانای لە دەستی دایە خۆی دەناسێنێت و، بەو رێبازەی کە گرتوویەتی کە رێبازی ئایینی

ئیسلام و بیرکردنەوە لە پاشەڕۆژ و، دەنگی یاسین و قورئانە، کیژ وریا دەکاتەوە و دەیهێنێتەوە بیروهۆشی خۆی و، هەر بەو کەرەستانەیش دڵی بەلای خۆیدا رادەکێشێ و دەیکا بە یاری خۆی. واتە دڵداریی و بە یاربوونەکەیش لە رێگەلادانی تێدا نییە و دڵدارییەکی بێگەرد و پیرۆز بووە.

سەرەتای حیکایەتەکە

(٢٠٤/ف)

گوێ لە من ئەی برادەر بدەر
بە ئەمری خالیقی داوەر
خودا وای... بو موقەددەر

***

موقەددەری خودای وا بوو
فەقێیێکی لە دێدا بوو
کیژێکی دۆستی جۆڵا بوو

***

رۆژێکی بە وەقتی سەحەر
فەقێ لە ماڵان کەوتە دەر
دۆستی جۆڵای کەوتە ئەبەر
پێکو رۆیین بە قسە و خەبەر

***

فەقێ دەڵێ: [ناسبە!] پانی
جارێک وەرە [هورەبانی!]
گوێ بدێرە دەنگی قورئانی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ [صحبە وسیە!]
[کردن امن کزیک هیە!]
دەچم لە دوو دەنگی دەفیە

***

فەقێ دەڵێ: ئەی دلبەری
بەژنت نەمامی عەرعەری
بڕوانە ئیبنو حەجەری

***

کیژ دەڵێ: فەقێ ناکەم حەقێ
نە مەلام دەوێ نە فەقێ
دەچم لە دووی شەقە شەقێ

***

فەقێ دەڵێ: بەژن و باڵای تۆم ساوایە
زوڵفت هاتوونە سەمایە
تێکەڵ بوون گوڵ و واڵایە
مەچو گوێ بدێرە مەتاڵایە

***

کیژ دەڵێ: فەقێ دڵ وا ناڵێ
لە زگم دەرچوو غەمی ساڵێ
دەچم دەڕوانمە پێچاڵێ

***

فەقێ دەڵێ: سنگ مەڕمەڕی
بەژنی تۆم هاتنە شەڕی(٢٠٣/ف)
[بو!] گوێ بدێرە [محّری!](١)
کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە [قصدی!]
دا بزانم تۆ چیت لە دەست دی؟
[دەچم دەڕوانمە سر بستی!]

***

فەقێ دەڵێ: گەردن ماری
بەژنەکەت خەڵف سپیداری
[... کوی بدیرە انواری!]

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە [سرودوان!]
... شێت و جادوان
دەچم دەڕوانم لو لوان

***

فەقێ دەڵێ: ئەی کرمانجی
وەک دوڕ و گەوهەر رەواجی

(١) رەنگە مەبەستی (موحەڕڕەڕ) بێت کە کتێبێکی شەرعە.

[مچو کوی بدیز من هاجی!]

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەکە هەموو خەیاڵی
بەس لێم بگرە رێگەی ساڵی
دەچم دەڕوانمە [پێ و پاڵی!]

***

فەقێ دەڵێ: ئەی فەصیحی
خاڵت مەوادی تەسبیحی
مەچۆ گوێ بدێرە مەصفەحی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ [دنکم کوکی!]
[سر دپی چم دسر دکی!]
دەچم دەڕوانمە [پردەکی!]

***

فەقێ دەڵێ: ئەی چاوازی
گەردەنت وەک تاوس و خوازی
تۆ گوێ بدێرە شەرحی ئیجازی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ خۆش دەماغی
بەژنت چناری ناو باغی
دەچم دەڕوانمە چل جاغی

***

فەقێ دەڵێ: فایدە نادا

....

دۆست جۆلای بێ مورادا
کیژ وەکی فەقێ نابێ گوشادا

***

کیژ دەڵێ: فەقێ چت نەزانی
ئەتۆ زل و گرانجانی
چونکە بێ کارە نەزانی
ماڵ وە ماڵ دەچی بۆ نانی

***

فەقێ دەڵێ: چە جۆڵایە
چاوی هەر لە بۆ هەودایە
... رزقی [هرا!] لەکن خودایە

***

کیژ دەڵێ: فەقێ چی فەقیە
هەموو رۆژێ لە خوێندیە
کاڵانە چاوی ئەسپیە
موحتاجی کاسەیە ناو دێیە

***

فەقێ دەڵێ: رەندە ژنی
جۆڵا چاکە بۆ مردنی
چاوی وا لە دەست ژنی

***

کیژ دەڵێ: فەقێ مەلا نییە لە بن باتێ
چاویان لە دەست جەماتێ
بۆ خاتری دوو ربە زەکاتێ
فەقێ دەڵێ: وا مەزانە
تەرتیبی عیلم و ئەرکانە
پیشەی مەلا و فەقێیانە
کیژ دەڵێ: مەکە گوفتاران(١٠٢/ف)
پارچەی قوماشی شاران
ئەتلەسی دووکانداران
پیشەی جۆڵا و صنعەتکاران
فەقێ دەڵێ: چاو شەهێنی
ئەو دنیای تۆ دەیبینی
تا سەر بە کەس نامێنی
دەمری کێت لەسەر دەخوێنی؟!
فەقێ دەڵێ: ئەی دڵبەری
ئیزرائیلت دێتە سەری
چاوت دەچتە پشتی سەری
یاسینت دەبێت رێبەری

فەقێ دەڵێ: رۆژێکی کە تەنگان دەبی
[شوخەدا برد سرکانی!]
مەلا بۆم بکە نوشتەی
نەمرم ئەزم فەقێ فەقیر
لیم حەرام بێ [بتو!] تەدبیر
تا هەر وەکی باز نەدکەم نەخچیر
چی بوو لە فەقێی پڕ هونەر
دەرس ساتی تەرک کەرد یەکسەر
دۆستی جۆڵای لەسەری برد دەر
کیژ بە خالق رۆژ و شەوێ
جۆڵام ناوێ فەقێم دەوێ
بۆچی من شێتم یا پاک دینم
دەنگی قورئانت بەرسینم
جۆڵای هەرگیز ناحوبێنم
کیژ و فەقێ لێک بوون بەیار
ڕایانبواردن رۆزگار
کە وای زانی جۆڵای هەژار
بە چاوانیا ئاو هاتە خوار
وەکوو سێلاتی بەهار
لێ شێوا بوو رایەڵ و شار
صەد گەز شاڵی لە بو خەسار
بە چەند تومان بو گرفتار
تمت شد حکایەت جولا و فقە

نەنە شێخە

لە کەشکۆڵەکەی (مامۆستا مەلا ئیسماعیلی سپیدارەیی)دا پارچەیەک شیعری شێوەی گۆرانیی هەیە لەسەر شێوەی (تەرجیعبەند) لە سەری نووسراوە (شێخە) و هەندێ جار (نەنە شێخە) و هەندێ جاریش لەپاڵ ئەو ناوانەدا نووسراوە: (بیان درّوات ننە شیخە).

دوای ئەوەی ئەم پارچە شیعرەم دی بە سەرچاوەکانی لای خۆمدا گەڕام، لە هیچ کام لەو سەرچاوانەدا ئەم ناوەم نەبینی، بۆیە شیعرەکان چۆن نووسراون و چۆنم بۆ خوێنرانەوە وەهام هێنانەوە سەر ڕێنووسی کوردیی و، لەم دەرفەتەدا بڵاویان دەکەمەوە، بەڵکو شتی زیاتریان دەربارە بزانین.

دەبێ ئەوەیش نەبۆیرین کە ئەم بابەتە لە شێوەی حیوار و گفتوگۆی نێوان دوو شاعیر دەچێت و یەکەمیان ناونیشانەکەی بە (شیخەوات) دەستپێدەکات و، دووەمیان بە (بیان دروات ننەشیخە) وەڵامی دەداتەوە، یان هەر لە بابەتەکەی ئەودا کێبەرکێی لەتەکدا دەکات و ئەمیش هەمان ناوەڕۆک بە شیعر دەڵێت بەڵام هیچ لە باس و بەسەرهاتی ئەم بابەتەم نەبیستووەو، یەکەمجارە- بەپێی ئاگاداریی من- ئەم باسە دێتە ناوان.

جا ئەگەر ئەم (شێخە) یان (نەنە شێخە) ئافرەت بێ، ئەوا پارچەیەک شیعری نایابی ئافرەتێکی کوردمان دەستدەکەوێ، کە تا ئێستە لە هیچ سەرچاوەیەکدا ناوی نەهاتووە.

ئەوەندە لەسەر شیعرەکان دەخەینە روو، کە شیعرەکان پیاهەڵدانی ئافرەتن و، لە شیعری پیاو دەچن و، مۆرک و شەقڵی شیعری ئافرەتیان پێوە نابینرێت.

-١-

(شیخەوات)

شیرین بوخاران.................................... (٩١/ف)
شازادەی بەڵخەن پادشای بوخاران
یا لەعل دانەی خەضرا نە داران
یا ئاسمان نەوەر [پیدا!] داران؟

-٢-

(بیان دروات ننەشیخە)

شیرین بەهەشتەن
فریشتەی شەریف ماوای بەهەشتەن
یا مەلەک یا حوور زێبا سروشتەن
یا جە ئاسمان نوور پێدا وەشتەن؟

-٣-

(شیخەوات)

جەمین شوعلەی نوور دارای خاوەریی
زیاتر بەوی بیم بو نازکتەری
ئەبرۆ شای کەمان قەزای ئەخضەریی
مووژان پرشەی بەرق ئەنوەریی
یا جورعە جە ژار شای ماران چەشتەن
یا جە ئاسمان نوور پێدا وەشتەن؟

-٤-

(بیان دروات ننەشیخە)

جەمین شەوق جام فەغفووری چینیی
نازکتەر جە گوڵ بەو نازەنینی
ئەبرۆ میرزا سەنج قەترانیی کۆنی
مووژان چون جەللاد تەڕدەست هوونی
یاخۆ زوحاکەن جە نوور بەرگەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٥-

(شیخەوات)

جفتێ زەنگیی مار زەنەندەی زەنگیی
جفتێ ئەژدەهای جەهەندەی جەنگیی
جفتێ چەرخ حەی سیای سام سەنگیی
کەردەن وە پەرچین دانەی فەڕەنگیی
یاخۆ بێ خەوفەن جە زەنگیی ماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٦-

(بیان دروات ننەشیخە)

جفتێ زەنگیی مار زەنەندەی دووسەر(٩٢/ف)
جفتێ کلافەی سیای بۆ عەنبەر

جفتێ خەیاتەی چەمیدەی چەمبەر
کەردەن وە پەرچین خاڵ نازپەروەر
یاخۆ خەیاتێ یەک بادیاران
یا جە سەماسیل نوور پێدا واران؟

-٧-

(**شیخەوات**)

دوو دیدەی قەتران مەست بێ بادە
هەر دیدە دوو تیپ جە لاش ئیستادە
نەوڕەس غولامان وێش تەعلیم دادە
بە خدمەت مدران هەر صوبح بە وادە
یا خەوفشان جە سام خواجەشان داران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٨-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

دوو دیدەی قەتران شەڕجۆی شەڕداران
هەر دیدە دوو تیپ بە خەشم وناران
گشت چابوک بە دەست گەوهەرواران
صەف صەف ئیستادەند پەی قەزای یاران
یا بەرگ بەڵای شەڕجۆشان ڕەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٩-

(**شیخەوات**)

دوو لەب چون دانەی صاف دەریایی(٩٣/ف)
مەعدەن جە عومان پەی گاهو ماهیی
شەریفتەر نە شەوق پەی دڵنەوایی
کەردەن وە پەردەی راز ڕەوایی
یا پەڕەی گوڵەن شیفای بیماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٠-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

دوو لەب چون دانەی یاقووت کانیی
شەریفتەر نە شەوق لەعل ڕوممانیی
مەعدەن رازان نەرم نیانیی
کەردەن وە کلید چای زیندەگانیی
یا خۆ خوداوەند وە قودرەت ڕەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١١-

(**شیخەوات**)

چای زەنەخ نگین کەندەی فەغفووریی
زێر زەنەخ زەمزەم نەرم کافووریی(٩٤/ف)
قاڵ کەردەن جە تەرح مینای بلووریی
مەلایک عەرش یانی خۆ حۆریی
یاخۆ مەڵهەمەن شیفای بیماران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٢-

(**بیان دروات ننەشیخە**)

چای زەنەخ نەی شاد چای زیندەگانیی
زێڕ زەنەخ زەمزەم ساختەی سوبحانیی
قاڵ کەردەن جە تەرح دوڕدانەی کانیی
یاخۆ فریشتەن یا حۆر سانیی
یا جە حۆریان ماوای بەهەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٣-

(**شیخەوات**)

هەر جە پای گەردەن تا تەخت سینە
جە حەواڵەی دەور سینەی بێ کینە

تێ نەصب کەردەن خاڵ جە صەد وێنە
تەمام تەیارەن زەڕەی عەیب تێ نە
یا قوببەی تەڵان یا مینای شاران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٤-

(بيان دروات ننەشيخە)

هەر جە پای گەردەن تا وە تەخت ناف
جە پای ئەو شای شەوق تەخت سینەء صاف
خاڵ تێ نەصب کەردەن تەرز توغرای کاف
تەمام تەیارەن بێ عەیبەن بێ لاف
یا لەوح نوورین حۆرییان رەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٥-

(شیخەوات)

جفتێ بەی دارۆ دەستەی گوڵ خەرمەن(٩٥/ف)
سا پەروەر نە سای کلاف پەردەن
نەرێزۆ دەستت ئوستای لیمۆژەن
خاڵ تێ نەصبکەردەن چون سککەی ئەرمەن
یا خۆ ئیجازەت سەندەن جە ماران
یا ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٦-

(بيان دروات ننەشيخە)

جفتێ بەی دارۆ توول تۆپی ناز!
ساپەروەر نە سای چەتر حەی ئەنداز
[نریز و دست بی نیاز اناز!]
دوو چەشمەی شەربەت تێدا دادەن باز
یا چەشمەی شەهدەن سەرجۆی بەهەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٧-

(شیخەوات)

جە پای بەیاندا چون پارچەی زەرباف
عەرەق چون دانەی مروارید صاف
جە پای بەیاندا مەرێزۆ چون تاف
مەتەکیۆ نە دەور حوجرەی دەور ناف
ئەو عەرەق ئایین شیفای بیماران
یا ئاسمان نوور پێدا واران؟

-١٨-

(بيان دروات ننەشيخە)

جە پای بەیاندا پارچەی کەس نەدیم
عەرەق چون زەنگوڵ زەرابخانەی سیم
جە پای بەیاندا قەترەی گوڵ ئاب دیم
مەتەکیۆ نە دەور حوجرەی جام جیم
ئەو عەرەق ئاین جە کەوسەر گەشتەن
یا سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-١٩-

(شیخەوات)

ئەندام ئەنداز باڵ باهوو دەست
دوو پەنجەی پەنجپەنج پەنج بەهەم پەیوەست
گاه خەم گاه بڵند گاه راستەن گا پەست
نازکیی ناخون بە ناز رەشتەن شەست
یا خۆ عەنابەن رەنگ بەستەی شاران(٩٦/ف)
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٢٠-

(بيان دروات ننەشيخە)

ئەنداز ئەندام باڵ باهوو بەند
دوو پەنجە پەنج پەنج پەنج بەهەم پەیوەند

گا چەفتەن گا راست گا خەم گا بڵند
نازکیی ناخون بە ناز رەژیدەن
یا خو عەنابەن رەنگ بەلا گەشتەن(!)
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٢١-

(شیخەوات)

دوو سەر پەنجەی صاف پڕ خاڵ و پڕ خەت
خەت و خاڵ چون خوردەی خاڵ بەت
وەڵڵاە مەگەر کورک تووک نیمە شەت(!)
نا نەقش چووزەی سەوسەن پای بەت
یاخۆ بەرەزای رووی تاش یاران
یا جە ئاسمان نوور پێداواران

-٢٢-

(بیان دروات ننەشیخە)

دوو سەر پەنجەی صاف توحفەی تەراویی
خاڵ خوردەرێز فەیرۆزەی ماویی
وەڵڵا مەگەر خاڵ سۆنەی سەراویی
یا نەقش چووزەی سۆسەن کاویی
یا لیقای صنعەت بە قودرەت رەشتەن(٩٧/ف)
یا سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟

-٢٣-

شیخەوات

باڵا سەوڵ ساف شای نەونەمامان
چمان جە باغچەی جەننەت بەرامان
رەفتار وێنەی کەبک خاوێر خەرامان
دییەن بێ خیلاف شیفا بۆ زامان
شووشەی گولاَبەن مایەی عەتاران
یا جە ئاسمان نوور پێدا واران؟

-٢٤-

بیان دروات ننەشیخە

بالا بالای توول تووبای بەهەشت
بەرئاما جە باغ چون حۆریی بەهەشت
دەستی هەشت بەهەشت بەژن باڵا رەشتەن
ماوای بەهەشتەن چون حۆرها نە رەشت
یا جە حۆرییان ماوای بەهەشتەن
یا جە سەماسیل نوور پێدا وەشتەن؟
(تمت شد کلام شیخە بیان درّ

حەوت بەندی خانای قوبادی

خۆشبەختانە بۆ یەکەمجاریش شەرەفی بڵاوکردنەوەی ئەم دەقە شیعرییەی خانام پێ بەخشرا و لە ژمارە ٢٨ی گۆڤاری (بەیان)دا بڵاوم کردەوە، وا ئێستەیش پاش ٢٧ ساڵ، لەبەرئەوەی بڕیارم داوە ئەم کەشکۆڵە وەک خۆی بڵاو بکەمەوە، جارێکی دیکە بڵاوی دەکەمەوە و، دەقێکی دی هەمان پارچە شیعر دەخەمە ناو سەرچاوەکانی کەلەپووری کوردیی، بەڵکو رۆژێک بێت (دیوانی خانای قوبادیی) کۆبکرێتەوە و، ئەم پارچە شیعرەیش (بەلێکۆڵینەوەوە) لەو دیوانەدا جێگەی شیاوی خۆی بگرێت.

هەفت بەندی خانای قوبادیی

قەدیم موتڵەق

(١١٩/ف)

یا قایم بە ذات قەدیم موتڵەق
حەیی بێ زەوال قەدیم بەرحەق
نیگارندەی نەقش نۆ تاق ئەزرەق
... بێ شەریک بینای بێ مانەند
یەکتای بێ نەظیر بێ میثل و پێوەند
(واجب الوجود) لا احصی ثەنا
مونەززەه جە عەیب عاریی جە مونا
مونشیی رەقەم سەنج ئینشای شادیی و ذەوق
بێ پەروا جە تەعن ئەشیای تەحت و فەوق
بەخشندەی بزورگ بێباک جە تانە
نازکێش زومرەی خوێش و بێگانە

بەو بەشق ذاتت بێحەد صیفاتەن
باعیث ئیجاد گشت مەوجووداتەن
باجەتی سەیید (ختم المرسلین)
شای قابە قەوسەین (رب العالمین)
بە حەق ئەرباب شەب زیندەداران
بە ئیخلاص پاک طاعەتگوزاران
(خانای قوبادیی) مەعصییەت بارەن
فریفتەی شەیتان شووم بەدچارەن
جە فیتنەی شەیتان شەیتەنەت پیشە
جە شوومیی ئەی نەفس دوور جە ئەندیشە
تا (یوم الممات) نیگەهداریش کەر
عیلاج دەرمان شەرمەساریش کەر
پەی چی نافەرمان شووم و مەغروورەن
چون بێدەوڵەتان جە تاعەت دوورەن
.... بە عەفو چون تۆ رەحیمێ
(عمیم الاحسان) عەطا عەظیمێ
بەیۆ بە ئیصلاح گونەهکاریی من
ئەی کەمخدمەتیی شەرمەساریی من
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی دووەم

(١٩٨/ف)

یا حەق کەس چون تۆ پەرێو کەس نییەن
چون تۆ کەس بەداد موئمین رەس نییەن
چون تۆ کەس غەفوور هەم غەفار نییەن
چون تۆ کەس کەریم کەرەمدار نییەن
لوطفت بێشومار عەفوت عەظیمەن
رەحمت بێپایان عەطات عەمیمەن
جە قاف تا بە قاف [مەعنی!] شکاوان
کەس [عقیق!] بە کونە ذاتت نەیاوان
بێ شیبە و شەریک تاک تەنیانی

نەقشبەند ئەوضاع دەور دنیانی
بزرگیی و بەخشش خەتمەن بە نامت
سەرسامەن شاهان جیهان نە سامت
قاهیران دەور جە قەهرت ماتەن
ذات عەظیمت بێحەد صیفاتەن
عەفوت جای ئومێد بێگانە و خوێشەن
لوطفت دڵنەواز گەدا و دەروێشەن
ئومێدم ئێدەن لا شەریک پاک
بەشق شای ئەوڕەنگ (وما ارسلناک)
جە عەرصەی مەحشەر مەکەر تەریقم
بە جەذبەی فەضلت بدەی تەوفیقم
سەوگەند بە ذاتت یەکتای یەگانە
نییەن جە عەرصەی دەور زەمانە
هەر تا زیندەنان وجوود موتڵەق
قەییووم قایم قەدیم بەرحەق
زوبانم جە ذیکر وێت مەکەر خامۆش
نامت با جە لام نەبۆ فەرامۆش
جیهان ئافەرین بەخشندەی ئەکبەر
(خانا)ی بێچارە فەریادڕەسیش کەر
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی سێیەم

یا رەب من بەندەی نافەرمان تۆم
بێ پەروا جە فیعل عیصیان بێ شۆم
پەی چێش لاشەریک فەرد فریادڕەس
کەریم کارساز پەی بێ کەسان کەس
چون من گوناکار مەینەت بە کۆیێ
چون تۆ بەخشندەی کەرەم بێ شۆیێ
چون من نافەرمان جە تاعەت دووریێ
چون تۆ خەتابەخش فەرد غەفووریێ
چون من خەتابار خەتا عەظیمێ

چون تۆ صاحیب رەحم فەرد رەحیمێ
سەوگەند بە ذاتت یەکتای یەگانە
نییەن نە عەرصەی دەور زەمانە
مەعلوومەن جە لات حەییی تەوانا
قەیيووم قایم قەدیم دانا
جەو پێ جە عیصیان دلێرییم کەردەن
تەقصیرم جە حەد حیساب وییەردەن
فیدای نامت بام نامت غەفارەن
بەخشندەگیی و عەفو تۆ بێ شومارەن
(یا عظیم العفو، لا أحصی ثنا)
ئەر تۆ بە طاعەت ببەخشی گوناە
ئەمرت موطاعەن حوکم هەر حوکم تۆن
بەڵێ فیدات بام سا عەطای تۆ کۆن؟
من ئومێدم هەن جە [تانەی!] کوبرا
جە ئەلطاف وێت بێ بەیع و شیرا
خانای خەم خەیاڵ خاترشاد کەری
جە عەرصەی حەشرش سەر ئازاد کەری
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی چوارەم

(١٩٥/ف)

یا حەق ئەر بەدخووم ئەر پاکیزە خووم
گونای من چێشەن ئافەریدەی تۆم
مەبیا رۆی ئەزەل ئەر نەبیا بەی جۆر
نەکێشای تەصویر هەستیی من بەی تەور
ساچون کێشانت بینای باڵا دەست
من هەر صونع تۆم ئەر پاکم ئەر کەست
تۆ حاکمیی وێت هەم کەر بە قازیی
کەس بە صونع وێش چۆن نییەن رازیی؟
صونع تۆ بە دەست وێت ئافەریدەن
ئەر نەبۆت پەسەند کێ پەسەندیدەن

بەڵێ هەی عەلیم ئاگای سیرِ غەیب
موبەڕا جە شیرک عاریی جە هەر عەیب
ئەورۆ کە هەیئەت منت کەرد رەقەم
وەڵڵا وەبیللا بەذاتت قەسەم
ئەر مەبی بە دەست من ئیختیارێ
جەو دەمدا دەرلاد مەکەرووم کارێ
دنیای بێ وەفا تۆم نەدیا بە چەم
نە کەفتا بەی تەور نە گێجاو غەم
ئیسە کە چون تۆ عەلیم دانا
بێ تەعلیم عیلم دانای تەوانا
نارِەزا بەستی ئەجزای تەرکیبم
ئاداب دنیات کەرد وە نەصیبم
بۆ بەشق پاکیی پیر طەریقەت
[مالش!] ئەحکام کوللی شەریعەت
بە قەییووم وێت یا قایم بە ذات
[خانا] جە دیوان عەرصەی عەرەصات
نەکەریش جە فەیض فەضل وێت مەحرووم
نەنویسیش جە ئەهل مەخذوولان شووم
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی پێنجەم

(١٩٦/ف)

پادشای شاهان ئیقلیم هەستیی
نەقاش تەصویر بڵندیی و پەستیی
میعمار [ترسیس!] دەوران دڵکەش
دەفتەربەند نەوع هەشت و چار و شەش
بۆ بەشق قودرەت لاتەنایی وێت
بە شکۆی عەظیم پادشایی وێت
جەی بەندەی عاجز شێت دێوانە
جە هیچ بابەتێ نەگیرۆ بانە
پەی چێش لاشەریک بێ میثل و مانەند

مونەزەه جە قەید چۆن و چێش و چەند
غەیر جە ذات تۆ نەدارۆ ئەندێش
هیچ ئەمرێ نییەن کەس بەدەست وێش
مەر کێن ئیختیار بە دەست وێشەن؟
ساخوردەگیریی بەهانەت چێشەن؟!
ئەر شێخ کوبرا، ئەر صۆفیی صافەن
ئەر دانا و نادان ئەر مووشکافەن
بێ جەزبەی تەوفیق چون تۆ فریادڕەس
هەرگیز نەبەردەن پەی بە مەقصەد کەس
کەسێ جە ئیبلیس ساعیتەر نەبی
چون جەزبەی تەوفیق تۆش یاوەر نەبی
بە عەبەث بەرشیی جەفا بەردەنش
تەوق جە لەعنەت شیی نە گەردەنش
بە کۆشش کۆشش ئەو نمەبی شووم
بەرصیصای عابید کەی مەبی مەحرووم؟
(خانا)ی خاترتەنگ جە عەرصەی مەحشەر
ئەر تۆ ببەخشی دەهەندەی داوەر
سەوگەند بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی شەشەم

(١٩٥/ف)

کەریم کارساز بەخشندەی داوەر
ڕەونەق بەخش سەطح رواق شەشدەر
تەوانا و قادر بە دەست قودرەت
بێ ئیمداد غەیر بێ طەرز و صوورەت
بێ گۆنیا و خەط بی سەبیکە و سیم
بێ خشت و ستوون بێ ئوستا و تەعلیم
بێ فەعلە و رەنگ بێ خامە و شەگرەف
بە مەحض ئیظهار شایبەی دوو حەرف
سیمابگۆن سەقف نە سوپەهر بەرز
سەطح سەرزەمین بێ تەرکیب تەرز

جیهان ئافەرین جیهاندار فەرد
بە عورض شەش رۆژ ئافەریدەت کەرد
بنازوون بەی صونع بەی جیهانسازیت
بەی گشت بەخشندەی چیهرەپەردازیت
تەعالا نییەن کەس بەصیفاتت
عارییەن جە عەیب بزورگیی ذاتت
بەڵێ هەی عەلیم ئاگای سیڕ غەیب
گۆیای کەلیم بورهان لا رەیب
[خانا] جە [کرباس] ذات بێ زەوال
جە رووی گوستاخیی مەپەرسوو ئەحواڵ
سا جە بەندەگان کێ تەقصیرشەن؟
کێ صاحیب قەزا کێ تەدبیرشەن؟
گا شەیتان گا نەفس شووم شەڕ ئەنگێز
مەکەری پێشان تۆ بەدەست ئاوێز
مەنییەی نەگەردەن چەندین گوناشان
بە ئایرەی دۆزەخ مەدەی سزاشان
هەرچە رەزاتەن مەکەری تەقدیر
گشت کردەی وێتەن کێن صاحیب تەقسیر؟
چونکە بەی تەورەن ئومێدم هەن پێت
ببەخشیم بە عەشق بێ پەروایی وێت
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

بەندی هەفتەم

(١٩٤/ف)

یا قایم بە ذات قەدیم قەیيووم
هەرچەند کەچڕەفتار هەم بێ ئابڕووم
قەسەم بە ذاتت یاگەی ئومێدەن
ئەر مەکەیم وە سەنگ راستش هەر ئێدەن
نە زەڕێو گونای نەفس ئەممارەن
نە فیتنەی شەیتان شووم بەدچارەن
هەرچێو مەکەری بە ئیرادەی تۆن

کەسێو چ کارەن؟ صاحیب وجوود کۆن؟
هەرچەند ئەی حەرفە جە ئەدەب دوورەن
خاریج رای شەرع ئەهل شوعوورەن
سەوگەند بە ذاتت گشت کردەی وێتەن
گونای کەس نیەن بنیادەم شێتەن
چونکە بەی تەورە صاحیب قودرەتی
(شدید العقاب) والاّ شەوکەتی
بە عەشق رەسوول سەیید سەروەر
جە زەلزەلەی سەخت هایلەی مەحشەر
رەئووف بێ شەریک فەریادڕەسیش کەر
رەحمێ- یا رەحمان- وە بێکەسیش کەر
وەرنە بە ذاتت جە لای ذات تۆ
مەکەروون رۆی حەشر من شکات تۆ

***

(٦٦/ف)

کەلامی خانای قوبادی[١]
(میعراج نامە)

(١)

جە شەمع خاوەر
شەوێ رۆشنتەر جە شەمع خاوەر
نەفخەی نەسیمش چون دوود مەجمەر
مبێزا بۆی میشک زوڵف بۆ عەنبەر
عەرصەی سەماوات سەرزەمین جە نوور
مدرەخشا چون شەمع تەجەللای کۆی طوور
هەوا چون نەسیم وەنەوشەی چەمەن
مبەخشا بۆی میشک (مدبرە،) ختەن
ئەو شەو (حسب الحکم) بەخشندەی داوەر
سەیید ئەفلاک نامووس ئەکبەر

(١) خانای قوبادیی شاعیری گەورەی کورد، وەک گەلێ جار گوتوومە، بڕوا ناکرێت ئەوێک خاوەنی شاکاری وەک شیرین و خوسرەو بێت دیوانی شیعریی خۆی نەبووبێت، بەڵکو وردە وردە لەمەولا دیوانی شیعری کۆبکرێتەوە.

چون مورغێ نەبەند قەفەس بوو رەها
پەرواز کەرد جە بورج (سدر المنتهی)
زومرەی مەلایک موکەڕەم صەف صەف
هەر یەک یەک تەبەق توحفەی نوور بە کەف
چەنی بوراقی چون بەرق رووی هەور
بەیەک دەم طەی کەرد جە (مەه) تا بە (ثەور)
زین نوقرەی ئەبیەض، سەرزین حوللەی نوور
یاڵ چون جەعد زوڵف پڕ گرنج حوور
سم چون قورص نوور خورشید ئەنوەر
ناڵ وێنەی هیلال دوو هەفتەی قەمەر
بە حوجرەی شەریف شای (خیر الأنام)
بەردشان تەشریف بە صەد ئیحتیرام
سوپادار جەیش زومرەی رۆحانیی (٦٧/ف)
(حامل الأحکام) وەحی رەببانیی
[بمروضە!][١] بال ئالای بۆ عەنبەر
بێدار کەرد سەیید سالار سەروەر
بە ئەدەب پێش وەند کەلیمەی ئەسرا
پەی سیرڕ ئایات (ربي الکبری)
ئاخر وات: یا شەمع بەزم ریسالەت
(قامع الأرکان) کوفر و ضەلالەت
شای (کثیر اللطف) طەلەبکارتەن
زومرەی مەلایک ئینتیظارتەن
ئەمشەو بە دەوڵەت (سید الکونین)
عەرش عەظیم کەر بە فەرش نەعلەین
رەسوول ئێد شنەفت جە (روح الأمین)
خیزا بە سیرعەت نیشت وە پشت زین
مەلایک یەک یەک شاهانە دەستوور
دەرلاد کردشان زەڕفشان جە نوور
سا کە رایی بی شای شیرین خیطاب
هەر چوار موقەڕڕەب گرتشان ریکاب

(١) لێرەدا وەک سەرەوە وا پێدەچێت (بمروضە) بێت، بەڵام لەوانەیە (بە میروەحە - باوەشێن) بێت.

چون نەسیم صوبح ئالای ڕۆح ئەفزا
رووشان کەرد نە رای (مسجد الأقصی)
رووح پڕ فەتح ئەنبیا و ئادەم
کەردن ئیستیقبال ئەو شای موکەڕەم
چوگە هەم بە فەضل (تبای دیاو زشت!)
بی بە پێشەوای پێغەمبەران گشت
ئاخر یەک ساعەت بە ئەمر داوەر(٦٨/ف)
یاوا بە مەقام (پسر!) ئەخضەر
خورۆش کەفت نە ئەهل ئەعلا عیللیین
ها تەشریف ئاوەرد (فخر العالمین)
جە صەومەعەی قودسی کەڕووبی کەنیا
کۆس فەضل ذات ئەحمەدیی ژەنیا
چەند هەزار مەلەک چەنی (حور العین)
ئاما بە پێشواز شەفیع دارەین
مانگ و خۆر چەنی [ناهیدو برجس!]
بۆساشان ریکاب بە رەسم [سیس!]
عەطار وە دەرلاد نەجامەی نامیش
رەقەم دا بە شای ئینشای غولامیش
شەعرای یەمانیی چون شەعری قابل

....

[سقر مقطب!] سەماک ئەعزەل
هەردوو بین پابۆس بەشیر مورسەل
چەنی جەوزا و ثەور عەزرا و جەوهەر
وێنەی بەندەگان بەستشان کەمەر
سا کە بالاتەر هەم کەردش عورووج
پا نیا نە خەط (منطق البروج)
ستارەی (زوحەل) اکلید دڵجۆ
(سونبولە) و (ئەسەد)، (مەریخ) بەدخو
بۆساشان ریکاب سەعادەتمەندش
دامان خەرقەی دانا پەسەندش
باقی ئەنجومەن چەنی ثورەییا

واتن: یا رەسوول بە ئەمر ئەڵلا(٦٩/ف)
ئاما بە پێشواز شای شەوکەت لیقا
[تعال یا سلطان سر سروالاه!]
ئاخر بە فەرمان لامەکان ماوا
فەڕ مەقدەمش بەسیدرە یاوا
جوبرەئیل پێچەوەرد وێنەی زوڵف یار
عەرز کەرد بە جەناب سەیید موختار
واتش: (یا رسول، الله معک)
(هذا فراق بینی وبینک)
رەسووڵ وات: یا بەحر فەضل رەببانیی
تۆ من بە تەنیا ئەو کۆ مکیانی؟
جوبرەئیل واتش: (یا خیر البشر)
ئەر زەڕێو جەی جا پا بنیۆ وەبەر
دەرلاد بە شوعاع شەمع ئالای نوور
مسوچوون دەرلاد پەروانە دەستوور
رەسووڵ ئێد شنەفت جە (روح الأمین)
شێویا چون زوڵف زەریف موشکین
چون نەسیم جە چین زوڵف بۆ عەنبەر
جە سەواد عەرش عەظیم کەرد گوزەر
مەحرەمان غەیب دەرلاد بە ضەروور
ئاوەردن پەرێش ژ رەفرەف جە نوور
سوار بی رەسوول بە رەفرەف هەی کەرد
عەرصەی لامەکان بە یەک دەم طەی کەرد
وەقتێ بە ئەقصای لامەکان یاوا
لەرزا وێنەی توول نەوخێز ساوا(٧٠/ف)
ئاما نیدا لێش: خەوف مەکەر جە من
(ادن یا محمود... اذن)
ساکە ئێد شنەفت دەرلاد بە عیززەت
یاوا بە مەقام فەرخوندەی وەحدەت
پەوکە زبان بەست یەکسان بی خامۆش
چون مەست موشکین تەمام بی مەدهۆش

جەو دەمدا وات پێش فەرخوندەی داوەر:
(سلام علیک یا خیر البشر)
چێشەن موددەعات من پەی تۆ کەسم؟
عەرز کەر وە جەناب ذات ئەقدەسم
رەسووڵ وات: یا حەی (لا موت سامع!)
موبەڕڕا جە شیرک موعطی بی مانیع!
ئیستیدعام ئێدەن جە (یوم القرار)
زومرەی ئوممەتم شوومەن شەرمەسار
ببەخشی بە فەضل بێشومار وێت
بە عەفو عەظیم کەسنەدار وێت
حەق وات: یا رەسووڵ نادیرەی ئەییام
تۆنی خۆ شەفیع زومرەی خاص و عام
چونکە من دایم عادەتم عەطان
ذات ئەقدەسم بەخشندەی خەطان
ها بەخشام بە تۆ ئوممەتان تەمام
وەش ئامای بە خەیر (باقی وەسلام)
رەسووڵ جەی موژدە شادیی یاوا پێش
سوجدە بەرد بە ذات بینای بێ ئەندێش(٧١/ف)
موراجەعەت کەرد جە سەفەر بە شەوق
یاوا بە جای وێش بە صەد شادی و ذەوق
یا قەییووم فەرد مونفەرید بە ذات
نەقشبەند تەصویر كولل مەوجوودات
بە فەضل رەسووڵ صاحیب تەخت و تاج
ئەو شەو بە عیززەت بەردت وە میعراج
(خانای قوبادیی) خاطر بیرکەندەن
پەی چی جەی دنیا عاصیی شەرمەندەن؟
ببەخشیش بە (قصیر!) جە (یوم الحساب)
نەدارۆ تاقەت ئەشکەنجەی عەذاب
نییەن غەیر جە تۆ ئومێدش بە کەس
جە یاگەی تەنگدا بە فەردیادش رەس

-٢-

(١٥٠/ف)

زڵێخام نارە... ...
زلێخام جەمین شەوق [نمارە!]
حاجیبان دوو قەوس قەزا کردارە
موژەش خەدەنگ [جوی!] ئەسفەندیارە
[کتونی!] دارات ژار ئالووی ژارە
نێش [انبتر!] مەر گەستەی مارە
دیدە چەرخ ئاسای بادەی خومارە
نیشانەی ئەنگوشت پەروەردگارە
چەمەرەی چەرخش عەقرەب ئاسارە
ساتێ وە صەد رەنگ نێشش وە کارە
دوو دەستەی کلاف عەنبەربۆی بارە
بۆش خاصتەر مەر بۆی میسک [غطارە!]
گاە ئەلفەن گاە کاف گاهێ مەیخوارە
گاە گاە وە سەیوان نیمرەس ئەنارە
گۆنای گوڵگەستە سێف خوانسارە
.... وێنەی دانەی ئەنارە
ئەر شا ئەر گەداش ئەگەر خونکارە
بەدتەر نافشان دڵ بێ جۆیارە
بێنی نەخش زەڕ تەلای ئەفشارە
شەم نیسبەت شاهان پێش ئینتیظارە
لەب لەعل عەقیق مەتای مەهارە
خارا جە رۆمات بەڵخ و بوخارە
فەرهاد پەی دینش خەریک خارە
خوسرەو پەی خاڵش جگەر صەد پارە
گاە [نتوسّم!] گاە نە گوفتارە
گاە شەهد گاە شرین گاە گەوهەربارە
دەهەن سەرچەشمەی خضر رەهدارە
ئەسکەندەر وە جەخت پەی ئەو جۆیارە
سی و دوو دانەش گەوهەربێ زبارە

.... نە مەرجان بوم گوڵناره
زنج زەنەخدان تۆپ زەرکاره
ئەنجوم نە دەورش صەف صەف هەزاره
خاڵێ نەسەر لەوح زەنجش دیاره
قەتتاڵ ئیمان هەشت و چواره
سەر لەوح سینەش دوو نەوڕەس ناره
نۆششان شیفای دەرد بیماره
دوو دوگمەی یاقووت وەنەش دیاره
گرەش چون ئەڵماس تاج خونکاره
ناف ناف ئاهووی چەڕدەی کۆساره
حەیاتبەخش رۆح موردەی مەزاره
کاف و ناف و گەنج نە چەم پێواره
جای سم غەزال وەڵگ گوڵناره
پۆشاکم جە کار کولل خەبەرداره
(خانا) ثەناگۆی ئەی صەنەم چاره[1]

رۆڵە بزانی

دانراوی مامۆستا مەلا خدری روواریی[2]

(١٨٩/ف)

رۆڵە بزانی...
فەرزەن وەر جە گشت مەبۆ بزانی
ئەصڵ و فەرع دین چەنی ئەرکانی
چەنی ئەحکامیش پەی موسوڵمانی
مەبۆ بزانی هەریۆ پەنجەنی
ئەرچی پەنجەنی ئەمما گەنجەنی

(١) وەک دەبینی خانا لەم پارچە شیعرەدا پەیڕەویی یەک سەرواى کردووە و، ئەمە لە شیعری زاراوەی گۆرانیی ئەم کێشەی ئێرەدا زۆر نییە.

(٢) مامۆستا مەلا خدری روواریی مامۆستایەکی زانای گەورەی کوردە و، دانراوێکی دیکەیشی هەیە لە خوو و رەوشتدا بەناوی (دەوڵەتنامە) ئەم دانراوەیشی کە لێرەدا بەشێکی کەمی نووسراوە بە (رۆڵە بزانی) ناسراوە. ئەم کتێبە ساڵی ١٤٠٥ک-١٩٨٥ز بە شێکردنەوەی موحەمەدی سیراجەدینی نێزلێیی چاپکراوە. لێرەدا ناتەواوە و نوسخەی دیکەی لە (دار صدام للمخطوطات)دا هەیە.

ئەصڵ و دینمان ذاتەن صیفات
مەبدەئو مەعاد پەنجەم نوبووات
فەرع و دینمان نمان و رۆچی
زەکات حەج غەزا بزانە تۆ چی
رِوکنێ و ئیسلام ئەوەڵ شەهادەت
صەلات صەوم زەکات حەج بەئیستیطاعەت
ذات یانە خودای ذاتش بە حەقەن
(واجب الوجود) فەرد موتڵەقەن
صیفاتش یانە قەدیمییەنی
چەنێ ذات وێش ئەزەلییەنی
کەردەنش بە نەظم یاگەو گردکەسیم
ئوستاذی (شێخ محەمەد وەسیم)
خودا بە حەقەن زیندەن و دانا
بینا و شنەوا گۆیا و تەوانا
صاحیب ئیرادەن باقییەن دایم
بەهەشت و [صەفە!] دڵت بۆ قایم
مەبدەء یانە های ئێمە نە بینمێ
ئێمە و گرد عالەم خودا کەردەنمێ
مەعاد: یانە های گرد مەشییەوە
حەشرمان مەبۆ زیندە مەبییەوە
مەبۆ یانە بکەردی باوەڕ
خودا کیاستەن پەیمان پێغەمبەر
سێصەد و سێزدە رەسووڵ مورسەل
موحەمەد خاتەم جە گشتێن ئەفضەل
حوکم ئیسلامیی واجب و حەرام
سوننەت و مەکرووە موباح وەسەلام
ئەمجار وەرگرە عەقیدەی جامیی
تا نامی ببنە نەک ئومێی عامیی
وەختێ بە فارسی ئانە بوانی
(ان شاء الله) جەو پشت خاصتەر مەزانی
هەر چێوێت وانا چێوتر بوانە

با بەیۆت زانا یوتر بزانە
وانات زانات وەرش بگرە
زانات وەرتگرد عەمەل باوەرە
عیلمەن چون درەخت عەمەل ثەمەرەن
عیلم بێ عەمەل دار بێ بەرەن
عیلم وە عەمەل عومرت بۆ زیاد
عیلمت بێ عەمەل مەدەرە وە باد
هەرچە ضایع بۆ پەرێش هەن بەدەل(١٨٦/ف)
ئیللا بێ بەدەل عومرەن و عەمەل
حەیفەن عومر وێت بدەی بە زایە
جەی دنیا بەرشی بێ وایە و مایە
رۆڵە شناسە جە گرد وەرتەری
ئەوەڵ خوداوەند پەس پێغەمبەری
کەلیمەی شەهادەت روکن ئیسلامەن
ئیمان مۆئمین بە ئەو تەمامەن

نامەی صابیر بۆ میرزا شەفیع

وا دیارە ئەم پارچە شیعرەی لێرەدا دەینووسین نامەی شاعیرێکی کوردە کە نازناوی - یان ناوی - (صابیر)ە و پارچە شیعرەکەی لە شێوەی پرسیار و مەتەڵدا ئاراستەی میرزا شەفیع کردووە و، پارچە شیعرەکەی میرزا شەفیعیش لەوە دەچێت وەڵامی ئەم بێت، بەڵام نە پرسیارەکە باش روون و ئاشکرایە و، نە وەڵامەکەی، روون نەبوونەکەیش زیاتر بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە دەستخەتەکە باش ناخوێنرێتەوە و، نەمانتوانی بەدروستیی شیعرەکان بێنینەوە سەر رێنووسی باوی کوردیی، بەڵام هەرچۆن هەیە چیمان بۆ کرا لە تەکیاندا کردمان و، ئەوەی بۆمان هێنرایەوە سەر رێنووسی کوردیی نووسیمان و، ئەوەکەی دیشی بەگومانەوە و بەرێنووسەکەی خۆی نووسیمان، بەڵکو لەمەولا شتی زیاتریان بۆ بکرێت.

(صابیر) و (شەفیع)

ئەم دوو پارچە شیعرەی لێرە بەدواوە بەرودوا دێن، یەکەمیان شیعری شاعیرێکە (صابیر) نازناو یان ناویەتی و، لە وەڵامەکەی (شەفیع)دا بە (صابرالدین) ناوی هاتووە، صابیر بە شیعر نامەی بۆ شەفیع نووسیوە و پرسیاری لێکردووە، شەفیعیش وەڵامی داوەتەوە.

تا ئێستە شیعری (صابیر)م بەم زاراوە نەدیوە، هەر لەم کەشکۆڵەدا شیعری (صابیریی) بە زاراوەی سۆرانیی دەبینی، بەڵام گومانم لەوەدا هەیە یەک کەس بن.

دەربارەی شەفیعیش - وەک لە بەرگی چوارەمی ئەم کەشکۆڵەدا دەخوێنیتەوە - بەلای کەمییەوە چوار شەفیعیی شاعیرمان هەیە، جا دەبێ ئەمە کامیان بێت؟

صابیر

مەولای مەعانیی.....................................(١١/ف)
مەولای دانشمەند! میرزای مەعانیی!
مانیی بێ مانەند! فیردەوسی ثانیی!
کەششاف تەقریر ئایەی قورئانیی!
ئوستاد میفتاح دوازدە عولووم!
رەسەدساز ئەوج کەوکەبەی نوجووم!
(ناسخ الارباب) ئەربابی ماضیی!
موسەببیح بە نەظم مەئثوورەی رازیی!
مەششاق تاریخ دەفتەرخانەی تیر!
موحەللیل بە نەقش ئەلواح تەصویر!
(بالغ الحدیث) خواجەی شیرین صەیت!
(راعی الرجال) زومرەی شیعر و بەیت!
سووزندەی ئەغصان حەدیقەی ئەنوار!

به تەئثیر نار عافیەی ئەسرار!(١٢/ف)
موصەوویر جە بەزم مەهتابەی گەنجە!
[خمس ور خمس!] سەرلەوحەی پەنجە!
موعریب بە ئیعراب رەفعە و جەڕەی نەحو!
ئوستاد ئەحکام مەنطیق جە رووی صەحو!
مەدح فیکر تۆ نەدارۆ ئەنجام
لە (قل) و (دل) کافیەن پەی عام
مووسا [وی صابر بی دین و!] کەبیر
موحتاج ئەلطاف (شەفیع) دەستگیر
جە مەکتەبخانەی کارخانەی کوبرا
نیگەهدارندەی نۆ تاق خەضرا
سەرمەشقێ جە صونع دانای بێ نیاز
نەقش جە قەطعەی صەفحەی رووی (بەیاز)
سە حەرفەن نە ئەصل مەعلوومەن وە پەنج
دوو ئیسم ئەعلاش جە ئەو کەردەن سەنج
دوو یاو دوو عەین بەندەن وە یەک لام
لام موستەقیم دەست ئەنبووی کەلام
مەنمانۆ جە قورص صەفحەی صەیقەلیی
ئیظهارەن جەو مەشق ئەسمای دوو عەلی
هەرکەس مەوینۆ ئەو صەحیفەی مەشق
مەبۆ بەمزدوور ئوستادان عەشق
زنجیرێ نە دەور صەحیفەی مەشقەن
مەواچان طەلیسم ئوستاد عەشقەن
جیلوەی ئەو سەرمەشق دوو ئەسمای عەظیم
[نمونن!] نە قەصر (جنات النعیم)
بۆ جیلوەی ریضوان نۆشای جورعەی یار
جاریی کەردش نەهر (تحتها الانهار)
فریشتان عەرش پەرێ تەختەی مەشق(١٣/ف)
مەوانۆ تۆمار دەفتەرخانەی عەشق
چەند کەس بەو جیلوە بییەن سەرگەردان
یاوان بە روتبەی ئەکابیر مەردان

صەنعان جە عەشق مەشق سەرلەوحەی گوڵنار
کەمەر بەست نەپای سەر رشتەی زوننار
بی بە جاڕووبکێش کەلیسا و ناقووس
کەردش فەرامۆش (سبوح قدوس)
ئاوەردش وە میصر زلێخای عەزیز
شێت و دێوانە چەنی چەند کەنیز
جە چین ئاوەردش فەرهاد بە ئێران
تەخت شاه بۆسا چون نەڕە شێران
جە عەشق ئەو مەشق دەست کێشا وە تێغ
جەرگ بێستوون ئاوەردش جە بێغ
قەیس سفتەی خاڵ قەبیلەی دوجەیل
جە عەشق ئەو مەشق وە لەیلێ کەرد مەیل
یاوا بە جایێ تا بی وە مەجنوون
مەجنوون بی هەرتا ئەو رۆ بی مەدفوون
وەفا پەی ئەو مەشق چەندێ جەفا بەرد
وامیق نە داخان روو نیا وە هەرد
بوڵبوڵ بییەن پێش وە سازندەی ساز
هەردەم مەوانۆ بە نەغمەی ئاواز
پەروانەش کەردەن قاتیل پەرێ وێش
ئەو جە گڕەی شەمع نەدارۆ ئەندێش
وەرکاونشینان ئەبداڵان چۆڵ
کەڵپووس وە دۆشان دارندەی کەشکۆڵ
ظاهیرپەرستان زاهیدان دەیر
ذیکر [وا ناس!] زومرەی خاص خەیر
عەین رۆزگار مەوانۆ هەردەم(١٤/ف)
نییەن ناپەیدان جە نوتفەی ئادەم
کەس پەی نەبەردەن بەو سەرلەوحەی سیم
گرفتار دەرد رەنج موستەقیم
پەی چی تەجەللای ئەو لەوح رەنگین
گرتەن رووی زەمین تا بتخانەی چین
فەڕەنگ جەو سەرمەشق مەریەم مەوانۆ

مەجووس ئەو [تخت باتش مزانو!]
ئەو مەی رووپۆشان جە هەر خاص کەست
ئەو رۆ مەوانۆ پەیاپەی پەیوەست
(مەغریبیی) جە ویفق مەگێلاّ پەی مەشق
ضیلع تەربیعات مویەسەر جە عەشق
صەحایف وانان میللەی ئیبراهیم
ساحیران سیحر سامیریی تەعلیم
ئەهریمەن کنیان [رزوانی!] و زەردەشت
موعتەزیل ئەرکان فیرقەی هەفت و هەشت
[دغم!] (مەزدەکیی) مەعرەکەی (مانیی)
دەعوای خەواریج نەعل شەیتانیی
سامیەی هەزیل نەسطووریی نە عام
جە عەشق ئەو مەشق گشت مات و سەرسام
(والحاصل) تەمام زومرەی نەفسانیی
هەفتا و دوو میللەت میللەی ئینسانیی
ئەهل سەماوات فریشتان عەرش
ئەرواح و ئەجسام ساکینان فەرش
هەر یەک بە نەوعێ بییەن گرفتار
گرفتار نەقش سەرلەوحەی گوڵنار
کەس پەی نەبەردەن بەسیرڕ سەرمەشق
نە زاهید نە پیر نە ئوستاد عەشق
سرێوەن جە سیڕ کارخانەی جەلیی(١٥/ف)
جە ئەو مەشق بییەن ئەسمای دوو عەلی
مەواچان میرزام مەزانۆ بەی راز
هاتیفێ جە غەیب پێش مەدۆ ئاواز
عوقدەی موشکیلات بە ئەو (موجل)
جە لای ئەو ئەصڵەن هیچ نییەن موشکوڵ
پەو چی شکاوام گوڵغونچەی ئەدەب
چون دیوانەگان یاوام [نجدب!]
وەنەت مەعلووم بۆ ئاصەفیی کردار
پیر پڕ تەدبیر میرزای خۆش گوفتار

(صابیر) گرفتار ئەو تەختەی مەشقەن
بێخەبەر جە راز ئەسرار عەشقەن
دیدەن ئیستیدعاش بۆ سایەی (شەفیع)
بەو دەهلیزە پاک کارخانەی رەفیع
سیڕ تەختەی مەشق پەرێش بۆ تەقریر
تەقریر تەمام بێغایەت دڵگیر!
بەڵ جە فەیض تۆ ئەی حەکیم عەصر
بزانۆ ئەسرار ساکینان قەصر

شەفیع لە وەڵامی صابیردا

-١-

(٧/ف)

دانای خۆش کەلام... ...
دانای گەوهەر سەنج دانای خۆش کەلام
سیلسیلەی ئەطهار سادات عیظام
نەصیب جە نەژاد (سید الانام)
(نیظامیی) مەنظووم سانیی خاقانیی
مەللاح جەیحوون گەوهەر فشانیی
نەتیجەی نەجیب ئیمام هەفتەم
بەحر دڵ جە ذیکر هەر نە تەلاتوم
دمای شەرح شەوق دەرباف دەرتاب
مەحروومی دیدار شوعلەی [اتنهاب!]
مەشهوود [ضمیم خاص الخاصت!] بۆ
مەکشووف خاطر لاڵشناست بۆ
جە رووی مەرحەمەت بێ پایان وێت
جە عەطای عەمیم نمایان وێت
یەک طوغرانامەی میشکین خوطامە
عینوانش وە رەسم ئەی سیاجامە
شەرحێت وە تەحسین وە نەظم ئاوەردەن
یاد ئاوەریی عەبد ئیخلاصت کەردەن
جە ساعەت سەعد هەوای موعتەدیل

نوزوول کەرد جە لام وێنەی دەستەی گوڵ
دیام بە مەضموون نامەی عەنبەر بۆ
موشعیر بی بە شەرح سەلامەتیی تۆ
زیارەتم کەرد نیام نە چەمان
غارەت کەردش فەوج خێڵخانەی خەمان
دڵ جە شەوق و ذەوق ئاما وە پەرواز
کەردم شوکر ذات دانای بێ نیاز
ئیسە باهووبەند بەستەی باڵمەن
ئەوراد زوبان لەنگ و لاڵمەن
مەخدووما لاکین ئەی خۆشەچینە
ئەی دڵ پڕ جە دەرد خاتر حەزینە
ئەی بەندەی عاجز تەن خەستەی زەعیف(٩/ف)
لایەق نیم وە مەدح تەعریف و تەوصیف
تەقریرێو جە لەفظ گەوهەر بار تۆ
تەحریرێو جە کلک زەڕنیگار تۆ
[ثانیا جە تلو!] نامەی گەوهەربار
رەقەمزەدەی کلک ئاصەفیی کردار
بەعزێ حورووفت وە نەظم ئاوەردەن
پەرێ عەبد وێت (مضمحل) کەردەن
مەولای دەروێشان سەییاح ئێران
پەرێ بەعزێ حەرف راگە مەگێران
تۆ (صابرالدین) چەنێ صەبر و حیلم
[کلیاتی!] نە بەحر بێ پایان عیلم
[معلق الفؤاد] بە دروست وانان
ئیسنا عەشەر عیلم تەمامت زانان
خوصووصەن جە عەهد ئەییام پیریی
پەرێ تۆ عەیبەن راگە بگێری
عەبد کەمتەرین [اکراو!] سارام
جە دانش موفلیس گەدای نەدارام
تەعلیمم جە دەست چون تۆ نەوەردەن
چەنی راعییان کۆهگەردیم کەردەن

هەمیشە [مخیض] بێ هۆشم نۆشان
بێ هۆش دانش فامم نە کۆشان
هەر کەس موسڵمان راگەی خوداش هەن
راجەمنگرتەن پەرێش گوناهەن
ئەو لەوحە میرزام ئیظهارش کەردەن
صنعەت کەر لەوح نە پشت پەردەن
دوو زەوج یەک فەرد چەشمەی ئاشکار
[هندن!] جە رووی لەوح توحفەی سیم ئاکار
لەوح سیم وەجهەن صافتەرەن جە سیم
جە صونع صانیع بێ هەمتای قەدیم
دوو یا دوو ئەبرۆ دوو عەین دوو عەینەن!
[لام الفن!] سنوور جە فیما بەینەن
دەهەن سە حەرفەن ئاشارش پەنجەن
جە مەشق مەشاق نەدیدە رەنجەن
دوو [علیت!] واتەن هەر وەک فریشتەن(١٩أ/ف)
(کرام الکاتب) قەلەم وە مشتەن
هەر دوک راکشەن نەدۆش ئینسان(!)
پەی نامەی ئەعمال خەیر و شەڕ نویسان
ئەگەر بە دوو سەمع تەجریبەت کەردەن
ئانە ئیغراقەن پەی وەزن فەردەن!
غەیر جە دوو مەلەک هەردوو فەرمانبەر
هیچ عەلی نیەن نە ئەعزای بەشەر
وەرنە بە موجیب کەلام کەریم
ذیکرەن (وهو العلي العظيم)
سەرمەشق ئەزەل گشت کایناتەن
ئاگا جە ئەحواڵ ئەحیا و ئەمواتەن
نەفسانیی نەفس فیرقەی ئینسانیی
جەمع ذی حەیات عاقیبەت فانیی
هەرکەس وە یەک نەوع گرفتار بییەن
بێ خەبەر جە مەشق سیر و مەخفییەن
نەی وەر زاهیدان تەقوا شیعاران

شەیخان کەبیر مەرتەبەداران
تا ئینتیهای عومر [شکیان!] کەردەن
وە سیرِ سەرمەشق کەس راش نە بەردەن
هەر کەس پەی ئەمر کاریّ نە کارەن
هەر بەندە وە دەرد وێش گرفتارەن
زایدەی ئادەم دمای عومر نووح
مەشریق گرت نەوەر تا بە غەرب [یوح!]
فیرقە - فیرقە بیێ هەر فیرقە جایێ
هەر فیرقە پەی وێش گەرتەنش رایێ
هەر فیرقە جاش گرت جە یەک مەکانێ
هەر زومرە راغیب لەفظ و لیسانێ
هەر کەس وە یەک نەوع دڵ پەروازەنان
هەر کەسێ پەی وێش یانەی سازەنان(١٠/ف)
دوو هەفت و سەدە چەنی بیست و هەشت
گردش طامیعەن وە رەوزەی بەهەشت
هەر فیرقەی تەعلیم ئوستادێ وەردەن
صیراطێ پەی وێش موستەقیم کەردەن
کەسێ نە مەسجید، کەسێ نە دەیرەن
کەسێ نەتەهلیل شوکرانەی خەیرەن
کەسێ جاش نە کونج گۆشەی کلیسان
خدمەتکار دەست حیمار عیسان
کەسێ جارِووکێش فەرش کەنیشتەن
هەریەکێ زەرعێ پەرێ وێش کەشتەن
کەسێ شاد بە دین شەرارەی نارەن
کەسێ پەی طولووع شەمس ئینتیظارەن
کەسانێ وە شەمس کەم رازیشانەن
جە صوب تا ئێوار ئاب بازیشانەن
کەسێ سەر نە ریجل کەلب وێش بەردەن!
کەسێ دین بە دەست بەقەر سپەردەن
وەزع پەرستان ئەهل بتخانان
جە عیشق صەمەد صەنەم مەوانان

تەرسا و نەصارا مەجووسیی و دەهریی
روهبان و راهیب موغاریی و شەهریی
بە دین وێشان موبتەلای عەشقەن
مایەی عەشقشان سیرِ سەر مەشقەن
فەصڵێ دڵ مەشۆ نەگونەهکاران
گرد فیرقە نەشئەی عەشق حەقداران
کەسانێ مەستن، کەسێ هۆشیارەن
مەجمووعش طالیب دیدار یارەن
هەرکەس ئیختیراع بە یەک دین کەردەن(١١/ف)
کەس راش وە سەرمەشق مەخفیی نەبەردەن
میرزام نەکەرۆش وە بێدەماغیی
یەک عەرزێو داروون نە رای گوستاغیی
خەلقێ وە شمشێر بییەن موسوڵمان
هەندێ بەکاغەز ئاوەردەن ئیمان
جە تەنخوای هیند و هیندیت نویشتەن
موسوڵمانشان زیاد جە گشتەن
ئانە هیندوەن جە رای کوفر و کیێ
موردەشان وە نار مەکەران تەکفیێ
فیردەوسی ئاثار دانای خوردەگیر
بێئەدەبیم کەرد بویەر جە تەقصیر
(شەفیع) خۆشەچیێ بێهۆش و فامەن
جورعەی (لایعقل) بەدنام نامەن
رِیشەی دەروونش بار خەم ژاوان
[پسرش] نا پەیدان عەرش فراوان

***

-٢-

(١٩/ف)

پەری سامێوەن
سەرم نەسەر تەوق پەری سامێوەن
پام بەند زنجیر نەونەمامێوەن
خەیاڵم خەریک خۆش خەرامێوەن

بیناگیم کەمبین دیدە مەستێوەن
هۆشمە هەراسان شفەی شەصتێوەن
زویان سەنگ و لاڵ ریزە ءی رازێوەن
دڵ زەلیل زام تیراندازێوەن
خەمبار بیم پەی خاڵ ماویی رەنگێوەن
شێتم پەی شیرین شۆخ شەنگێوەن
ڕەنگزەردییم جە داخ لیمۆی زەردێوەن
مەجنوونیم جە عەتر (ماء الورد)ێوەن
تووران ئەرژەنگ شەهباز شێروان
تەرسای [تقلیل!] ئەرمەنیی ئیروان
نارش وە نەصووح تۆبە شکستەن
ڕای (بیت المحر!) جە صەنعان بەستەن
حوریی رەفتان طووطیی عیبارەت
دین بەرسیساش بەردەن بە غارەت
نەونەمامێوەن ها نەباس بەرز
ماوای بە ماوای یاگەی ترس و لەرز
تای کەمەند فکر نیش خجڵمەندەن
مەر بە ئووستورلاب بزانی چەندەن
نە دەستم دەستگیر نە راش هانەوەند
سەختەن بێچارەی [منی اش!] نەوەند
تورەی زوڵف دێز بییەن وە دامم
چون صەنعان خەریک پای نەونەمامم
گا مەیووم وە سەخت نەوسەر ئەندەردا!
وێم حەلقە ئاوێز کەم بە رووی کەمەردا!
گا وێنەی مەجنوون چۆڵگەرد مالآن
ڕازیم گەنج وێم بدەم وە تالآن
لۆنگ پۆست وە بەرگ پۆشاک تەن کەم
پەی نەدینیی دۆست تەرک وەتەن کەم
یەخەی زووخئالوود جامم پارە کەم
جە ماوای مەئلووف وێم ئاوارە کەم
گا وێنەی فەرهاد هام نە خەیاڵێ

خەیاڵ مەوەزووم حاڵی بێحاڵێ
وە مەودای ئەڵماس قەطع نەفەس کەم
تەن خەلاص جە قوفل بەند قەفەس کەم
تەن غەرق هوونەن ئەو ساکن جە دەرد
فاریغ جە سەودای هەناسان سەرد
گا مەبوم یەک جام جە بادەی خامۆش
بنۆشم زووخاو نەوفەل کەردە نۆش
ناواچان (شەفیع) پەی نەونەمامێ
هومەیلا قامەت لەیل قیامێ
هووناو هیجران زە دڵ کەردش کەیل
نۆشا جورعەی ژار کەیانش طوفەیل

-٣-

(١٥٧/ف)

شەماڵ ویاران... ...
دەخیلم شەماڵ شۆ وە لای یاران
[قطره!] جەخت بدەر صەبا و ئێواران
بشۆ وە دمای دیدە تەتاران
شەماڵ دەخیلم کەس نەزانۆ پێت
بە غەیر جەو شەخصێ من کەردەن سەرشێت
شەخصێ سەوسەن خاڵ زبان نەزانێ
شیرین شێوەیێ ئەبرۆ قەترانێ
بڵند بالآیێ زوڵف خاڵ دێزێ
ئەبرۆ کەمانێ فیتنە ئەنگێزێ
چەم پیاڵەیێ ناحەق [دی کری!]
مەحبووب بێ عەیب دین دلبەرێ
لەب خەندەرانێ زوڵف بام لیمۆیێ
ئەرمەنیی رەنگێ زوننار گێسوویێ
یا جە صبحەینێ یا جە نیمەشەو
خاطر بە جە زێر سەراپەردەی ئەو
تۆ جێوتی من شەماڵ شەبگەرد
بۆ بنیۆ جە بۆی شەمامان زەرد

ئەو مینای گەردەن چەند جار پەیاپەی
ببۆسی تەمام بواچە ئۆخەی
دەخیلم شەماڵ دڵ کەیل هوونەن
حاڵ ئەو قیبلەی دوور وڵات چۆنەن؟
وات: بەفیدات بام زوڵفان عەنبەر بۆ
جەوساوە قیبلەم دوورکەفتەن جە تۆ
ڕەنگش زەرد بییەن لێوش وە بارەن
پەی نەدینی تۆ دنیا لێم تارەن
ئەگەر ئەو مەندەن چون هەردە جاران
ئەڵبەت پێش مەندەن بەین دڵداران
ئەوسا مەپەرسۆ حاڵ جەستەی ...
دەر بێدەرمان جێ نەڕەستەی من
ئەمجار نەزانا صاحیب بەینەتەن
پەرێو نەدینی دڵ پڕ مەینەتەن
شەماڵ ئەگەر تۆ ئەی جەفا بەردی
حاڵ جەستەی من لێش مەعلووم کەردی
شەرت بۆ تا (شەفیع) عومرش بۆ فانیی
سەر وە فیدای تۆ بۆ ماڵ وە مزانیی

-٤-

(١٩٣/ف)

بای وادەی وەشت
یا باد موراد وەخت و وادەی وەشت
مەحرەم ڕەوضەی ریضوانی بەهەشت
بێ پەروا نە سەیر گوڵگەشتان هەر هەشت
کۆن ئەو قەرەوڵ نەوای تیپ سەیل
دەماغ نە بۆی عەتر سەحرای نەجەف کەیل
[غارەتچی!] خەرمەن کلیدەی هەردان
شکۆفەی سۆسەن بەرزان... هەرزان
مەودای مەیل نە رووی قەڵوەزان کێزان!
شنۆی راز نە رووی شەتاوان خێزان!
شەماڵ چە خەیرتەن رای هاتت ماتەن؟

سوپای گوڵاڵان چەمەڕای راتەن
گوڵەنەورۆز دەستاخ پەردەی پێوارەن
بەڕەزا ڕەنجبەر خار موغارەن
نەرگس و سۆسەن ویری تۆشانەن
نە رووی پەردەوە هەر رۆ رۆشانەن
گشت خاک حەسرەت نەدۆششانەن
کالاّی کافووریی رووپۆششانەن
شەو و رۆ نەفیکر خەیاڵشانەن
ئارەزووی جەمال شەماڵشانەن
تا کەی مەنیشی جە موڵک دامان
تیپ غەم وە عەزم دەوای تۆ ئامان
صەد [اساس!] هوزار مەودا سازدارۆ
جە سەیوانکاریش ئەڵماس موارۆ
سە چەهار ئیمام چەهاردەی مەعصووم
هەفتادو دوو تەن شەهید مەظلووم
ئینس و طەیر و وەحش مەلان باڵدار
ماهیی و مەل و موور باڵدار و ناڵدار
گشت نە ویر و فکر وەسواسەی تۆشەن
چەمەڕای نەسیم هەناسەی تۆشەن
بێدارەوە بە جە شیرین خاوان
با دەنگت بەیۆ نەسەر کلاّوان
روو ماڵە نە خاک بارگەی شای مەردان
پەی دەفع دوشمن کەلیلەی هەردان
ئیمساڵ چون ساڵاّن چی وەرتەر نییەن
هیچ سەر کلاّوێ بێ سەنگەر نییەن
[خانی تەم بو بش کا در و جاشن!]
صەفئارای لەشکەر سان و سوپاشەن
با دەنگت بەیۆ جە نیمەشەودا
خانی تەم خەفتەن جە شیرین خەودا
[شرباشارانت!] نە تیپ جیاکە
نیمچەقەرەوڵ لێشان سوارکە(!)

هەر وەخت مەیاوی وە تەخت مەنیشان
بواچە پێشان (الله) بکیشان!
جە صوب سەحەردا شەبەق بدۆ دەم
بکەرە خاراج خەیمەیخانە تەم
مەولا یادکەران تێخ وە کەفەوە
روو بنیان وە خاک شای نەجەفەوە
ئەڵماس پرشنگ نەوای تۆف و تەم
شەوق و شووڵەی نوور ئافتاب کەردەن کەم
بەرزە درەختان خاصەی خۆلاصە
عاجزەن نە دەست رێزەی ئەڵماسە
شەمس زەڕین باڵ نە بورج حووتەن
[ضابطەی!] زوقم بەی تەور مەزبووتەن
هەروەخت مدۆسان هەوای تۆف سەرد
سەنگ مەبۆ بە ئاو، ئاو مەبۆ وە بەرد
بە خەیاڵی وێش خەیاڵش [پوسەن!]
ئەی بورجە ئاخر ئینتیهاش قەوسەن
بەڵێ راست ماچی حەقت وە دەستەن
تۆ یەکجار راگەی نەجاتت بەستەن
راستەن گشت بە دەست کارخانەی غەیبەن
بەڵێ بای شەماڵ یە پەی تۆ عەیبەن
سێ رۆژەن نە بورج (ماهیی) وییەردەن
قاصیدێ جە تۆ گوزەر نەکەردەن
صەد کە مەڕەنجی پەی تۆ نییەن باو
زەمین پڕ دوشمن تۆ نە شیرین خاو
باجەتی گێسووی رەسووڵ سەروەر
بەشق چار مەلەک موقەڕەب نەسەر
باجەتی ئەو شەخص هەر [کوڕ!] نە ئاوان
جە نمازگادا خەیبەر شکاوان
هاهای کەڕەنان باوەر نەخورۆش
پەی دەفع دوشمن بەرگ سپیی پۆش
شەماڵ بەو سوپای تەمئەنگێزەوە

وێت ئاشکار کەر وە شەودێزەوە
ضەربێ بە هەیبەت بنمانە پێشان
سەنگەر بە سەنگەر خاڵیی کەر لێشان
جە مەککەی شەریف نوورت بۆ خەڵات
ئافەرین شەماڵ فەڕ وست نە وڵات
گوڵان گشت بە شاد ئێمە بەی جەستە
بە سەرگەردت بام بای شەماڵ [یستە!]
شەماڵ هەر وەقتێ عەزم رەزمت بۆ
(شەفیع) ثەناخوان بەزم جەزمت بۆ

ئەحمەدی کۆر

-١-

(٩٨/ف)

الحمدلله الودود یارم لە عالەم دلبەرە
چی هەی چی بێ سەر (در سجود) بۆ ناوی گوڵ سمین بەرە
بۆ ناوی گوڵ باغی نەعیم، لە عیللەت و [عیان!] سەلیم
ئەو (محی عظم رمیم) لەب دورجی لەعل و گەوهەرە
لەب دورجی پڕ یاقووت و لەعل، یا ڕۆح و جان قەول و فیعل
دەبم فیدای ژێری نەعل، خاکی تۆ ئەقدامی بەر سەرە
خاکی تۆ بەر سەر تا قەدەم، گەر دەست بدا بۆم بێن یەکەم
فاریغ دەبم لە دەرد و غەم، شاهی [ملیس!] ئەخضەرە
لیباسی تۆ بوردی یەمەن، بالاّ چو سەروی یاسەمەن
بێ شادی کا قەلبی حەزەن، لە هەردوو جیهان ئەفضەلترە
لە هەردوو جیهان چاتر دەبێ، ئەگەر لوطفەک دەرحەق مەبێ
هەرکەس کۆشیت بۆ مەنصەبێ، کەمتر غولامی کیشوەرە
کەمتر غولامی شاهی ڕۆم، کە یار بکا ڕەحمێ لە بۆم
لە دەست وی زەهر دەبێ دەیخۆم، ذەوقی گوڵاب و شەکەرە
ذەوقی گوڵاب و شەهد و قەند، ئەی ساقییی ڕەعناو و ڕەند
عالەم هەموو خاکی دەرە، قامەت وەکو سەروی بڵند
عالەم لە بۆت مەحوون هەموو، ئەی نازەنین ماهرۆ
ئەگەر لە قالبم شوعلەی جو (!) دەر رای خودا جارێک وەرە
جارێک وەرە ما شاد بکە، لە میحنەتم ئازاد بکە
کونجی دڵم ئاباد بکە، یا ڕوئیەتی ڕووی ئەنوەرە
یا ڕوئیەتی ماهی مونیر، شاهی بەشیر و هەم نەذیر
تۆی صاحیبی فەضلی کەثیر، ڕوویی تۆ شەمعی خاوەرە
ڕوویی تۆ شەمعی سەر بیسات، عیصیانبارم تۆیی نەجات
عالەم بکا مەدح و سەنات، نایەتە ضەبط و دەفتەرە
نایەتە ضەبت و لەفظ و زار، هێندە کەثیرە بە شومار
گەر بێن بکەن ئەغیار و یار، مەدحی حەبیبی ئەکبەرە
مەدحی حەبیبی (لایموت)، نووری تۆ باقیی (لایفوت)

ئەز بورجی ئەعلا تا بە حووت، بالجملە بۆت سەوداسەرە
(بالجملە) بۆت مەستن زویر، ئیغنا دەکەی کوللی فەقیر
لەفظی قەویی ئەی دڵ پەزیر، بالاّ نەمانی عەرعەرە
بالاّ نەمامی تازەڕەس، بۆ سەرزەمین [وکردساز!]
تۆ وەرە بگە بمکە خەلاص، بەو جامی حەوزی کەوثەرە
بەو جامی پڕ خەمر و طەهوور، تۆ صاف بکە سدر و سروور
مەست بین بە چی عەیش و سروور، تۆی شاهی عالەم [اسکرە!]
مەدحی حەبیبی ذولجەلال، ئەی نازەنین نووری جەمال
ئینسان و جین [زیر فعال!]، سوڵتانی دینی سەروەرە
سالاری دین دینی پەناە، ئەی شافیعی (یشفع لنا)
حەتتا ئەجەل [من نعد نا!]، حوبت لە قەلبان خەنجەرە
حوبت لە قەلبان تێغ تیز، سەرداری ڕۆژی ڕەستاخیز
نە رای هەلا، نە رای گورێز، هادیی ڕۆژی مەحشەرە
بەو حەشری پڕ زار و زەمین، [سعی!] (یا شفیع المذنبین)
من نامەوێ خولدی بەرین، تا خۆت نەڵێی موذنیب وەرە
تا خۆت نەڵێی موذنیب بیا، عیصیانبارم و ڕووسیا
لوطفت نەیێ بۆم کیمیا جایی سەقار و سەقەرە!
جای سەقار دەپڕ شەرەر، ئەی شافیع و (خیر البشر)
خۆزیم بەوەی تۆی خەم لەبەر، لەم دەیری فانیی و شەشدەرە
لەم دەیری فانی و بێ وەفا، سەرمایەیی جەور و جەفا
بێ راحەت و سەیر و صەفا، نەفس و هەوا وەک هەژدەرە
نەفس و هەوا دنیا و دوون، ئیبلیس و هەر چار لێم عەدوون
گەر شاد نەکەی قەلبی زەبوون، دوشمن بە ماوە (مظفرە)
[مظفرەکر] دوو جیهان، ئەی کاشیفی سیڕی نیهان
ترسام لە بۆم بێ ناگەهان، دەست نەدامەت بەرسەرە
دەستی نەدامەت [فق!] نەڕەس، عاشق چی بوون پێش و پەس
نین غەیری تۆ بۆ کەس چ کەس، من دڵ شوبباک و پەنجەرە
من دڵ تەنووری پڕ لە نار، پڕ جۆش و تاو بێ ئیختیار
دایم دەسووتێم ئینتیظار، شیبهی میثالی مەجمەرە
وەک مەجمەرە پڕ جۆش و تاب، یا حەیی لە ڕێی حەشر و حیساب
بەندە زەلیل و پڕ عیتاب، بەخشی بە شاهی مەنظەرە

تۆی شاهی عالەم خاکپاه، بۆ ئەهلی عیصیان دادخواه
منت وە ئیحسانی خودا، ناوی تۆی ژ پێغەمەرە
ناوی نا هادی رەسووڵ، شەفاعەتی تۆی کرد قەبووڵ
هەم صاف دەکا قەلبی مەلوول، هەم رەهنوما و هەم رەهبەرە
هەم رەهنوماو و هەم دەلیل، هەم عەبدی جەبباری خەلیل
هەم دادخواه و هەم جەلیل، مەحبووبی دانای داوەرە
مەحبووبی حەیی (لایموت)، نووری تۆ باقیی (لایفوت)
ئەز بورجی ئەعلا تا (سجوت) (بالجملە) بۆت سەوداسەرە
(ئەحمەدی کۆر)ی بێ عەقڵ و فام، عەرصی نەبو (خیر الانام)
گەر بێ بە گوفتی تۆ تەمام، هەر حەرفێ صەد سوجدە بەرە

***

-٢-

(١٠٤/ف)

دولبەری بێن ماوەری، وەرد ئەحمەری روو گوڵشەنی
ساق ستوونی، باز عویوونی، تیر بەخوونی، کێل گەردەنی
حووریێ جەننەتی گەردەن سی، پاک دامەن
لەب چو یاقووتی کان، سی و دوو دوڕ دەر مەعدەنی
بەدر بێ سامان رەنگ پەنجەی شیر ئەفگەنی

***

نەوگوڵی، خاڵ فلفلی، دڵ غافڵی، مەست بێخەبەر
نەو خەتی، نەو جەبهەتی، نەی قامەتی، گۆنا قەمەر
ئافەتی پیر و جەوانان، تیرزەنی جان و جگەر
چونکە من بەندەی زەلیلم شەوق و سەودای تۆم لەسەر
[بوی دا با رحم جلاد دین بتای رەزن!]
ماهی تابان صوورەتی، روخ ئافتابی نوور جەبین
.... سوتا عەشق تالاّن کرد، زەوالی عەقڵ و دین
عەقڵ و دینم پاک لەسەر دەرچوون، بووم رسوای...
لەذەتی قەند ئاب لەعلی لەب روو ئەحسەنی![1]
ئاخ لە بۆ یاری جانیی بێتە سەر رێی شەفقەتە

(١) ئەم کۆپلەیان تاکێکی کەمە.

بڕوات لەکن جانانی من عەرز بکا وی خەتە
پێی بڵێ هیجرانت بۆ سووتاندن بە داخ و حەسرەتێ
خالیقا بۆ عاصییان ناردت ئایەتی (لاتقنطوا)
بەڵکم وێش بۆ من بنێری موژدەیی (لاتحزنی)
عاجزم زار و زەلیلم دڵ بریندارم بە نێش
نامەوێت هیچ کەس فیدا بێ قەوم و خوێش
خۆزیم بەو دەردەدارەی سی و نۆ ساڵ دەردکێش
بەس نییە ئومێدی هەیە بۆی شیفایەک بێ لەوێش

***

خانەی بیرزەن بێ دەر لەحەق زیندان میشال!
مەنجەنیق ناری خەلیل پڕ نەفت و رەوغەن توندوتاڵ
پێی دەسووتێ قەقنەس ئاسا، قەلب مەظلووم خەستەحاڵ
بەردی دایم ئاگری بێ رەحم جەللادی دین بەتاڵ
کوورەی پڕ پشکۆ [بنکر!] ئاگری دارەبەنێ
هەر لەوی رۆژێ کە فامم کرد عەشقم بوو دووچار
هەر دەبوو بۆ خۆم بزانم قەد لە من سووک نابێ یار
خەڵکی گوڵ و رێحان چەند من غەم دەرد کشت و کار

***

هانا حاصل یەک بە صەد [البرز!] زەکاتی خەرمەنێ
[هذایانت!] ساکنی تەختی جیهان ئاباد بوو!
شاه ئەو کەس زوو لە قەیدی نێو دان ئازاد بوو
هەرکەسی گرتیان ئەو هەر بە مەرگ ناشاد بوو
بێستوون عیشقی لەبن کەن ناو لە بۆ فەرهاد بوو
وەنێ وی حەددی چە بوو بێستوون بەتێشە بەرکەنێ
دلبەرم سەرخۆش و رەند من لە حاڵی عەشق بێخەبەر
سووت لە داخی وی فوئاد و دڵ کەبەد یەعنی جگەر
چونکە من لاڵم لە دەرگا هیچوپووچ و بێخەبەر
بەز نەبو فەرهاد ئەگەر عیشق بوو دووچاوی بوون لەسەر
من بێ پێ چاوی چلۆن طەی کەم مەکانی ئەرمەنێ

***

دلبەرم سەرخۆش و رەند سەرداری رەندان باش باش

مەطلەبی دلّداری دلّبەری عەیش و مەعاش(!)
خواردنم خوێنی جگەر، دەرد و غەم لە میحنەت نۆش
گەر تۆ ئوستادی تەمای [نجاریت!] ئەی دلّ تەراش
زێری تەشوێت جەرگی من سۆراخ بکە دلّ باسەکەنێ

***

دلّبەرا ئینصاف نییە لە بۆ تۆ غەم دەخۆم
من لە داخی حەسرەتی تۆ قەد و کو چەوگان و کۆم
چبکەم ئەز عەشق نامکوژێ زۆر عاجزم لە ژیانی خۆم
بای شەماڵ گەر بێنێکی خۆش بێنێ لەڕێی جانانی بۆم
نامەوێت رەوضەی بەهەشت (وەگەر!) بەحوکمیش بیمدەنێ

***

(ئەحمەدی کۆر) رووسییا بی وەک (خود کرد!) رووسیان!
دلّ لەجێ سووتاو و بەرد قەد لێ شین نابێ گیان!
یومنی حەق گەر لوطفی جانان گەر بکا بۆت کیمیا
[داوەتێ کەر لی تا حەشر بکا هەر بیکنی!]

***

-٣-

(١١٤/ف)

دلّبەرا پەی رۆی فیراقم دلّ دەناڵێ چون روباب
بۆ دوو ئەبرۆی میثلی تاقت بەندی جەرگم بووت کەباب

***

بوو وە بوریان کۆی دەروونم، چاو پڕ ئەسرین قەلب زەبوونم
من مەجنوونم بۆت جونوونم، لێم حەرام خورد و خواب

***

خورد و خوابم هەر گرینە، (رحمە للعالمین)ە
ڕەحمێ کەی بە منی میسکینە، بلا کۆتا بێ ئەم عەذاب
بلا کۆتابێ داخ و دەردم، نالە ناڵ و ئاهی سەردم
بێ ئەجەل وا سووت و مردم، بمدەنێ جامێ شەراب
پێم کەرەم کەن جورعەی مەی، لەو مەیە مردوو دەکا حەی
حاجەتێ حەی صاحیبی مەی، بلا لە مەی بێ جێ حیجاب

بلا لە مەی بێ جێ حیجابە، مەحبووبە روخ ئافتابە
دادەکەم هەر خۆم حسابە، کەمتەرین تر ئەز کیلاب
کەمترینتر ئەز سەگانت، ئەو سەگانی پاسەبانت
جانی من قوربانی جانت، گولّڕوخ و روخ ئافتاب
ئافتابی شەوقی عالەم، شاسواری نەسلی ئادەم
عومری باربو کرد خاتەم، ئەی شەهی عالی جەناب
ئەی شەهی (لولاک لولاک)، تۆ جە نوور و عالەم ئەز خاک
جوملەیی شێخ و وەلیی پاک، بوون جە سایەت فەیضیاب
بوون جە سایەت -ئەز بەقوربان- مەحرەمی ئەسراری سوبحان
قەلبی عاصیم هاتە [نرمان!، ... لم سرو!] رای خەراب
ماڵ خەراب و خەم نەدۆشم، عاشق و بێهۆش و گۆشم
زووخی جەرگی وێم دەنۆشم، کوورەی ئابی دلّ بە تاب
کوورە ئاسا دلّ بە تابم، لەتلەتە جەرگ و هەناوم
وا بەعەشقی تۆ سووتاوم، کەوتمە حالّی ئیضطیراب
حاڵ پەرێشان بێقەرارم، حەسرەتە دلّ پڕ جە نارم
ئەو قەدەر بێ ئیختیارم، نایێتە حەدد و حیساب
حەدد و حیساب شین و رۆڕۆم، خاکی ژێری پای سەگی تۆم
بەحری پای پڕ زامانی سۆم، لێم دەکەن خەڵک (اشتراب)
ئەحمەدی کۆری هەژارە، چاوەنواڕی لوطفی یارە
ئەو قەدەر بێ ئیختیارە، چون تەشنەیی بەحری ئاب

***

-٤-

(١٢١/ف)

دلّبەڕا تا کەی دەناڵم ئەز بەسینەی پڕ جەدەرد؟
جارێکی پرسە لە حاڵم بۆت دەکێشم ئاهی سەرد
بۆت دەکێشم هێندە زەحمەت، سەرزەنشت و لاو میحنەت
یاری صاحیب شەرت و بەینەت، وەختە دلّ بۆت بێ گەرد
وەختە دلّ بۆت بۆ بە خاکە، رووت مەهی پڕ نووری پاکە
هەر لە جێ دەردم دەواکە، صەد برینت تازە کرد
صەد هەزار زامانی تازە، جێ خەدەنگی نێش و گازە
ئەمڕۆ رەندی دی لە بازە، توندوتیز ئاما و ویەرد

جارێکی نەیدا بە سەرما، لێم بپرسێ ئەو بە نەرمە
لێم هەڵگرێ عار و شەرمە، زەعفەرانم ڕەنگم زەرد
زەعفەرانم زەرد بو چون بەی، ئاهو ناڵەم دێ پەیاپەی
هات بمداتێ جورعەیی مەی، سەعی و ڕەنجم دا لە بەرد
سەعی و ڕەنجم بە عەبەث چو، تا سووی قەلب و نەفەس چو
عومرم رابرد دڵ هەوەس چو، هوونی جەرگی وێم مەوەرد
هوونی دڵ قووت و طەعامە، عەیش و شادیم لێ حەرامە
تا بە ڕۆح و جان بۆت فیدامە، تەختی پڕ ڕێحان و وەرد
سونبول و ڕێحانی تەڕ بوو، تەختی وێم لێ مەسخەر بو
هیند و زەندم لێ بەشەڕ بوو، صاف لە نووری تەختی نەرد
شیبهەتا چون تەختی طاوس، هیند و شاه و میثلی کاوس
چە دەدبینی بۆت بوو مەحبووس، وان لە حەسرەت جان سپەرد
وان لە ئەزرەت ڕۆزگارە، سیمجەبێن و گوڵعوزارە
چەند کەست بۆ ئینتیظارە، پیر و جەوان زەن تا بە مەرد
مەرد و زەن لە رووی جیهانی، جە ذەڕە لەو حاڵ بزانی
سووت بەوی ئاگری نیهانی، بوو بە قەیس ماڵ لە هەرد
هەروەکو مەجنوون و لێوە، بەوی ڕەندی حۆری شێوە
قەلبی وشکم ما بە پێوە، ڕۆح گەیشتە ذاتی فەرد
ڕۆح گەیشتە جێی نەهاتێ، هەر ساتێ نا ساعاتێ
جارجار ئاوڕم نەداتێ، حاڵی عیشق پێ سووت و مرد
حاڵی عاشقان وا زەلیلە، غەیری جانانی خەلیلە
دەرد زۆر عەیش قەلیلە، هەرکەسە [لوراش مرد!]
هەرکەس و خۆی کرد حسابە، ڕەنج بە ضایع دەر عەزابە
جەرگ و دڵ شیبهی کەبابە، چون گیاهی [سر سبرد!)
(ئەحمەدی کۆر) دڵ بزووتێ، جان و جیسم وەک عەنکەبووتی
چە دەیبینێ بۆی دەسووتێ، حەملە پەی کشتت مەوەرد

***

-٥-

(١٢٣/ف)

یەند بەدینت ئینتیظارم، خواردنم خوون و زوخاو
جان و دڵ مەحرووقی نارم، ئاخ لە بۆ یەک قەترە ئاو!

ئاخ لە بۆ دڵمیهرەبانێ، دلبەری شیرین زبانێ
لەفزی خۆشحاڵی بزانێ، باوەشێن کا جێی سووتاو
باوەشێن کا جورح و زامان، دلبەری مەست و خەرامان
یار وەبیر بێنن غولامان، زوڵف و ڕێحان لوول و خاو
زوڵف و ڕێحان خاو و کرژن، وەک لە هینی تێکدەچرژن
جەرگ و دڵیان پێ دەبرژن، لەش دێنەتە جۆش و تاو
تەن وەکوو کوورەی حەددادان، حەق بدا وایەی موورادان
نەبیە یار قەولی عینادان، ڕەحمت بێ بە منی بێچاو
ڕەحم کەر بە منی بێچارە، جارێکی پێم بڵێ بەزارە
شەربەت وەرگرە بیمارە، ڕۆحم ئیحیا کا تەواو
حەی دەکا ئەرواح و جانی، دلێر هەفت ئاسمانی
لەیلی قەدری رووی زەمانی، بکا دەوای جەرگی بڕاو
دلبەرا دەردم دەواکە، جارێکی روو لە خودا کە
بەس دڵی ما پڕ جەفاکە، بەو خەدەنگی تازەساو
لێم مەدە هێندە خەدەنگان، شای غەزالان شۆخ و شەنگان
ئەز لەبەر ضەربی نەهەنگان، مەحو بووون ئیسم و ناو
بێ ئەثەربوو نام و ئیسمم، سووت دڵ و جان جەرگ و جیسمم
حەق وەهای دا پشک و قیسمم، قەدی ئەلفم بوو بە واو
قەدی راستم کەفتەکار بوو، خەڵق لەبەر ناڵەم بێزار بوو
ئەو چە دەرد بوو لێم دووچار بوو؟ هات سەری من لە ناکاو
هاتە سەر من ناگەهانی، سیڕی مەخفی بوو نیهانیی
ئاشکارا بوو لە جیهانی، عەقرەبان لێ خواستم داو
عەقرەب و مار و ئیلانن، قاتیلی ئەرواح و جانن
گەر بەحاڵم یار نەزانن، بووم بە طەیری باڵ شکاو؟
طەیرەکی بێ پەڕ و باڵم، مایەیی سفت و زوخاڵم
دڵ بەجۆشی ئاه و ناڵەم، لێم حەرامە خورد و خاو
خورد و خاوم لێ حەرامە، ئاگرم ماوا و مەقامە
چەند لە بۆت رسوای عامە، شێخ و شاب پیر و لاو
شێخ و شاب و ئیختیارن، چەند لە بەندیت بن دیوارن
شیبهەتا شەبهای تارن، عەتر و ڕێحان بۆی گوڵاو
عەتر و ڕێحان گوڵ شەمیمە، قەد ستوون و زەڕ و سیمە

وان لەبەر عەبدی قەدیمە، دلبەرا زەڕین کڵاو
دلبەرا قەد زەڕ ستوونە، تەختی عەقرەب لێ سکوونە
دایما طەیر لێ دەخوونە، دەستخەت حەق ناو وە ناو
دەستخەت صونعی جەلالە، مەکتەبی پڕ خەت و خاڵە
لەشکری غەم وەک مەتاڵە، قەد لە من نابە بڵاو
(ئەحمەدی کۆر) بەس خەیاڵ کە، وەصفی یاری نێک جەمال کە
یەک بخوازە یەک بەتاڵ کە، پێکۆ نابن دوو هەوێ(!)

***

-٦-

(١٢٥/ف)

حەسرەت و ئەندووهی جانان، ئەمن سووتاند رۆژ و شەب
بووم بەجێی ئاە و فوغانان، فیرقەتا یار بوو سەبەب
فیرقەتا من کۆی زووخاڵ کرد، عەیش و شادیم لێ بەتاڵ کرد
من لەویم بۆسەیێ سوئال کرد، وی لە من رۆح کرد طەڵەب
وی لە من وەرگرت رووحە، غەم لە من تۆفانی نووحە
دلبەرم صاحیب فتووحە، وەز خەلایق مونتەخەب
مونتەخەب لە چەند هەزاری، سی و دوو دوڕ لەب بەشاری
شەهد و قەندە بێ دیاری، موسکیر ئەز ئابی عینەن
موسکیر ئەز کاسەی شەرابە، کێ دەبێ جارە بە خوابە
ڕووت ببینم بێ حیجابە، دلبەری عالیی نەسەب
دڵبەرا مەسکەن عەلایە، حوب [مادرنی لقایە!]
من لەبو دی حاڵ وەهایە، وا رەسیدە جان بە لەب
(ئەحمەدی کۆر)ی هەژارە، چاوەنواڕی لوطفی یارە
ئەو قەدەر بێ ئیختیارە، شاهیدا ئەصڵی عەرەب

***

(١١٠/ف)

دە هەندەی داوەر... ...
هانای من بە تۆن دەهەندەی داوەر
بە قەترەی رەحمەت زبانم تەڕکەر
تاکە بواچووم پشت پێغەمەر

هەر کەسێ وە وێش موسوڵمان وانۆ
جەد پێغەمەر مەبۆ بزانۆ:
ئەوەڵ عەبدوڵڵا صاحیب صەلاحەت
دوەم (مطلب) کانی شەفاعەت
سێیەم هاشمەن پەزێر میهمان
چەهارەمین مەناف هەم جەد عوثمان
پێنجەمین (قصی) شەشەم (کلاب)ەن
هەفتەمین (مرە) جەدی خەطابەن
تا فەردا نە قەبر سیای تاریک
جە دەست نەکیر نەمانۆ خەریک(١)
هەشتەمین (کعب)ەن نەهەم (لوی)
جەد صەدیقەن بەحەق بشنەوەی
دەهەم غالبەن، یازدەهەم (فهر)ەن
دوازدەهەم (مالیک) سێزدەهەم (نضر)ەن
(کنان) چەهاردەهەم (خەزیم) پازدەهەم
(مدرک) شازدەهەم (ئیلیاس) هەڤدەهەم
هەژدەمین (مضر) نۆزدەمین (نزار)
عەدنان بابۆی (معد) بیت (اظهار)
جە عەدنان وەبەر کەس نمەزانۆ
هەرکەس بوانۆ خیلاف مەوانۆ
هەرکەسێ نام جەدد پێغەمبەر بەرۆ
بە دوعای خەیر یادمان کەرۆ
جەد پێغەمەر ها کەردم ئیظهار
بوانۆن بە تەور تاکە بزانان(!)

***

(١١٢/ف)

و یاران جە بەی ویاران جە بەی
ڕوخسار زەردیم ویاران جە بەی

(١) ئەم بەیتە لە دەستخەتەکەدا لێرەدا نووسراوە، بەڵام وا دیارە بە هەڵە پەڕیوەتە ئێرە و، راست وایە چوارەم بەیت بێت، هەر لەم بەرگەی ئەم کەشکۆڵەیشدا جارێکی دیکە رشتەی پشتی پێغەمەر (د.خ) دەخوێنیتەوە کە مامۆستایەکی دیکەمان نووسیویەتیی و ئەویشمان نەناسی و نەمانزانی کێیە.

نالەی ئینتیزار مەکێشۆن چون نەی
کزەی جەرگ وێم کەردم بە گولاب
یە کەباب، یە مەی، یە نەی، یە شەراب
گەرمەن مەجلیسم سەوڵ خەرامان
قەدەم رەنجان کەرد مروەتەن ئامان
ئەر ناری تەشریف سزام سەختەن سەخت
ئەویچ دوور نییەن جە بەدبەختیی بەخت

ئەحمەد بێگ

(١٥٩/ف)

زلێخام ساوا... ...
بالا سیم صاف عەرعەری ساوا
شێوە شێوەی حوور (جنە المأویٰ)
خاڵ نوختەی سۆسەن جە نەو شکاوا
گێسووت حەلقەی دام رای هۆش مەندان
فەرق کەردەن جە میسک ئەمما نە چەندان
ئۆستای مووشکاف بە مەودای شانە
تێدا وەستەن فەرق پەریٚ نیشانە
دوو ضەربە کەفتەن بیٚ زیاد و کەم
مەنمانۆ بە تیپ ئەژدەهای ئەرقەم
ورشەی پێشانیش نە سای کالای کێش!
بە تەلای مەنمانۆ ئافتاب بدۆ لێش
ئەبرووان دوو قەوس سیای سەر وەهەم
کەم نییەن جە قەوس جبەخانەی جەم
تەنیا ئەڵماسیٚ بە نێشش بەندەن
حەکاکان جە کان کۆی بلوور کەندەن
مژانان خەدەنگ سۆهان سەنگبڕ
تیر بێئامان پەردەی جگەر دڕ
[گرتن دو هوای بی دوردیدە باز!] (١٦٠/ف)
گاه گاه چون شەهباز مەکەرۆ پەرواز
دوو عەین چون دوو نوون سەر بەهەم کێشان
وێشان مەتەرسان جە قەزای وێشان
نەمابەین نوون تا بە فەوق میم
ئەنف ئەلفوار کەشیدەن جە سیم
جەمین لالەڕەنگ گۆنا گوڵ تەبەق
فریشتەی رشتەی صونع لیقای حەق
جە باغچەی بەهەشت گەرتەن نموونە
تێدا شکوفتەن گوڵ گۆنە گۆنە
لەب دانەی یاقووت خەزانەی خوسرەو

رۆشنیی حوضوور مەجلیس ئارای شەو
ئەوسا صونع دەست [ویت!] ئوستادکار
کەردەن بە دوو نیم یاقووت ئابدار
بییەن وە سەرپۆش سیو دوو دانە
مرواریی نەتۆش [کاز!] هەرکانە
دەهەن دورج زەڕ پڕ جە مرواریی
[مزیقش!] چون میم جە صونع باریی
دندان لوئلووی تەڕ مەعدەن جە صەدەف
صەد غەواص پەرێش سەر نیان بە کەف
هەناسەی نەفەس نە تۆی حەلقەی میم
ڕۆح ئەفزای ئەجسام (عظام) رەمیم
زەنەخ تۆپ سیم سادەی پڕ زەکات
جای زەنەخ عەمیق عاقڵ تێدا مات
عاقڵ بە تەدبیر را پێش نەبەردەن
صەدێ چون هارووت سەرنگوون کەردەن
قەترەی گوڵ عەرەق تێدا عەیانەن
ماچیی ئاب صاف چەشمەی حەیاتەن
ئەسکەندەر نامش بە گۆش شنەفتەن
سەر چەشمەی حەیات نە هەردەی نەفتەن(١٦١/ف)
نەفەس بۆی حەیات لێش مەیۆ دەمدەم
بە ئاوای ئەنفاس مەسیحای مەریەم
زوڵف [ضربەی!] زیرباد سەرسەوز نە رووی تاف!
مەلوولتەر نە بێخ خەیاتەی کلاف
گا کرژەن گا لوول گا خام گا خەفتە
گا پەشێو نە دەور بەدر دوو هەفتە
گەرتەن دەور جام بافتەی کەیخوسرەو
بە ئەنقەست وەستەن قەمەر نە عەقرەو
هەر وەقت جە نەفەس شنۆی مخێزۆ!
رەقص ئاتەشباز هیندیی مبێزۆ
گەردەن مینای بەزم مەینۆش هۆشەنگ
سافتەر جە ئەوصاف زوجاجەی فەرەنگ

ماویی خاڵ کەندەن [قرص وکیناوە!]
دەستنیشان کەردەن گوڵ وە میناوە
شیشەی لەوح تەختەی قاقوم بێز
یاتاخگەی ماران شەیدای شەرئەنگێز
پێوە مەدرەوشۆ فەیرۆزەی کانیی
مەرلەوح سەرمەشق ئەرژەنگ ثانیی
جفتێ شەکرە سێف توحفەی پاکیزە
نازکتەر جە رووی پەردەی رووی (بیضە)
پێوەندەن وە تووڵ دار مروارەوە
کەس نەکەردەن فەرق بە ئەنارەوە!
ناف بۆی عەتر ناف دەلیلەی رەویل
صەحرای چین وەتەن هەردەی ختەن کەیل
باڵ باهوان کەشیدەن جە زەڕ
پەنجەی صەندەڵ عاج جە شکۆفەی تەڕ
پێ نویسای حوکم مەنشوورنامەی وێش
پەنجە پەنج قەڵەم جودا بییەن لێش
بەو تەور نازکیی نازکیش پەیدان(١٦٢/ف)
چون مەی نە بلوور مەغزش هوەیدان
کەف دەست راحەت میحنەت ئەندێشان
مەرهەم نمای زام پەردەی دڵرێشان
کەمەر جە قاقوم قایمتەر نییەن
باریکیش نە حەد نەیشەکەر نییەن
نەدارۆ تاقەت تافتەی [حلوی!]
مەجۆشۆ نە تەرح راژەی خوسرەویی
هەر جە تەخت ناف تا فەوق زانوو
رای نەزەر نییەن کەس نمەزانۆ
صافتەر نە بەیضەی شابەط نە رووی شەت
زەرە نە قاقوم نەکەفتەن غەلەط!
پاشنە تەلای قاڵ پەنجەی پاش مینا
خاک پات دەرمان دیدەی نابینا
بەڵێ رەند رەوێڵ زەڕ نە گۆش بەڵێ

بەڵێ کەژ نەدۆش مار وە دۆش بەڵێ
بەڵێ گوڵەندام مار وە دۆش بەڵێ
بەڵێ قەزاجۆ وەی فرۆش بەڵێ
یاشا تا گەردش چەرخ بدەوران
ئەی شەخصە مەحفووز جە دیدەی بەدان
یا شا تا دنیا نە پشت ثەور بۆ
ئەی شەخصە شێوەش دایم بەی تەور بۆ
فەلەک مەحبووبیش نەبەرۆ وە جەور
پەی رۆشنیی زەین فەرد وانان دەور
ئامین (ئەحمەد بەگ) قەبرت پڕ نوور بۆ
ڕۆحت جە عەذاب قیامەت دوور بۆ

***

حاجی

لە ژمارە یەکی گۆڤاری کۆڕی زانیاریی کوردستاندا وتارێکم بڵاوکردەوە، لەو وتارەدا چەند پارچە شیعری (حاجی)م بڵاوکردەوە، یەکێکیان ئەم پارچە شیعرە بوو کە لێرەیشدا بڵاوی دەکەمەوە.

هۆی بڵاوکردنەوەی دووبارەی لێرەدا، جگە لەوەی یەکێکە لە پارچە شیعرەکانی ئەم کەشکۆڵە و ئێمەیش بڕیارمان داوە سەرجەمی بڵاوبکەینەوە، ئەم دەقەی ئێرە چەند جیاوازییەکی لە تەک پارچەکەی ئەوێدا هەیە و، لێرەدا چەند بەیتێکی لە دەقەکەی دی زیادە.

هەروەها لێرەدا روونتر دیارە ئەم پارچە لێرەدا لە شێوەی تەرجیعبەنددایە و بەیتی:

یەکا یەک بادەی جام تۆ نۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

کراوە بە سەرهۆی تەرجیعبەندەکە.

جگە لەمەیش لێرەدا زیاد لە نازناوی (حاجی)ی نازناوێکی دی نووسراوە، بە دووری نازانین ئەمیش هەر نازناوی حاجیی بێت و، حاجیی دوو نازناوی هەبووبێت. یەکەم (حاجیی) و دووەم (هیجرانیی) ئەگەر واش بێت دوور نییە ئەم (هیجرانی)یە هەمان هیجرانیی بێت کە نازناوی (شێخ حەسەنی کانی بی)یە و، مامۆستا رەنجووریی ناوی هێناوە(١).

لێرەیشەوە دەچینەوە بۆ لای ئەوەی ئەو حەسەنەی لەم کەشکۆڵەدا (٨) پارچە شیعریمان نووسیوە هەمان (هیجرانیی) و (حاجیی) بێت.

بەڵام ئەمانە - جارێ - هەر بۆچوونن و دەبێ چاوەڕوانی شتی دی بین.

حاجی

-١-

(٧٨/ف)

دنیای مەککارە......
کۆنەی حیلەباز فیتنەی مەککارە
بێوەی حیلەساز بەد پەتیارە
پێچاپێچ وەردی چەواشە چارە
[مطربی!] مووکەش مەیبەخش مەستان
زەواڵ زۆر دەست زۆر زەبەردەستان
شۆڕش ئاشووب شەوق زوڵمات شەو
مینای صەفشکەن ساختەی کۆنەو نەو

(١) بڕوانە: دیوانی رەنجووریی ل: ١٥٢.

نەڕاد نەردباز نەرد جە بەرکەندە
شا جە تەخت ئەنداز غولام پەسەندە
چەنی کەس تا سەر دۆستیی نەکەردە
بێ شەرت و بێ شوون کەس چار نەکەردە
جەللاد قاتیل رەهزەنی راهان
فەرق نەکەردە کەس گەدا تا شاهان
عەجووزەی بێ شەرت شووم شەڕئەنگێز
عەرووس ساحیر خوون جە دامان رێز
هەر رۆ نەغمەی ساز داماوان ژەندە
پا موهری چەنی خوسرەوان وەندە
ئەرێ دنیای دوون جە شیراز تا شام
جە قاف تا بە قاف کێت ناوەرد بەدام؟
جە کەیخوسرەوان کێت نەفرێونا!؟
کەوکەبەی دێوان کێت نەشێونا؟
کێ بی تاوەسەر نامداریت کەرد؟
کێ بی تا ئەمرۆ مێوەی باخت وەرد؟
کام کەس بی جە بەخت بەدیی نەکاشتیی؟
جە نام ئاوەران کام کەس گوزاشتی؟
سیابۆڵ وە ماڵ کێدا نە شانای؟
تەخت بەخت جە دەست کام شا نەستانای؟
بە کێدا نەدای مەودای قەبزەی تێغ؟(٧٩/ف)
بنچینەی ئەولاد کێت نەکەند جە بێخ؟
چەنی کێ تا سەر ئاخر ئاوەردی؟
کێ داخل وە شار خامۆش نەکەردی؟

***

چەنی گشت تەمام سەر ئەفرازیت کەرد
ئەوەڵ تا ئاخر شمشێربازیت کەرد
بە کێ نەنمانای ذەوق جەوانیی؟
بە کێ ناوەردی شەو پەشیمانیی؟
گەنجداران شاد بین بە گەنج وێشان
جام [بلەی!] مەوت تۆ نۆشای پێشان

جە نام ئاواران شاهان ماضیی
بە حیلەسازیی کێت نەدا بازیی؟
جە شا تا قەیصەر جە سوڵتان تا میر
قەبزەی مەرگ جە فەرق کێت نەکەردەن گیر؟
جە پێش دادیان تا کەیانیان
جە ئەشکانیان تا ساسانیان
کیومەرث بەو بەزم کردەی کارەوە
(طهمورث) بەو سەرباز شکارەوە!
شا جەمشید بەو ذەوق بادەی جامەوە
فەریدوون بەو فەڕ رووی ئەییامەوە
سەلم و طوور بەو سان بێ شمارەوە
مەنۆچەهر بەو خەشم قین و قارەوە
شای ئەفراسیاب بەو گشت سوپاوە
کەیخوسرەو بەو تاج زینەت نماوە
کەیقوباد بەو تیپ بەزم رەزاوە
قەهرەمان بەو قەهر قەصد و قەزاوە
یەکایەک بادەی جام تۆ نۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

ضەحاک بەو غەزەب جەفا و جەورەوە
کەیکاوس بەو عەیش طەرز و طەورەوە
شەداد بەو بەهەشت دنیا کەردەوە
بەو جەفای بێ سوود عەبەث بەردەوە
دەقیانووس بەو گەنج خاک نەهادەوە
بەو ذەوق مەجلیس نۆشای بادەوە(٨٠/ف)
هۆشەنگ بەو سەریر دانەبەندەوە
سیاوەحش بەو هوون دەعوامەندەوە
کوشتاسپ شا بەو بەزم دەنگ دلێرەوە
ئەردەشێر بەو چنگ پەنجەی شێرەوە
سوهرابش بەو رەزم بێسوود کەردەوە
ئەویش بەو دەعوای رۆی نەبەردەوە

یەکایەک بادەی جام تۆ نۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

بەهمەن بەو بازووی زۆر و زاتەوە
دارا بەو دارای حوکوماتەوە
ئەسفەندیار بەو دەعوای شۆڕ و شەڕەوە
فەیلەقووس بەو گەنج بەیضەی زەردەوە
ئەسکەندەر بەو فەتح جیهانگەردەوە
بەو صەد بەستەی نام ئاو سەردەوە
بەهرام بەو شەوکەت ئارای بەزمەوە
بەو صەفای مەعشووق نەشم و نەزمەوە
نەوشیروان بەو عەدل کەس نەدارەوە
خوسرەو بەو تەلای دەست ئەفشارەوە
یەکایەک بادەی جام تۆ نۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

تویبەع بەو شادیی نام ئاوەرەوە
بەو موطیعیی دین پێغەمەرەوە
تەیموور بەو فەرەس رووی جیهانەوە
بەو ئیقلیمگیریی سوپا و سانەوە
هۆلاکۆ بەو چەنگ غەزەب شەندەوە
ئەو شاهیی جە دەست شاهان سەندەوە
سام نەریمان بەو ئەسپەرەوە
زاڵ زنجیی بەر بەو هونەرەوە
ڕۆستەم بەو دەستان بەزم جەنگەوە
چەند جە دێوان کوشت بە ئەرژەنگەوە
گۆدەرز بەو گۆپاڵ کەف وە مشتەوە(٨١/ف)
چەند پەهلەوانان [بزو کشتوە!]
چەرخ دوونا دوون دەور دادەی دەوران
کوشندەی شاهان سەرکەند بەوران

یەکایەک بادەی جام تۆ نۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

[دستان ثانی!] پێغەمەران گشت
نەبیی مورسەلان جوملە دای بە کوشت
چەرخ چەواشە تۆ پێشان کەردی
یەک یەک وە سەفەر رای نەهات بەردی
ئەوەڵ کە ئادەم (صفی الله)یی
(شیث) چەنی ئیدریس نووح دەریایی
هەم صالح هەم هوود ئیبراهیم خەلیل
ڕازیی بین وە ذەبح قۆچ ئیسماعیل
ئیسحاق و یەعقووب عیسا هەم (اسباط)
یووسف و شوعەیب سیرِ غەیب ذات
گوستاخیی مووسا ، ڕەشیدیی هاروون
یوشوعی بنی نوون، ئەیووب و شەمعوون
یەکایەک خەرقەی رای نەهات پۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

هوود و دانیاڵ ئەرمیا و حەزقیل
ئیلیاس و ئەلیەسەع هەم خضر و (ذالکفل)
یونس و داود حوکم سولەیمان
ڕام کرد ئینس و جین بەندکرد گرد دێوان
جەرجیس و شەمعوون عەزیز [خرّم!]
یەحیا و زەکەریا عیسای بن مەریەم
تا ئاوەرد خاتەم خەتم پێغەمەر
یەعنی موحەممەد شەفاخوای مەحشەر
باقیی چار یاران سەیید سەروەر
بووبەکر و عومەر عوثمان و حەیدەر
یەکا یەک خەرقەی رای نەهات پۆشان
بە ماوا کەردەن شار خامۆشان

***

(٨٢/ف)

[دستان سیم!] دەوران کەچ نەرد
وەفات پەی کێ بی؟ کێت فانیی نەکەرد؟
حاتەم بەو هیمەت کەرەم کەردەوە
لوقمان بەو شیفای دەوای دەردەوە
ئیفلاتوون بەو فەهم دانا وردەوە
بەقراط بەو سینەی پڕ جە دەردەوە
ئەبو زەڕ جەمهەر بەو غەیبزانەوە
جالینۆس بەو عیلم بێ حەد وانەوە
سوقرات حەکیم بەو طاعەتەوە
بەو رەمڵ و بازووی قەناعەتەوە
هەیاس بەو دانەی دانەناسەوە
بەو صەرف کەردەی عومر جە رای خاسەوە
فیردەوسی بەو نەظم رووی شەهنامەوە
جامیی بەو ئەشعار شەهر جامەوە
نیظامیی بەو سیحر خەمسەوانەوە
خاقانیی بەو شەرح حوکوماتەوە
(حافیظ) بەو گشت حیفظ ساقیی و بادەوە
بەو شەکەر رێزی وەخت و وادەوە
شەمس تەبرێزیی بەو گوفتارەوە
بەو ئەنفاسەکان گەوهەر بارەوە
سەعدیی بەو کەلام سوخەن سەنجەوە
ئەنوەریی بەو بەحر بوردەی رەنجەوە
خوسرەو دەهلەویی بەو دیوانەوە
عورفیی بەو عارف ثەنا خوانەوە
شەوکەتیی بەو شەکڵ شەباهەتەوە
کەوثەریی بەو نەظم نەزاکەتەوە
[دور!] دێو دەستوور مەتای مایەی خەم
جە هیند تا بە رۆم عەرەب تا عەجەم
دانەشناسان گەوهەر فرۆشان
بە ماوا کەردەند شار خامۆشان

***

ئەرێ دەور دوون دنیای ناشنەخت
حاتەم هیمەتان مەوزی جە تەخت
ئەگەر تا وە سەر هەر ئێدەن قەصتت
نمازی کەسێ بەرشۆ جە دەستت
وەختێ مەزانی دەورت بی خاپوور(٨٣/ف)
مەنشوور بی جە عام صەدای نەفخ صوور
نیدایێ مەیۆ جە پەروەردگار
(لمن الملک الیوم؟ لله الواحد القهار)
صەوت نەعرەتەی صوور کە مەدۆ دەم
کۆهان تەمام گشت مەڕێزۆ وە هەم
جە قاف تا بە قاف مەبۆ نگوونسار
ئەرز و سەماوات مەکەران تۆمار
جەو دما دەوران دنیای کەچڕەفتار
پەی مەردەنی وێت بگرەوە زار زار
ئەوسا خوداوەند بکەردا کارێ
بەندە جەو دەمدا تۆ بدیا جارێ!
بواتام دەوران کوشندەی شێران
(الحمدلله) ویت دی بەوێران!
چەند جار واتم پێت تۆیش مەبی فانیی
گۆش نە دای وە حەرف بەندەی (هیجرانیی)
قەدر عافییەت ئەمجار مەزانی
بدە وە سەردا هەی پەشیمانیی
(حاجی) تا مەندە دەوران دوونەن
داواش چەنی چەرخ سفلەی گەردوونەن

***

مەولانا مصطفا

(١٦٨/ف)

دڵە بێدار بە
جە خاو غەفڵەت دیسە بێدار بە
جە خەوف مردن هەر خەبەردار بە
جە دام شەیتان وەس گرفتار بە
جە دام شەیتان بەندت رەهاکەر
حیرصی دنیات وەس، خەوف جە خوداکەر
بە فیسق و فوجوور عومرت دا بە باد
ڕوێ نەکەردی گۆڕ و مەرگ وە یاد
شەو بەلای خواجات داد سەحەرگاه
جە هەفت ئاسمان گوشادەن دەرگاه
ڕوێ صەد نۆبەت سوجدەی خواجات بەر
(اندک) ئامەورزەن بینای بان سەر
ئەگەر جە بەڕەن ئەگەر جە بارەن
ئەو جە کەردەی تۆ هەر خەبەردارەن
وادەی تۆبەتەن یاوانت تۆبە
نۆبەی تۆبەتەن بکەرە تۆبە
بادا ویرت بۆ خەوف گۆڕەفشار
مەنزڵگای تاریک رای سەخت و دشوار
عومرت ویارا بە هەوا و هەوەس
وادەی تۆ بەتەن حیرص دنیات بەس
ئەو راگەی خەتەر تۆش تێدا مەشی
صەد هەزار راگیر هانیشتەن تێدا(!)
با دایم خەیاڵ خودا و پیرت بۆ
کەلیمەی تەوحید هەر نە ویرت بۆ
نام خودا بەر بە رۆژ و بە شەو
هیچ کەس جە دنیا نەبەردەن گرەو
بە هەردوو دەستان دنیات گرتەن سەخت
کۆرپەشیمان دنیای ناشنەخت

نە فکر دنیای بێ بنیادەنی
سا مەرگش پێوەن پەی چی شادەنی؟

***

من کلام ملا رحیم تایجوزی(١)

-١-

(١٨٦/ف)

هەرچەنێ ناکاو دەماخم تەم بی
سیاهەور دوود نە کەللەم جەم بی
بەرق و بریزکەی تەم داش وە هەمدا
پلوسکەی سێلاو ئاما وە چەمدا
خاشاک هەستیم لافاو بەردەوە
دەروون پێچشدا دڵ ویبەردەوە
زانام هەمدیسان دڵ کۆس نۆشەن
گەردەلوولشەن ئارەزووی تۆشەن
جۆشش وەردە بێ چار یۆم نەکەرد
وە هەر حاڵ نە بەین شەرطمان ویبەرد
نەک چەنی خەیاڵ قیبلەم بسازی
دەخیلتەن خەستەن وە جاش نازی
سەر هەرد بەسەر هەرد مەنزڵ بە مەنزڵ
دڵ ئەو شۆن تۆ من ئەو شۆن دڵ
دیم بەدعەهدیش کەرد هەواسەندەوە
تەن حەسرەتمەند بی جیامەندەوە
جە بێشەرتیی دڵ زامەتم سەختەن
نەسیم ئامانەن داو داد تۆ وەختەن
ڕەحمێ کەر وەحاڵ خەمان هەرزاندا
تەشریف بەر بدیە وە سەربەرزاندا
هەر جایێ چون وەخت دووریی نەوهاڵان
سیا بی تاریک جە سیامالان
گێج دوودی ئاخ هەواش پەرکەردەن

(١) واتە: ئەمە وتار و شیعری مەلا رەحیمی تاوگۆزییە.

ئانە یاتاخگەی گەردەن بێگەردەن
گا گێج و سەرسام نەگەرداوەدا
گا خەفتەن نە تۆی خەفەت خاوەدا
جە نەشئەی گورجی هەوای کوورەی مەیل
جای تینیش کەم کەم جە نم بییەن کەیل
وێت ئاسا وە نەرم نە رووی نمدەر
بەو شنۆی فێنک دڵش بێدار کەر
بەڵام شنیای تای سەر سورمەی بێگەرد
ئازار نەدۆ هیچ سای گەردەن زەرد
مەپەرسۆ سێلاو ئەسرینان تاوتاو
بڕێز وە دەردا ئێدش دەر جەواو
سفتەکەی سەرسام تەن ناتەوانا
دیم خەفتەن کەفتەن هەر ئێد مەوانا
یە سەختیی مەینەت بەدەرد موشکڵ
یە دووریی قیبلەم یە بێشەرتیی دڵ
ئەجەل نیم رەمەق باقییەن سادەی
جەو دەمدا بەختان مەوینانت بەی
های رەقیب ئەو شۆن دیدەمهیجرت کەرد(۱)
عومرەکەی وەی رەنگ وە تاڵیی وییەرد
عومرەنی ئازیز هەر عادەت بییەن
کەس جە عومر وێش وەفای نەدییەن
بەڵام ئاخر گیان شیرین دلبەر
چون ملی وە صەبر ئازارم بدەر
ئەر نییەی وە تەنگ ئەی بەدبەختەوە
گل بدە دەرد گیان دای سەختەوە
چمان دڵ و جان چەنیت لێ سەفەر
زامدارەن کەفتەن پاوپایەش کەر

***

(۱) لە کەشکۆڵەکەدا ئەم شیعرانە هەموو بەیەک پارچە دانراون، بەڵام لە چاپەکەی دیوانی مەولەویدا ئەم پارچە واتە لە بەینی (های رەقیب)ەوە تا دوایی بەپارچەیەکی سەربەخۆ دانراوە و، پارچەی (۱۳)ی پیتی هێیە.

-۲-

(۱۱٦/ف)

دیدەم نەونەمام نەوتووڵ ساوا
مەینەت پەی خەرجیی و ماهانەت یاوا
ئەمرت دڵگیرەن فەرموودەت خاصەن
بێ شک ماهەنی و ماهانەت راسەن
بەڵام جە دووریت هۆشم رەم کەردەن
ئاگاهیم نییەن چەن رۆ وییەردەن
شیرین رایەتم خاصە سەرکارم
بێ وادە زوڵمەن بدەی ئازارم
وە مەرگت قەسەم! ئازیز گیان تۆ
نەدینم وە چەم هالآی مانگ نۆ
هەر وەخت دیم هیلال دوو ئەبرۆی سێوەنگ
یە سیم ئەسرین یە ئەشرەفیی رەنگ

***

مشقە ابوالحسن پسر ها(۱) پاشا

***

-۳-

(۱۱۷/ف)

سا دەروێش وەعیشق مەولای دەروێشان
وە یاهووی وە سۆز ریاضەتکێشان
هەر پاسە مەبۆ زەلیل دەخیل
چەنەم زیاتر مازە بۆ زەلیل
پەی دیک دەروون جۆش و کوڵ و کەف
تەسکین نمەک کزەی کەف و دەف
با بەیۆ وەش سۆزەی صەداکەت
لەرەی نەوای تەرز شیرین ئەداکەت
بەو نایەرەوە بەو دایەرەوە

(۱) لە شوێنانی دی نووسیویە (فەرهاد پاشا)

خاص بنیەر هەستیم بەو ئایرەوە
خەفەت وادەتەن مەینەتان سادەی
وەخت وارانەن ئەسرین دەی پەی کەی؟
یە بار مەینەت یە داد موشکڵ
یە دووریی ئازیز یە بێشەرتیی دڵ
ئیمشەو دیارەن بانگم بێ شەرمەن(١)
زایەڵەی سەمطوور کەللەم وەگەرمەن
سەدای ذیل و بەم مەینەت سەد تەرزەن
خەفەت شادیشەن، غەم دەماغ بەرزەن
هۆشم بێ هۆشەن فامم قامەت قاخ
بۆی دووریی ئازیز مەیۆ نە دەماغ
نەیچیی درەنگەن سا مەکەر درەنگ
فیدای پەنجەت بام نەی باوەر وەدەنگ

***

کارێزیی و ڕەنجووریی

(١١٥/ف)

ئەی غونچە لەبا پشت و پەناهی تۆ خودا بێ
جارێکی بلا قەلبی سەلیمت بە وەفا بێ
تا کەی عوششاقی تۆ پڕ جەور و جەفا بێ؟
جانا ئەگەر ئیرۆ دەتەوێ حەشرا رابێ
هەڵبگیرە لەسەر دیمە وەکو بەدر نیقابێ

***

ئەبرۆی دەپەیوەستت وەکو قەوسی دەبەنگی
دووچاوی دەڕەشیمەستسەودایو سێوەنگی
گێسووی دەمیشکێن بەصەفی مار دەجەنگی
مەودای موژەت پارە دەکەن ئاهن و سەنگی
ڕابوون و خشین جوملە دەکەن مەیلی تورابێ

***

(١) ئەم پارچە لە (ف)دا بەم شێوەیە کە نووسیمان، دیارە جیاوازیی لە تەک چاپەکەدا هەیە و، لەوێ لە لاپەڕە (٢١) و (٤٠) دایە.

صەد نامی خودا لەم قەد و باڵای درازت
لەم شەرم و حەیا ئەدەب و ڕێزەیی ڕازت
جان و جەسەدم پێشکەشی دیدەیی بازت
عەقڵ و دڵ و دینم بەفیدای نیمەیی نازت
ڕازیم کو لە مابەینی ئێمە بەیع و شیرابێ

***

ئەسرینم وەکو تاوی تەگەر کە لە فیراقت
ڕەنگین بوە ئەسباب و بەرگم لە فیراقت
ظاهیر بوە نیشانەی مەرگم لە فیراقت
وەڵڵاهی وەها سووتوە جەرگم لە فیراقت
جارجار لە دەروونم دەبیێم بۆیی کەبابێ

***

ئەگەر موئمینو تەرساو وەگەرگەبرو فەڕەنگم
گەر عاقڵ و هوشیارو گەر مەست و دەبەنگم
وەڵڵاهی وەها نەقشە لە لەوحی دڵ و سنگم
دەردێ کە دەرمان کو نەکا دلبەری شەنگم!
باوەڕ مەکە قەد ئابی حەیاتم بە شیفا بێ

***

ئەی دلبەری نازک بەدەن و ڕوخ وەکو ماهم
غەیرەز تۆ کەسی دیکە نییە پشت و پەناهم
گەر صەد کو من صاحیب تەقصیر و گوناهم
یارەب نەبڕێ تا بە ئەبەد حەسرەت و ئاهم
فەریاد و فوغان و شیوەنم صوبح و مەسا بێ

***

مەجنوون صیفەتم ئەز لە هەوا ئەرز و مەکانان
سەودا لە سەرم ئەز لە [هورخوا!] زەمانان
ڕەنگ ڕەنگ بوە بەرگم دە وەکو بەرگی خەزانان
هەر دەم لە تەمەننای وەصڵی ڕوخی جانان
زار زارە دەناڵم وەکو تەنبوور و ڕوبابێ

***

حەیفە بەعەبەث هیندە دەکەم فیکر و خەیاڵێ
مومکین نییە جارێک و بوینم وی جەماڵێ
بێ فایدە تا کەی هەوەسی ذەوقی ویصاڵێ؟
پووچە عەبەثە گەر دڵی (رەنجووری) نە ناڵێ
(کەهرێزیی) بە پەروانە دەکا راوی عوقابێ[1]

(١) ئەم پارچە شیعرەم لە (دیوانی رەنجووریی)دا بڵاوکردوەتەوە، بەڵام جگە لەوەی ئەم پارچە لێرەدا روونتر و رەوانتر و رەساترە، لەبەرئەوەی ئەم کەشکۆڵە سەرلەبەر بڵاو دەکەینەوە، ئەم پارچەمان لێرەدا وەک لە کەشکۆڵەکەدایە بڵاوکردەوە.

ڕەسووڵ و شەماڵ

پێشتر گەلێ جار باسی ئەوەم کردووە کە شاعیرانمان بۆ گەلێ کاروباریان - بەتایبەتی بۆ ناردنی نامە بۆ دڵبەر و خۆشەویستیان - دەستە و دامانی بای شەماڵ بوون و رازونیاز و نهێنیی دڵی خۆیان لا درکاندووە و، لێی پاڕاونەتەوە کە بەدەنگیانەوە بێت و بۆیان بچێت بۆ لای یار و خۆشەویستیان و، ئەمانیش گیان وماڵیان کردووە بەسەر گەرد و فیدای و خۆیان ناوەتە پێناوی.

ئەوانەی ئەم کارەیان کردووە گەلێکن و بابەتەکانیشیان جۆراوجۆرن[1] و، وەک بۆ گەلێ بابەت گوتوومە و نووسیومە بۆ ئەم بابەتەیش دەڵێم: ئەگەر یەکێک قۆڵی مەردانەی لێ هەڵبماڵیایە و هەموو ئەو شیعرانەی -ئەوانەی لە دەستدان- لەم بوارەدا گوتراون کۆبکردایەتەوە و لە گشتیان بکۆڵیایەتەوە، کارێکی باشی دەکرد و، بابەتێکی بەتام و چێژی دەخستە سەر خەرمانی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی.

تا ئەو کاتە با ئەم پارچە شیعرەی مامۆستا رەسووڵ بخەینە سەر گزرەی ئەو خەرمانە و خوێنەر و لێکۆڵەرەوانی لێ ئاگادار بکەینەوە.

دەبێ ئەوە لە بیر نەکەین کە تا ئێستە ئەم پارچە شیعرەم بەچاپکراوی نەدیوە و نایشزانم ئەم مامۆستا رەسووڵە کێیە.

(٧١/ف)

شەماڵ دەخیلم...
شەماڵ ئامانەن بە تۆ دەخیلم!
نە عەجز رۆزگار فرە عەلیلم
نە جەور زستان خەیلێ زەلیلم
ئەر پەرسی هەواڵ بەندەی پڕ خەتا
ناخۆشیی وەستەن من وە خەر مەتا
ئەسیر چون بەندیی نە بەند صەد ساڵ
خەریک مەندەنان نە دەریای خەیاڵ
ڕۆزم چون شەوەن شەوم وە هەر حاڵ(٧٢/ف)
زیندەگیی مویەرد ساتێ وە صەد ساڵ
وێنەی عەرەبان وە تۆم هەن عەرز
دەنگ با بەیۆ نە بەرزان بەرز
با بەرز بۆ دەنگت چون خانان
بای شەماڵ دەغیل دەستم وە دامان

(١) لە یەکێک لەو بابەتانەدا ناونیشانی (حەماغای دەربەند فەقەرەیش دەسەودامێنی بای شەماڵ دەبێت)م بۆ باسەکە داناوە (بڕوانە ژمارە ١٢٠ی گۆڤاری بەیان).

نرکەت با بەیۆ جە نیمەشەودا
بیدار کەر مەخلووق جە شیرین خەودا
بەزەیت بۆ بەحاڵ کول گیانلەبەر
ئینتیظار بە تۆن جە شەو تا سەحەر
حاڵدار بێحاڵ فەقیر و زەلیل
ناڵدار و بێناڵ بە تۆشەن دەخیل
دەست و پا بەستەی خەرگا و خجڵ
ئامانەن شەماڵ گوشادکەر موشکڵ
ئازادکەر بەندیی نە بەندیخانە
عالەم گشت دەستاخ شنۆی زەڵانە
ئەگەر نەزانای بزانە وزۆ
جانشینتەن نە دامان کۆ
حوکمڕانیشەن چون میر سەرئێڵ
گیر و دارشەن گوڵ (شیخاسمیل!)
ڕاگە راویار گوڵ بستەن وە قەست
دەر مەخلووقات تەمام کەردەن بەست
مەعلوومەن غیرەت وەزین نەمەندەن
یەکسەر ئیختیار جە دەست سەندەن
جە تاو زەڵان وێت کەردەن پەنهان
ئەسلا نە تاوی وێت کەری عەیان(٧٣/ف)
سێ ماهەی زمستان دوو هەفتە مەندەن
جارێ نە جاران عەبوورت کەردەن
بای شەماڵ ئامان خاطرم کەر شاد
بە عیشق ئەو شا خەیبەر کەرد گوشاد
ئینس و جین و وەحش باڵدار و بێباڵ
دیدە نە رای تۆن ئامانەن شەماڵ
نەورۆز گوڵ زویر و دیدە نمینەن
حەسرەتمەند وە دین رووی سەرزەمینەن
سەوسەن و نەرگس ماباقیی گوڵان
دوستاخەن نە بەند سەردیی بای زەڵان
بەرزە [دختان!] ئوستادەی خدمەت

هاناشان وە تۆن بێ مز و منەت
ئێلاخان یەکسەر ها نەزاریی و شین
ماچان: نە بەختم شەماڵ کەردەن قین
نازاران پەشێو دیدەی زوڵماتەن
نە جەور زەڵان گشت عالەم ماتەن
یەکجار نە قەهرەن نیەن کەس وەکەس
کەردەن وە کارێ زیندەگیی شی جە دەس!
ئەوەند سەفید پۆش مەغریب ئاوەردەن
یەکسەر رووی دنیا ئیحاطە کەردەن(٧٤/ف)
خان و خەوانین پادشا و دەروێش
نە تۆف زەڵان دڵڕێشان دڵڕێش
یە غیرەت نیەن، بای شەماڵ ئامان!
مدەرۆت سەوگەند وە گشت ئیمامان
حاجەت ماوەرۆت وە طاها و یاسین
صەدات با بەیۆ بە صەد قار و قین
بە دەقیقە و ساعەت مەکەرە مەدار
دەنگت با بەیۆ نە جەوشەن سوار
تەعین کەر سوار بە زۆر قەمچیی
شکستەدەر سەرشیو تا وە (طمەچی!)
ئەو سان و سوپا بکەر بەدرەقە
بگیرە غەزەب نە (کل زرقە!)
سوار سوارکەر وە هەر تەرەفدا
ئەووەڵ (خرمت!) بدەر بە هەمدا
نەبۆت مدارا هەرتا مەتاوی
بکەرە خارا گوڵ گۆناویی!
نیمچە قەرەوڵ بە تاو بکیانان
بدەرە وە باد (کل هیجانان!)
جەهد و جەختت بۆ بە تەعجیل و تاو
تا گوڵ شێخ ئیسماعیل بکەری بە ئاو
کیلە بەرباد کەر هەر تا پەر سەلمان
بکەرە خەراب مەنزڵگای زەڵان

بدەرە کەڕەنا واچە هەی قینە
قۆڵ قۆڵ شین بو کانی زەڕینە(٧٥/ف)
نە (کانی وشکە) بە جەخت کەر گوزەر
نە (باغ پاشا) خاڵیی کەر سەنگەر
ئەصحاب مەنزڵ بۆ تا (دەشت مەلا)
دەشت حاجی (اوندن بو بوایللا!)
جە ناڵەی کەڕەنا (سەقز) بۆ خەبەر
دەشت کەهرێزە بۆ چەمەر بۆ چەمەر(!)
دەستەدەستە تیپ قەرار دەر (نکار!)
خاڵیی کەر راهان پەرێ راویار
وێت تەشریف باوەر بە تیپ بۆ سوار
بێ (غرنی وسنی!) ئامادە وەهار
بە حوکم خالیق کەریم کارساز
بەندیی نە بەند بکەر سەرئەفراز
ئەرجووم هەر ئێدەن شەماڵ خۆشڕەو
جەهد و جەختت بۆ بڕۆ تا بەشەو
تا رۆخانەی سەقز نەجۆشیان بە جەخت!
ڕاهان خاڵیی کەر بە وەخت و بێوەخت
شەماڵ بەو نوور شەعشەعەی خورشید
مازە جەی فێشتەر ریشم بۆ سەفید
بەرکەرەم وەبەر تۆ نە خزمەتا
تۆ ئایەی شەریف سوورەی (هل اتی)
بدەرە روخسەت تۆ وێنەی دڵسۆز
بشۆن بە سەقز پەی عید نەورۆز
خەلاص کەر (رەسووڵ) نە بەندان بەند
حەلقەگۆش تۆن تا هەزار و ئەند

نەجەف(١)

(١٢٦/ف)

شیرین شەم جەمین... ...

شیرین شەعبەدەی شووڵەی شەم جەمین
جە قاف تا بە قاف تەمام سەرزەمین
شەوق مەدا چون بەدر مای دوو هەفتەمین
وەستەن وە پێڵدا چەند دەستەی حەیان
چون حەلقەی کەمەند سەر شەصت کیان
قەزا حەی وەچان میقراض میسک بێز
موشکینتەر جە پم، پەڕ طاوسی دێز
دایم مەشاطەی خەم بازیشانەن
پەی بەزم وێشان رەقاصیشانەن
مەجلیس خاڵان مەستەن نە پاشان
صەنعان دین مەدا وە تەماشاشان
نەک چون ئەبرووان غەمزەشان خارەن
[خارتر!] جە خەدەنگ ئەسفەندیارەن
ئەسوەدی عەنان خەمار مەخموور
پەیوەست پەڕ داڵان مەست مەنزڵ دوور
هەر وەقت نەچلە ناز مبان پەیوەست(!)
مە پێکان چون تیر زەهر ئالووی چەرکەس
داشانەن جە تەرح زوهرەی صوب سەحەر(١٢٧/ف)
بەندەن جە مابەین (مازاغ البصر)
نە تەڵای ئەحمەر حەلقە نەواختەن
نادر ئوستادان فەرەنگیی ساختەن
تێدا پەنهانەن چەند دانەی ئابدار

(١) لە لاپەڕە ١٤١ی بەرگی دووەمی ئەم کەشکۆڵەدا باسێکی کورتی ئەم شاعیرەم کرد، وا لێرەشدا ئەم پارچە شیعرەی بڵاودەکەمەوە و، لەسەر ژیانی شتێکی نوێم دەست نەکەوتووە، تەنها ئەوەندە هەیە لە بەرگی یەکەمی مێژووی وێژەی کورددا ناوی (نەجەف خانی بایندوڕ) هاتووە، (بڕوانە سەرچاوەی نابراو ل: **٥٥٩**).
بەڵام ئایا دەبێ ئەم (نەجەف)ە لە تەک ئەو (نەجەف عەلی)یەدا کە رەنجووریی لە لاپەڕە (١٤٦)ی دیوانەکەیدا ناوی هێناوە یەک کەس بن؟

خەفیف کەردەن شەوق شەرارەی شەم نار
لەب لەعل نایاب نادیرەی ئەحمەر
غەڵطان خاصەی غەزانەی نەوزەڕ
فەم غونچەی رومان ریضوانیی چەمەن
کەیل جە دانەی دوڕ گەوهەر ناز پەسەند
چەند مرواریی پاک تێدا پەنهانەن
بەعزێشان نیم غەڵط بەعزێ غەڵطانەن
حەکاکان عەقیق تێ پەیوەست کەردەن
یەعنی غەواصان گوڵ دروست کەردەن!
چای زەنەخ ئابی تێدا بەستەن جەم
زوڵاڵتەر نە چای سەرچەشمەی زەمزەم
گەردەن صوراحیی صافتەر جە بلوور
کەیل جە بادەی صاف ئەرغەوانیی نوور
(لا بلا تشبیە ولا تصور)
صافتەر جە شیشەی شەرابەن طەهوور
نە دەست ساقیی [شاد!] سیم ئەندام
دەور مەدا نە بەزم مەجلیس ئارای سام
دوو لیمۆ نە وەڵگ سای گەردەن نە سیم
بە لوطف کەرەم (رحمن الرحیم)
ناف نەرم ناسک پەڕەی گوڵ وە دەم
ناسکتەر جە ناف وەڵەدەی سەر رەم
پای نافش طەلیسم بەستەی فەرەیدوون
زەهر دا بە نەوفەل وێش کەرد بە مەجنوون
وەلحاصل یوسف ئەنبیای تەمام(١٢٨/ف)
[نمدوست!] نە دۆش شازادەی بەهرام
کەیل ناز وەرەق وەرەقە جە صەد رەنگ
چەنێو ئاە عەشق بی وە سیاسەنگ
عیلم صۆفیەی صەنعان سەند جە دەست
جە دانا و بیساط کێشکچیان مەست
چەنیو بنچینەی (سیف الملوک)ش
نە هەفتەم قوللەی قاف سەرنگوون بی (!)

هەریەک پادشای سەر دیارێ بین
هەریەک پەی وێشان شەهریارێ بین
یەکایەک بەو گەنج تەڵا و دانەوە
بەو شقەی [دافش!] سوپا و سانەوە
هیچ کەس نەزانا ئینە چە دادەن
یەک یەک بە حەسرەت ئەو داخ مە مەردەن
هەر (نەجەف) مەندەن بەی گشت دەردەوە
بەی ناڵەی فیراق ئاە سەردەوە

سولەیمان

(٢/ف)

وە قەصر شاهیی... ...
یەک رۆ شیم پەی سەیر وە قەصر شاهیی
مەگێلام جە سیرِ صونع ئیلاهیی
[طننده!] ئەساس حیشمەت پەناهیی!
نیگای عیمارەت مونەقەش کاریی
کول زوجاجە بەند، گشت میناکاریی
تەماشای تەلار عالی مەکانیی
فوارەی حەوزان گولاو ئەفشانیی
تەخت سەنگ مەڕمەڕ دیوان بەرەشتە
ئەفعا و شێر نە دەور ئەو تەخت نیگاشتە
فەرش فەرەنگ باف ریشەی مرواریی
جە لەعل و یاقووت [ملا خل!] کاریی
عەرعەر و سەروان سەر بە ئەوج بەردە
ریشەش وێنەی مێخ زەمین بەندکەردە
نا خیاوانان گولان شکوفتە
نە پای [معجر!]ان وە بێناز کەفتە
ئەساسەی شاهیی گرد نیگار کەردم
باز را وە قاپیی ئەوەڵ ئاوەردم
نیگام کەرد نە فەوق قاپیی مونەقەش
دیم کێشان تەصویر دلێر تاج سەنجش
شێر صەفشکەن نەوەی نەریمان
بەور بەورانگیر ئەژدەهای دەمان(٣/ف)
بەوربەیانپۆش صاحیب گورز و رەخش
جە شاهان تاج گیروشاهان تاج سەنجش(!)
نادیرەی نایافت تا وە نەفخ صوور
شێر زابلیی وە رۆستەم مەشهوور
چەنی دێو سفید نە کەشاکەش بی
سەرتاپای بالاش نە عارەق رەش بی
خەوف ئەو مەلعوون نە دڵ بەردە بی

یەک پاش وە شمشێر قەڵەم کەردە بی
وەستە بی [سپش] نە خاک شێر پڕ هونەر!
یەک دەستش وەشاخ یەک دەست وە خەنجەر
بە صەدر سینەش نیشتە بێ باک
پەهلووش وە خەنجەر کەردە بی چاک چاک
هوون پەهلووی دێو جاریی چون جەیحوون
بەورو بەیانیش کەردەبی گوڵگوون
نە یەکجا ئەولاد دێو پڕ ستەم
بە یەک چنارێ کەردەبی مەحکەم
تەصویر رۆستەم بەی طەور دیم وە چەم
دنیا نە دیدەم بی وە تار و تەم
بڵێسەی ئاهیر دەروونم خێزا
کوورەی نار نە فەوق فەرقم ستێزا
ڕوو کەرد بە تەصویر جیهان پەهڵەوان
سەر ئەرژەنگ کەند کوشندەی دێوان
واتم: سام سوار پەهڵەوان دەور
قاتڵ دێو و ئەژدەر شێر و بەور
پەی چێش بێ صەدا و دەنگی بەی طەورە
مەر قالب بێ رۆح مەنقووش سەنگی(!)
یام عومرت نە حەد تەئریخ ویەردەن
زۆرت نەمەندەن دنیات تەرک کەردەن
چون هەردە جاران نەعەرەت نمەیۆ
تا گیان جە بەدەن گیانداران بەرشۆ(٤/ف)
مەعرەکەی مەصاف جارانت نییەن
ئیرادەی مەیدان شێرانت نییەن
گورز نوهصەد مەن نییەن نە دۆشت
صەدای بەزم و رەزم [بریان!] نەگۆشت
شەحنەی رەعدئاسای رەخشت کەم بییەن
هوون سیاوەحش نە یادت شییەن
دمای تۆ دلێر سەرکەردەی ئێران
ئێران شی وە یاد تەمام بێ وێران

شاهان سەرکەش تورکسان زەمین
خاقان چەنی فەغفوور ماچین
ئەولادی پەشەنگ نەوەزادەی شەم
تایفەی وەیسەی [وسئە پلبە سم!]
دوشمنان دەور جە مەغریب ولاّت
نەبیرەی ضەحاک قەیصەر جە رۆمات
یەکسەر خورۆشان چەنی دلێران
بەیداخان کێشان پەی شەهر ئێران
تەپلّ بەشارەت جە شادیی ژەندەن
حەق نۆصەد سالّ بەیەک رۆ سەندەن
جەو ساوە تاج بەخش تا عەصر ئارۆ
ئێران خاپوورەن سەردار نەدارۆ
نە چوار ئەطراف دوشمن سەرکەردەن
هەریەک چەند ولاّت پەی وێشان بەردەن
هیچ کەس نەمەندەن شێر شەیدای شۆر
حەق حەقداران بستانۆ بە زۆر
سا بۆ بە حاجەت پادشای شاهان
بە شەرافەتی گرد ئەنبیاهان
هۆڕێزە جە خاو دلێر سەرهەنگ
زۆردار بێ زۆرش ئاوەردەن وە تەنگ
هانا تەهمەتەن وادەی نەبەردەن
دوشمن ولاّتت تەصەڕوف کەردەن(٤/ف)
بکەرە نە دۆش گورز نوهصەد مەن
سواربە بە رەخش نیلگوون بەدەن
خەیمەی ژەنگاریت هۆردەر بە شادان
[از درد رقشت!] باوەر نە مەیدان
زۆرداران بێ زۆر خەصمان نگوون کەر
بەندییان جە بەند شاهان نەجات دەر
دلێران دێوان ئەژدەران شێران
بە ضەرب شمشێر بەرکەر جە ئێران
بە حەلقەی کەمەند باهووی زۆر ئاوەر

شەهان سەرکەشان گرد بەدام باوەر
خەصمان جادووان گرد قەتل و عام کەر
شکستە [وبستەء!] ئێران نیظام دەر
سەرداران خانان قەدیم دلێرشان
هەر یەک بکیانە پەی ماوای وێشان
خەیلێ بەی دەستوور چەنی تەهمەتەن
گفتوگۆ کەردم تا ئاخر سوخەن
دیم نالّەی حەزین جە تەصویرەوە
ئاما نەگۆشم بەو زویرەوە:
واتش: ئەی نادان جەفا نەبەردە!
نە دەرگای ئوستاد تەعلیم نەبەردە
بێهۆش کەمفام لێوەی دەردەدار
بێخەبەر نە سیڕ دنیای ستەمکار
تۆ وێت مەزانای تاریخت وەندەن
هەفصەد شەهریار من باج سەندەن
وە رووی دنیاوە من چێشم کەردەن
چەند سەردارانم بە خاک سپەردەن
[کیک کهزادم!] خەلّتان کەرد نەخاک
بەور بەیانم دەروون کەردەن چاک
قوبادم نە کۆی ئەلبورز چۆن ئاوەرد
کاوسم جە دەست دێوان خەلاص کەرد(٦/ف)
ئەفراسیابم چەند جار زەبوون کەرد
بێژەنم نە چاە چە طەور بەر ئاوەرد
نە رەزم بزورگ هومایۆن کۆ
دەعوای ئەشکەپووس کاموس بەدخۆ
ئەو سوپا و لەشکەر گرد کەردم فەنا
شەنگولّ و ئەسپش هۆرگرتم نە جا
نە پەی ئینتیقام هوون سیاوەحش
دەریای عەظیم ئاما بی بە جۆش
سەوادیم بەتێغ کەرد پارە پارە
سورخاب شای توورم دا وە قەنارە

ڕیشەی توورانم نە زەمین هۆرکەند
هەفت ساڵ جە تووران تەپڵ شاهییم ژەند
تا ئاخر شای توور بە دەست ئاوەردم
هوون قەتڵ و عام سیاوەحش کەردم
نە دەشت (رەی)دا دەعوای هەفت لەشکر
چەند هەزار سەردار نامیی نامەوەر
تەیموور خوارەزم یەکدەست دێوزاد
سوحراب شای مەغریب نەئەولادی عاد
تایفەی [بنکوش!] قەتران زەنگیی
شانازیی کۆهکەش پەی برزووی جەنگیی
چەند ساڵ خەریک بین نە دەشت رەیدا
ئاخر بەیەک رۆ گرد دام بەوەیدا
شازادەی پڕ زۆر شای ئەسفەندییار
بە یەک تیر نە ئەسپ کەردم نگوونسار
دێو و جادوو و بەور هەم شێر ئەژدەر
بە ضەرب پڕ زۆر گورز گاوسەر
بێ حەدم کوشتەن حساب نەدارۆ
نە یادم نییەن پەرێت بشمارۆ
هەزار و صەد ساڵ پەهڵەوانیم کەرد
گۆی پەهڵەوانیم نە گرد عالەم بەرد
ئاخر چون ئەجەل وەنەم دووچار بی
جیهان نە دیدەم تاریک و تار بی(٧/ف)
ڕۆح نە رەفیقیی قاڵب بێزار بی
قاڵب بە خۆراک عەقرەب و مار بی
هەر ئیسم مەندەن نە دنیای خونخوار
نەقشم مەکەران بە سەنگ دیوار
جیهان بێ وەفان دنیا فانییەن
تا سەر چەنی کەس شادمان نییەن
بەڵێ ئەی غەریب بێچارەی دڵڕێش
نە گەردش چەرخ دایم جەفاکێش!
پۆسە مەعلوومەن دڵت پڕ دەردەن

زۆرداران نە زێد دوور وەنەت کەردەن
موڵک و ماش و ماڵ نە دەستت سەندەن
جەو سەبەب دندان وڵاتت کەندەن
خاترت جەم بۆ وێت مەکەر ماتەم
پەی کەس تا بە سەر نییەن غوصە و غەم
واستەی کارت خەیلێ عەظیمەن
پەی دەوای دەردان مومتاز حەکیمەن
ئومێدت صادق نەتیجەی شێرەن
جەعفەر صادق صادق دەستگیرەن
بە تەحقیق قادر (قاضي الحاجات)
جەی تەنگیی و عوسرەت مەدەرۆم نەجات
مودەعا و مەقصوود مەتڵووب و موشکوڵ
بە خاتر خوای وێت زوو مەبۆ حاصڵ
ئەوسا ئەو حەکیم دەردت مەزانۆ
حەقت جە زۆردار بە زۆر مەستانۆ
(سلێمان)! شاکیر بەر پەژارەت نەبۆ
ئەی دەورە گەردوون بە کامت مەبۆ

(٥١/ف)

تیر دا نە جەرگم... ...
یەک شەم شێوەیێ تیر دا نە جەرگم
ڕەنگ بەستەن بە هوون جەرگ وێم بەرگم
ئاشکار بییەن نیشانەی مەرگم
مەعلووم بۆ جە لای قەومان فەردم
وەسیەتم ئێدەن بزانان دەردم
هەر وەختێ مەیۆ ئاکام مەرگم
ئامانەت کفن مەکەن وە بەرگم
با کفن هەر بەرگ هوون ئالوودم بۆ
وێنەی شەهیدان تاکە سوودم بۆ!
شەهید وە بێ غوسڵ بێ کفن خاصەن
هەرچی شەهیدەن هوون بێ قیصاصەن
بسپارام بە خاک هەر بەی بەرگەوە
هەر بەی تکەی زووخ زام جەرگەوە
میلێ وە ئەنداز بەژن باڵای شەم
بکەن نە فەرقم بێ زیاد و کەم
تەحریر کەن جەو سەنگ مەجمەعەی فەردم
بنویسان وە دەست شەصت شەم مەردم
بەڵکم جە ناکاو جە ڕاگوزارێ
ڕاش گنۆ وەبەر گڵکۆی من جارێ
بزانۆ زەدەی دەست وێشانەن
داخوەگڵبەردەی حەسرەتکێشانەن

***

(٨٦/ف)

هامسەران وەختێ
جە رۆژان روێ، جە وەختان وەختێ
چون قەیس پۆشابیم جە کەڵپۆس ڕەختێ
ڕام کەفت وە پایەی عالیی درەختێ
سەر وەکەهکەشان فەڵەک بەردەبی
پا مەحکەم نە قەهر[1] زەمین کەردە بی
شانابی شاخەی شاخان وەڵگ دوور
پەی هامنشینیی میران وە زەروور
جەو راگە و کەنار خەڵق نەپایەش بی
خەدەنگ چو نە طەرح توبا سایەش بی
بەرزش فرە بەرز هەواش موعەطەل
درەختان جە بیم بڵندییش خجڵ
جە رووی سینەشدا زام تیرگازێ
یادگاری شەصت خەدەنگ ئەندازێ
چون گاز قوڵەنگ فەرهاد ئیظهار بی
جەو لاوە سۆمای خۆر لێش دیار بی
ئامام تەکم دا من بەو دارەوە
بەو دارە زەردەی (تیر!] خارەوە
مولاحەزەی زام تیر گاز کەردم
دێویا چون دوود دەماوەند دەردم
پەرسام: ئەی درەخت بەرز بەهرەمەند
کێ زانۆ تەئریخ ساڵت بییەن چەند؟
جەعومرت چەند ساڵ چەند وەخت ویەردەن؟
کێ تۆش دەستنیشان ئەی دیار کەردەن؟
ئەو زامە چێشەن نە دەروونتەن؟
کام سەرهەنگ داخل دەبین هوونتەن؟(٨٧/ف)
شەرحش بەیان کەر جە رۆژگاران

(١) ئەمە هەروا نووسراوە، بەڵام دەبێ (قەعر) بێت.

جه لات گەرم و سەرد چتەور و یاران؟
وه زگارەوه وات: ئەی دێوانە!
چون من قەیس چۆڵ بیابان یانه
ئەی وەصفولحاڵە مەپەرسی چەنەم
مەنمانی عەذاب رەستاخێز پەنەم
مەوینی ئەی زام وه ناسوور کەفتم
مەشکاوی یەخەی جامەی نەسرەفتم
بەڵێ چونکی تۆ مەیلت هەواڵەن
ئارەزووت خەبەر ویەردەی ساڵەن
هەرتا هۆشتەن گۆشدەر به دەنگم
بواچوون ئەحواڵ ستارەی لەنگم
وه ساڵ و نیمێ نمەشۆ وه سەر
تۆ نازک طەعبی! مەرەنجۆت خاتر
جەنگی (سیامکر) دێوانم دییەن
هۆشەنگ بەو سوپا و بەو سانم دییەن
شاه (اطرات) شای سەرهەنگم دییەن
گورز نۆصەد مەن ئەورەنگم دییەن
پادشای ضەحاک مەرداسم دییەن
دەست و بازووی تێغ گوشتاسم دییەن
فەرەیدوون ئەو بورج بەیانم دییەن
عیلم کاویاه حەدادم دییەن!
سەلم و طوور ئیرەج پێشەنگم دییەن
قەهر مەنۆچیهر رۆی جەنگم دییەن
شاه کەیقوباد [کی بخشم!] دییەن(۸۸/ف)
ڕۆستەم ئەو جۆشەن ئەو رەخشم دییەن
شای ئەفراسیاب غەضەب خووم دییەن
پیران [هون!] جەنگجۆم دییەن
سام نەریمان سوارم دییەن
بەڵکە جەو وێنەی هەزارم دییەن!
زاڵ پوڕ سام دێوبەندم دییەن
جه زاڵ زیاتر من چەندم دییەن

فەرامورزیەل ئەو باڵم دییەن
ئەوران ریکاب گۆپاڵم دییەن
بەدعەدلی بەهمەن بێ دینم دییەن
دەعوای داد و رەزم بەرزوونم دییەن
دەعوای داد و رەزم دارای ئەسکەندەر
تەماشام کەردەن تەمام سەرانسەر
هەفتصەد و بیست ساڵ موڵک [طوایب!]
به دیدەی وێم دیم ئاشکار و غایب
بەزم و رەزم شێر ئەولاد شاهان
شاه ئەردەڵان نه موڵک هەراسان
شاپوور شاپووران مەیل دوشمەن بەند
هورموز هورموزان ماچین تا خەجەند
قوباد قوبادان، ئەردەشێران گشت
بەهرام بەهرامان گۆڕ ئەفگەند وه مشت
عەدل نەوشیروان ئەبوزەڕ جەمهەر
نەی بەدبەختی بەختیار وەزیر(!)
تا به وەعدە و وەخت شێرۆی ستەمگەر(۸۹/ف)
پدەر کوشتە کەرد، نیشت ئەو جای پدەر
دەرلاد ئاوازەی بەدعەدلیش خێزا
سەرداران یەک یەک جه لاش گورێزا
جیهان پڕ ئاشووب دنیا پڕ غەم بی
خاتر (اباخم!] ئاسایش کەم بی
هەر رۆ نشینگەی [کی کشینه!] بی
هەر [پلکی!] سەردار سەرزەمینێ بی
نه هەر جا بەندەر خێزا سەرهەنگێ
نه هەر ولاتێ پەیدابی جەنگێ
تومەز دوو سەرهەنگ داواشان واستەن
هەردوو جەنگشان بەخودا خواستەن
ئێلچیی نامەشان ئاوردەن بەردەن
وەعدەی جەنگشان وەپای من کەردەن
هەر ئەوسام زانا تیپ جەنگ خێزا

نەعرەی سەرداران رۆی هەوا بێزا!
جە قەزا خانەی دەستدا وە داران
مەواریا شەصت تیر وێنەی باران
هەوا پڕ [خمار!] زەمین مەوج هوون
ئەسپ بەندییان مەبان سەرنگوون
دیم پەهڵەوانێ وێنەی تەهمەتەن
کەللەی دێو نە فەرق پۆست بەور جەوشەن
مورەصەع تاجێ نیابی نە سەر
زەڕکەش قەبایێ کەردەبی نە وەر
نە پشت ئەسپێ سەنگینتەر جە سام
جە نەوەی شاهان ئاردەشێر بە نام(٩٠/ف)
فاقەی خەدەنگێ نە چەڵەی کەمان
پەیوەست کەردە بی چون زاڵ زەمان
ئاما رووبەڕووی سەردارێ جە سەر
سەردار سەهمیا [چیشی کردا و صفر!]
ئاما نە پای [من من!] گەرت نە رووی جەم
کەردش وە نیشان تیر [زرەسم!]
دا نە سینەی من جە ئاو دیارا
تا پەڕ نیشت نە خاک نمناک سارا
سەردار کەفت ئەو دەنگ من مام وە پاوە
بەی زام خەتەر ناسوور نماوە
بەی تەور وییەردەن گەردش دەوران
منخەیلێ جەی مەسکەن کەردەنم سەیران(!)
ئەو کەسە کە مەرد صەد هەزار کەس بی
تەنش وە خۆراک هەزار (کرکز!] بی
هەر تاسیە مەبین تەیرێ جە تەیران(!)
مەنیشت نە شاخەم پەی عەزم سەیران
گا سەیر سەحرا، گا نیگای ئەو چۆڵ
گاگا وە تیمار پەڕوباڵ مەشغووڵ
سەیر چقەی لاڵ پەروێزم کەردەن
تەماشای شیرین شەودێزم کەردەن

مەصاف بەهرام چۆبینم دییەن
ئەو گورز و گۆپاڵ رۆبینم دییەن
چەند پێغەمەران چەندین ئیمامان
ئەگەر بواچووم نەدارۆ سامان
جەی دەمدا چەند شا چەند گەدام دییەن
چەند کۆچ و خێڵان گوزەرگام دییەن
چەند جەنگیی سوار نە عەرصەی مەیدان
گوزەر مەکەرۆن نە جای من مەلوان(٩١/ف)
یە گشت ئەساسەی پڕ عەقڵ و فامە
چەند ساڵە ئەی دار [جنکەنامە!]
فرە مەترسوون نەی رۆزگارە
نەی دەور پڕ عەسکەر میحنەت گوزارە
نەوا بەدبەختێ لیمدەرۆ ئاهیر
بڵێسەم بەرز بۆ [باهر و یاهر!]
بگنۆم وە پایین تەخت زەمین بام
کەس نییەن توولێ بنیەرۆ نە جام
(نەوشاد!) ئامانە وێت مەدەر بە غەم
پەی ماڵ دنیا خوای زیادبێ خوای کەم
هەرکەس ماڵدارە دایم خۆشحاڵە
هەرکەس بێماڵە هەر رەنج بەتاڵە
دنیا مەویەرۆ وێنەی چەرخ طوور
کەس ماڵ دنیا نەبەردەن بە گۆڕ
ئامین (نەوشاد بەگ) قەبرت پڕ نوور بۆ
رۆحت جە عەذاب قیامەت دوور بۆ

صادق

(١٦٣/ف)

یاران صەییاد بیم
چەند موددەت نەپای هەردان صەییاد بیم
فاریغ جە مەینەت دایم دڵشاد بیم
[لە بەند!] سەودای غەم سەر ئازاد بیم
مەگێڵام وە پای جەنگەڵانەوە
رام کەفت ئەو [دلکەی!] ئەردەڵانەوە
دیم نەورەس بەچە سپیی شابازێ
تەڕلان شەشدانگ شیرین پەروازێ
چونکی صەییادیم کەردە بی وە خو
نەصیب بەردم پەی شار سیاکو
[وکدار!] ئاما وییەرد وە لامدا
سای باڵش مالا وە سەرتاپامدا
جە قەدیم بەتەر سەرعیی بیمەوە
چەند وەختێ گێڵام لانەش دیمەوە
لانەش نە جایێ بەرز بێ ماوا
جایی دەستەرەس من پێ نەیاوا
واتم: چێش کەروون؟ ئاخ جە دەست دڵ!
دیسان شی وە جای بەرز بێ ماوڵ
ئەمجار ئەساسەی صەییادیم ئاوەرد
کۆڵیتم نە پای ئەو لان بینا کەرد
هۆردام حەلقەی تۆڕ نە پای...
نەزانام ئاخر کەچ مەنیشۆم نەرد
مورغ دڵ بەستم وە پای دامەوە
دام میل وە میل پێش نیامەوە
مورغ دڵ جە دام مەیل مەدام پەرواز
بەڵکە مەیلش بۆ پێش بەیۆ شاباز
جارجار دووراودوور مەنیشت ئەو سەرچڵ
جە سای [بالیوند!] تۆڕ مەکەردش سڵ
مەسڵەمیا جە دام لاش مەکەردەوە

مەشی نە تۆی لان پاس زەردەوە!
هەر تا چەند مودەت نە پەی شۆنش بیم
ئەراگێڵ (دور دور کە دونش!) بیم(١٦٤/ف)
یەک رۆ فریشتەی بەختم هۆرێزا
شاباز تەڕلان جە تۆی لان خێزا
پەرواز کەرد ئاما یاوا وە نزاو
... وە مورغ دڵەی من وە تاو
پاش بی وە حەلقەی دام مەیلەوە
شیم وە لای شاباز دیدەی لەیلەوە
.... کردون بازی تاڵەم
.... دەروون غوصەی صەد ساڵەم
تۆڕ نەورەس بە چ [آرودم!] وە دام
هوونم بی وە ئاو هەر تا کەردم رام
دەم دەم منیشتم جە پای تەیارەش
تا بەرشۆ جە سەر لەنجەی کەنارەش
پەیاپەی وە سۆز دڵ مەلاونام
هەر تا بە وادەی شکار یاونام
بێ خەوف جە ئەغیار مەوانامەوە
چەند مەنزڵ ماما وە هانامەوە
[مکردتم!] وە دەست وە بێ پەژارە
مەکەردم خاڵان سینەش بژارە
نە هەر جا شنەفت دەنگ لاڵەی من
ماما وە صەدای وانای باڵەی من
یەک رۆ جە گەردش چەرخ چەواشە
نمەک وە زامان ریشەی دڵ پاشە
تمەز صەییادێ کەفتە بیش نەشۆن
زانا بی [ملوند!] شکارش جە کۆن
وە دام ئەفسوون [کرتە بێشوە!]
عاریفان ئاسا بەردە بێشەوە
سەعی کەردەبین چەنی چەند وستاد(١٦٥/ف)
بەڵ مەیل بالەی من بە راش جە یاد

چون هەردە جاران مەیلش نەبۆ پێم
بازم تۆرکەران سڵ بکەرۆ لێم
(صادق) تۆ جەی وەر چەند بازش وانان
هێما خدێو خووی بازش نەزانان
تایفەی مەحبووب چەنی چەرخ و باز
طەبعێوە داران یەک خوو یەک مەجاز
نەواچی بازم بەردەشان وە زۆر
هەر خۆشان پاسەن زوو مەکەران تۆر

***

خەڵووزیی

(٦١/ف)

رەعنای دڵ پەیکەر

رەعنای دڵفریب ریشەی دڵ پەیکەر
زوڵف چون هەفت لەشکەر رای دەشت راگەر
یانەی دەردینان وە خاک نەی کەر
قاش ئەبرۆ خاص چەم سیای سێوەنگ
گۆنا وێنەی سێب سوەیل کەردەن رەنگ
حەرفێ مەواچوون وەنەت نەبۆ قار
گۆش بدەر بەی حەرف پەرێ رۆزگار
دەقیقەی جەم کەرد [تفریقەء!] هۆشت
با فەرد (شەفیع) بەیۆ نە گۆشت:
عومرم عەزیزم نوور دیدە و دڵ
هەرچە مەعشووقەن مەمانۆ چون گوڵ
دوو کەس کەرۆ بۆ بەرتەرەف مەبۆ
ژاکیای بێ عەتر کەمشەرەف مەبۆ
ئەرصەد چی وەرتەر پڕ عەقڵ و فامی
یەکێ قەبووڵ کەر پەرێ غوڵامیی
ئەویچ کەسێ بۆ جیهاندیدەبۆ
سیرپۆش خامۆش ئارامیدە بۆ
بزانۆ قەدر دیدەی خومارت
نەوانۆ پەی کەس تۆمار کارت
مەبۆ تۆ رەنجش مەنظوور بداری
تا کەرۆت بە شەوق خدمەتگوزاری
ئامانەت فەرزەن دەینت وە گەردەن
بەرکەر خەیاڵان فرەکەس کەردەن
جە یەک بەدەن بۆ رۆحت چەنی پۆست
بە وێنەی بادام دوو مەغز نە یەک دۆست
ئەگەر فرەکەس بوینۆ رەنگت
-دووربا ، دوور جەتۆ- مەزریۆ زەنگت
هەرزە هەرزەکار هەرجایێ مەبی

داخل به مەیدان رسوایی مەبی
ئینتیهای ئاخر هامسەران وێت
تەعنەی تیر تاڵ مەوازۆن پەرێت
صۆفییان صاف یەک یەک دەردێشان
پەی دیدەنیی تۆ یاهوو مەکێشان
گرەو جە خاڵخاص خاصان بەردەنی
چون صەنعان شێخان شەیدا کەردەنی
هەزار کەس جە داغ هەوای دەماخت
سەر بە خاکەوە دیلەن جە داخت
نەک چون (خەڵوزیی) دڵ کۆی زووخاڵەن
وە مەرگ ضەروورەن شادیش بەتاڵەن(١)

(١) ئەم پارچە شیعرە لە لاپەڕە (١٢٦)ی بەرگی دووەمی (کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی)دا بەناوی (شەفیع)ەوە لە تەک هەندێک جیاوازییدا بڵاوکراوەتەوە.

غوڵامیی

(٦٣/ف)

دڵ بە تەنگ ئامان
قیبلەم پەی دووریت دڵ بە تەنگ ئامان
قەسەم بە قورئان شای نەونەمامان
یە گشت جە دوورییت پێسە پێم ئامان
قیبلەم پەی دیدەن باڵای نەمامت
پەی زوڵفان لوول خەیاتەی خامت
پەی ئەبرۆی قەتران سیای چەمیدەت
پەی خاڵ هۆنرێز نە دەور دیدەت
دڵ خەریک زام ئالوودەی تۆشەن
چون کوورەی حەدداد دایم نە جۆشەن
ئەی دڵەی پڕ هۆش دایم ناسووره
هەردەم مەسۆچۆ چون کوورەی نووره
خۆ تۆ بێ مروەت جە خودا نەتەرس
کافر بێ رام تایفەی چەرکەس
جارێ نەکیانات وەلام پەیامێ
نەواتت دارۆ منیج (غولامێ)!
شەرت بو (غولامیی)ت ئیتر نەکەروون
ئەی رەنج بێسوود پەی تۆش نەبەروون

***

شیعرە خاوەن نەزانراوەکان

-١-

دەور دنیای دوون......................................
دادمان جە دەست دەور دنیای دوون
جە بێڕەحمیی رەحم بێمەیلیی گەردوون
لەیل [میامش!] بەرد منمام چون مەجنوون
شەرت بۆ تا ئەو رۆ وەعدەی مەرگم بۆ
دیدە پڕ ئەسرین، پەڵاس بەرگم بۆ
بە وڵاتاندا نە رووی رۆزگار

سەر تا بە دامان بپۆشم دەوار
هەر هەفت ئیقلیم طەی کەروون بە جەخت
مدارام نەبۆ بە وەقت و بێوەقت
بە وڵاتاندا بە یا دۆست! یا دۆست!
بێ خوردو بێ خواب بێ [کردی!] کەڵپۆست
بە دڵەی پڕ غەم روو بکەم نە چین
زار زار بگەردووم نە خاوەر زەمین
مەشریق و مەغریب عەرەب تا عەجەم
بدەم بە پاوە بە دڵەی پڕ غەم
قنیاتم بە زووخ زامان وێم بۆ
بەوێنەی [دواس!] بیابان جێم بۆ
خۆلاصەی کەلام هەرچەند دنیا بۆ
کۆە نەجد ئەو دەشت پێچ و پەنا بۆ
تا................................. صەدای کرینم!
پەرێ دۆستەکەی دنیا و دینم!
[چابک پرخاک!] بدەم بەسەردا
وێڵ وێڵ بگێڵوون بەدەشت و دەردا
سینەی وێم رێشکەم من نەشار شام
یەقەم چاک چاکەم نە (بیت الحرام)
زایەڵەی بەڕاست نە ئەصفەهان کەم
دیدەی لێڵاوم نە سەرهەردان کەم
بە وڵاتاندا من بە صەدای بەرز
بە شادیی شیوەن (تابدار المرز!]
هەر... نە رووی سەر بسات
کەسێ بەردەبۆ نامش بە وڵات
بە دڵەی پڕ غەم سینەی رێشەوە
صەدای ناڵینم بەیۆ پێشەوە
بە نێش خاران سەرپەنجەم رێش بۆ
سینەی دڵ بریان دایم ئاخ کێش بۆ

***

-٢-

(١٢٨/ف)

قیبلەم رەندەنی
خودا مەزانۆ تورک و رەندەنی
شاباز شەشدانگ شا پەسەندەنی
دایم خەندەران لەب وە خەندەنی
عایشەی دەوران فاطمە طەرزەنی
عەرعەریی باڵا نەمام بەرزەنی
رشتەی (لایزال) حەیی بێچوونی
لەیلی وەفادار پەرێ مەجنوونی
زوڵف زنجیر دام رای راویاری
لەیلی بێ وەفا تۆ وەفاداری
ئەگریجەت بۆ میسک هەم عەقرەب خێزەن
هەر رێحانیی رەنگ سوپای پەلدێزەن
پێشانیت بێگەرد چون شوعلەی نوورەن
حوسنت پەریزای پەریی دەستوورەن
[قالش ابرو!] خاص قەڵەمکەشیدە
بیەن وە سەیوان پەی هەردوو دیدە
موژەت حەجەر پاچ پەردەی جگەر دۆز!
باشی باشقەی سەرقەتار هۆز
دیدەت دیدەی جەیر پڕ جە سورمە کەیل
باڵا سەوڵ صاف رشتەی نەوسوەیل
ئەنف ئەلفوار ئەلف دەستوورەن
دوو گۆنای قرمز سێف لاهوورەن
لە بان لەعل لاڵ چون پەڕەی گوڵەن
نیاز و مەتڵەب جەلاش حاصڵەن
دەهەن چای زەمزەم دندان صەدەفڕێز
خاصتەر جە شیرین نادار پەروێز
زەنەخ پڕ جە خاڵ ماویی و فەڕەنگیی
زوڵفت پێچ وەردەن چون مار جەنگیی
گەردەن چون بلوور نوور پێدا وەشتەن

سینەی لەوح سیم باغچەی بەهەشتەن
مەمان چون نارنج یا لیمۆی زەردەن
یا شەمامەی شۆخ صاف بێگەردەن
باڵ باهوو خاص نوختەی خاڵ سیا
پەنجە پەنج قەڵەم لێش بییەن جیا
ناف نافەی خۆتەن ئاهوو چەرِیدە
تەخت ناف بێ عەیب حەق ئافەریدە
(گەنج سەربەمۆر) دەر بە کلیدە
فەخذ نەرم و صاف تەڵا سەنجیدە
جە سەر تا بە وار تا حەدد زانوو
هەر بە غەمزە و ناز لەنجە نمانوو
پاژنە تەلای زەرد شەفافتەر جە دوڕ
کەف پا باریک پشت پاژنە پڕ
تەعریف باڵات جە حەد بەرشییەن
ئیسمش ئەلف و عەین یێ و شین بییەن

***

-٣-

(٤٢/ف)

قیبلەم نەمەندەن
دیارەن بە راست مەبۆت نەمەندەن
مەیلەکەی سالان جە لات بارکەردە
ئەڵبەت تۆ نامەی بێشەرتیت وەندەن
خاصەن چەنی قین بێ ئەندازەتەن
دیارەن سەودای یار تازەتەن
نە خەوف خودا نە رای پیرتەن!
ئەڵبەت کەسێ تر دامان گیرتەن
پەوکە مەیلەکەی وەربن کەم کەردی
گەرمیی مەیلەکەت یاونای وە سەردیی
دیدەم بۆ بە عیشق دوو دیدەی مەستت
ئەر جە من خاصتەر کەفتەن وە دەستت
مانیعش نییەن ئاخرت خەیر بۆ

چەنی یار نۆ سەیرانت سەیر بۆ
صەبرت بکەردا یارت بمەردا
ئەوسا فیکر یار تازەت بکەردا
دیدەم تۆ بە عیشق شای چەم سیاوان
موزە و پەنی بەندەت بێ تاوان (!)
وەرنە عەزیزم بینایی چەمان
کێ چون من پەی تۆ دایم نە خەمان؟
کێ چون من پەی تۆ هەناسەش سەردەن؟
کێ چون من پەی تۆ دەروون پڕ دەردەن؟
قیبلەم ئامانەن دوو کەس مەناسە
دووکەس ناس پەی شەخص هەرجایێ خاصە

***

-٤-

(٥٥/ف)

فریشتەی شیرین... ...
عەلەیکەسلام فریشتەی شیرین
گردی مەلەکان سەرتاپا زەریف
رشتەی خوداوەند کارخانەی لەتیف
[بودبان!] فەرش بینایییم جات بۆ
موژ وە پەرژین بەژن بالات بۆ
ئێران تا تووران رۆمات سەرانسەر
پایەنداز بۆ سەوڵ خاتر تەڕ
(السلام) [بووا!] تەخت یان تاق دیدەت
ئەصفەهان بە ئەبرۆی قەڵەم کەشیدەت
چین وە چین زوڵف سیای موشکینت
ماچین وە یەک ماچ جام جەمینت
بوخارا نەجای موژەی چەمیدەت
بەڵخ وە نیمنیگای نازکیی دیدەت
کشمیر بەگۆنای گوڵغونچەی رەندت!
قەندەهار وە قەند قەمچی سەربەندت!
تایف و یەمەن جە دووریی تاسەت

شاپوور شەو بە عەتر شەوبۆی هەناسەت
شام وە شەرت و بەین وەفای شەریفت
بەغداد وە بەرزیی بالآی زەریفت
[قض!] بین(١)بەگەردەن میناى بێخەوشت
گەنجە بەکۆی گەنج سەرپەنجەی کەوشت
بانە وە بەیان قەندیل ئالآت
سەردەشت وەسەر گەرد خالآن ئالآت
ئێران تا تووران [رملت!] سەرانسەر
پایەندازت بۆ سەوڵ خاتر تەڕ

***

-٥-

(٥٧/ف)

میرزام بزانی......
شەرتەن تۆ راگەی دین یەک یەک بزانی(!)
ئەر مەگنی نە رای جەهل و نادانیی
بێگومان جە حەشر خەریک مەمانی
پێسەشان واتەن ئیمامان دین
بزانی ئەجداد رەسووڵ بە یەقین
محەمەد سالار هەردوو جیهانا
شەفیع دەستگیر گشت ئوممەتانا
بابۆش عەبدوڵلآ قورەشیی نەسەب
موطیع و مەقبوول طایفەی عەرەب
(عبدالمطلب) جەد نامدارەن
شوجاع و رەشید بزرگوارەن
سێیەم هاشمەن بێ درۆ و لافەن
جەد چوارم (عبدالمناف)ەن
پێنجەمین ئیسمش (قصی) مەوانان
(کلاب)، (مره) بە هەفتەم زانان
هەشتەمین (کعب)ەن مەنشوور نە عامەن

(١) لەوانە (قزبین- قەزوین) بێت.

(لوی بن غالب) دەهەم تەمامەن
یازدەمین (فهد)ەن (مالک) دوازدە
(نضر، کنانە، خزیمە) پازدە
(مدرکە) و (الیاس)، (بهذا ظاهر)
مضر بن نزار نۆزدەهەم طاهیر
بیستەمین (معد)ەن، بیستویەک (عدنان)
صەریحەن جەزمەن بێشک بێگومان
راویان بەی تەور ئیجماعێ کەردەن
جە ئێد بالآتەر کەسێ نەوبەردەن

شاه نیعمەتوڵڵای وەلی

ئەم شاعیرە فارسی زمانی بەڕەچەڵەک کوردە خاوەنی دیوانێکی گەورەی فارسییە و چەندین جار لەبەر دەیان نوسخەی دەستخەت چاپکراوەتەوە.

لە سەرەتای دیوانەکەیەوە پارچەیەک شیعر هەیە لەسەری نووسراوە:

(چکامە پیشگوئی شاه نعمت الله ولی)

بەیتی یەکەمی ئاوایە:

قدرت کردگار می بینم
حالت روزگار می بینم

ئەم پارچە لە رواڵەت و کێش و سەروادا لەم پارچە دەچێت کە لێرەدا بڵاوی دەکەینەوە، بەڵام هەرچەند ئەم پارچەی ئێرە کەمترە ناوەرۆکەکەی جیایە و لە هەندێ مانا و مەبەست دەدوێت لە پارچە چاپکراوەکەدا نییە.

خوێنەر لەم پارچە شیعرەوە پارچەکەی (عیل بەگی جافی) بیر دەکەوێتەوە.

من کلام شیخ نعمة الله

(١٦/ف)

گەردش روزگار می بینم
بر صحت کار و بار بینم!
سال تاریخ را چێن گویم
از یمن و یسار می بینم
پادشاهی ز سر شود پیدا
دولتش پایدار می بینم
جنگ اول میان بصرا بود
لشکرش بیشمار می بینم
پسی سی سال پادشاهی او
دولتش بیشمار می بینم
بعد ازین چونکه أو فنا کردد
شاه دیکر چو یار می بینم
ز محمد بنام او خوانند
محرم هر نکار می بینم
جنگ اول میان کرمانت
این گرفته دوبار می بینم

شور غوغای زان شود پیدا
اشتر در قطار می بینم
جنگ آخر میان تفلیس است
تیغ أو آبدار می بینم
دەو هشت سال پادشاهی او
دولتش پایدار می بینم
بعد ازین چونکه او فناکردد
شاه دیگر چو بار می بینم!
یکنشانی دارد او از خط
لحیه اشرا دراز می بینم(!)
وقت عیش نشاط می ورزد
با زنان و نکار می بینم
نطفه اش می رسد دوصد انجا
همه را در بکار می بینم
چون فریدون ز تخت بنشیند
پسرانش قطار می بینم
هر بهار که سال نو پیدا
بدتر از سال پار می بینم
دو زمستان چو سخت خواهد شد
سمنش را بهار می بینم
سال از گوسفند شود پیدا
عالمی لالەزار می بینم
قوه دولتش بروز مصاف
همچو روستم سوار می بینم
تا چهل سال پادشاهی او
دوران شهسوار می بینم
آسمان و زمین هوا هم
شورش از هر دیار می بینم
بعد ازین چونکه او فنا کردد
شاه دیگر چو بار می بینم
چون ز نسلش محمدی پیدا

نایب امر کار می بینم
[ده!] یکسال پادشاهی او
بعد او نادیار می بینم
جنگ اول میان اوغان است
این گرفته دووبار می بینم
دست او هست از یدالله
صاحب ذوالفقار می بینم
قلعهء قندهار می گیرد
این گرفته دوبار می بینم
حاکم قندهار راچو شتر
در دماغش مهار می بینم
گرگ با یوز یوز با آهو
چمن سبزه‌زار می بینم
(نعمة الله) نشسته در کنجی
همه‌را در گذار می بینم

کەلامی بابا طاهیر

(۱۳۰/ف)

الهی وا کسان شم وا کسان شم
مژه پر رشک دیرم واکسان شم
همم از در برانند والله آیم
ته ام از در برانند واکسان شم

***

ملامم دل براه دیده تر به
شرابی عیشمی ازخون جگر به
تو که هر کز سوته دیلت ازغم
کجا از سوز دیلدنت چرای(!)
بی تو هرکز به‌بستان گل نروی
اکر روی کش هرکز نبوی
بی تو کر کل بخند لو کشای
رخش ازخون دل هرگز شوی

***

من آن رندم که نامم بی قلندر
نه خان دیرم نه مان دیرم نه لنگر
جه روح آیم بکردی دورکسی
چه شو آی بخشتی در نهم سر

***

بی تو هر که‌سرم بر بالش آیو
همه عضوم چونی در نالش آیو
ز هجرانت بجای اشک چشمم
ز مژگان پاره‌های آتش آیو

***

غم دمساز همراز دلم غم
غم هم صحبت هام دردهام غم
غمت نگذاشت تا تنها نشینم
مریزا بارک الله مرحبا غم

***

درد دیرم بکسش گفتنی نه
که سنگ بر آسمان اندر تنی نه
بمودا چند ترک یار خود کن
کسی دارم که ترکش کردنی نه

***

بصحرا بنگرم صحرا ته وینم
بدریا بنگرم دریا ته وینم
بهرجا بنگرم کوه و در و دشت
نشان از قد رعنای ته وینم

***

تو شیری یا پلنگی ایدل ایدل
چرا با ما بجنگی ایدل ایدل

***

خوشا آنان که الله یارشان بی
که حمد و قل هو الله کارشان بی
خوشا آنان که دایم در نمازند
بهشت جاویدان ماوریشان بی

***

خوشا آنان که هر شاهان تو وینند
سخن واته کرند وا نشینند
موآن نی دست رس کامم ته وینم
بشمه آنان بوینم کو ته وینند

***

ته که نوشم نه آی نیشم چرایی
تو که یارم نه آی بیشم چرایی
ته که مرهم نه آی برداغ ریشم
نمک پاشی دل ریشم چرایی

***

ز دشت خاطرم جز غم نرویی
ز ماغم جز کل ماتم نرویی

ز صحرای دل بی حاصل من
گیاهی نا امیدی هم نروی

***

بی تو سردر بیابانم شوروج
شرک از دیده بارانم شروج
نه بیمارم نه جانم میکرد درد
همی دانم که نالانم شوروج

***

اگرمستان مستم از نه آیم ما
وگر بی پاو دستم از ته آیم ما
اگر گبریم و ترسا ور مسلمانم
بهر میلت که هستیم آز ته ایم ما

***

دلا راهت پر از خار و خسک بی
گذارت بر سر چرخ فلک بی
گر از دستت بر آید پوست از تن
بر آور تاکه بارت کمترک بی

***

خدایا دل ز ما بستان بزاری
نمی آی ز مو بیمار داری
نمی دانم لب لعلت بخونم
چرا تشنه است با این آبداری؟

***

بوره سوته دلان گردیم آیم
بهم سوته دلان غم داء بمانیم
ترا زوج آوریم غمها بسنجیم
هران سوته تره وزنین تر آیم

***

(۱۸/ف)

بر طلعت زیبای محمد صلوات
نبر جبهه ء سیمای محمد صلوات

بر ابروی مهسای محمد صلوات
بر گیسوی مشکسای محمد صلوات
بر زلف عطر سای محمد صلوات
بر گیسوی مشکسای محمد صلوات
بر لعل شکرخای محمد صلوات
بر لؤلؤ لالای محمد صلوات
بر سینهء دانای محمد صلوات
بر قامت زیبای محمد صلوات
بر انگشت معجز نمای محمد صلوات
بر پار عرش سای محمد صلوات
بر رخ پاک پر انوار محمد صلوات
بر لب لعل گهربار محمد صلوات
بر دل زندهء بیدار محمد صلوات
بر قدو قامت رفتار محمد صلوات
دمبدم بر گل رخسار محمد صلوات
بر سر تربت أطهار محمد صلوات
بر روی نازنین محمد صلوات
بر ابروی مشکین محمد صلوات
بر چشم نرگسین محمد صلوات
بر زلف عنبرین محمد صلوات
بر لعل شکرین محمد صلوات
بر خاتم کتفین محمد صلوات
بر قامت شرین محمد صلوات
بر مرقد نورین محمد صلوات
بر طلعت مهر وی محمد صلوات
بر طاق دو ابروی محمد صلوات
بر گیسوی خوش بوی محمد صلوات
بر نرگس جادوی محمد صلوات
بر زلف عنبر بوی محمد صلوات
بر لعل راست گوی محمد صلوات
بر طینت خوشخوی محمد صلوات

بر قامت دلجوی محمد صلوات
بر حضرت نیکوی محمد صلوات
بر روضهء مینوی محمد صلوات

***

کلام خسروخان

(۱۱۸/ف)

ای چشم رخ زلف تو آرایش دیده
گر دیده بسی دید مثل تو ندیده
رفتن...
غمزه...(۱)
پس در بتش کوشش بی فایده کردم
چون طفل دوان ازپی پریده
ناسح سحن بد عجم می نتواند
(خسرو) به همه عمر نصحت نشنیده(!)

(۱) ئەم شیعرانە تەڕبوون و باش ناخوێنرێنەوە.

سەرچاوەکانی ئەم بەرگە

١- کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردیی، محەمەد عەلی قەرەداغی بەرگەکانی ١-٤ .

٢- دیوان بابا طاهیر عریان، مؤسسەء مطبوعات علمی، تهران، ١٣٤٢ .

٣- کەشکۆڵە شیعرێکی کوردی (گۆرانی) گردەکۆیی شێخ عبدالمؤمنی مەردۆخی، ساغکردنەوە و سەرەتا نووسینی ئەنوەری سوڵتانی، تراستی سۆن بۆ کوردستان، لەندەن، ١٩٩٨ .

٤- کەشکۆڵی حاجی مەحموودی یاروەیس، لێکۆڵینەوە و ساخکردنەوەی عوسمان محەمەد هەورامیی، چاپخانەی ئۆفسێتی بابان، ١٩٨٨ .

٥- دیوانی کامل شاە نعمة اللە ولی، چاپ سوم، چاپخانەی ممتاز، ١٣٦٣ کتابفروشی فخر رازی، خیابان جمهوری.

٦- دیوانی مەولەوی، کۆکردنەوە، لێکۆڵینەوە و، لێکدانەوە و، لەسەر نووسینی مەلا عبدالکریمی مدرس، (چاپگەلی جیا جیا).

٧- دیوانی رەنجووریی، مەلا عومەری زەنگنە، لێکۆڵینەوەی محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپی یەکەم، چاپخانەی (آفاق عربیة) ١٤٠٣ک-١٩٨٣ز بەغدا.

٨- دیوانی وەفایی، میرزا عەبدولڕەحیمی سابڵاغیی، لێکۆڵینەوەی محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، چاپی یەکەم.

٩- بووژاندنەوەی مێژووی زانایانی کورد لە ڕێگەی دەستخەتەکانیانەوە، محەمەد عەلی قەرەداغی، بەرگەکانی یەکەم تا چوارەم.

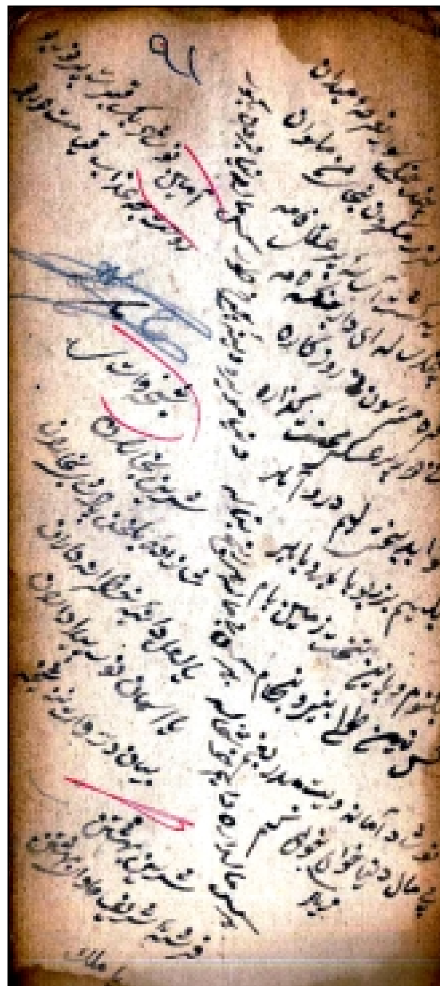
١٠- رۆڵە بزانی، هەڵبەستی ئەستێرەگەشەی هەورامان، مەلا خدری رواری، شیکردنەوەی محەمەدی سیراجەدینی نێزڵیی، ١٤٠٥ک-١٩٨٥ز- چاپخانەی خواندیتها.

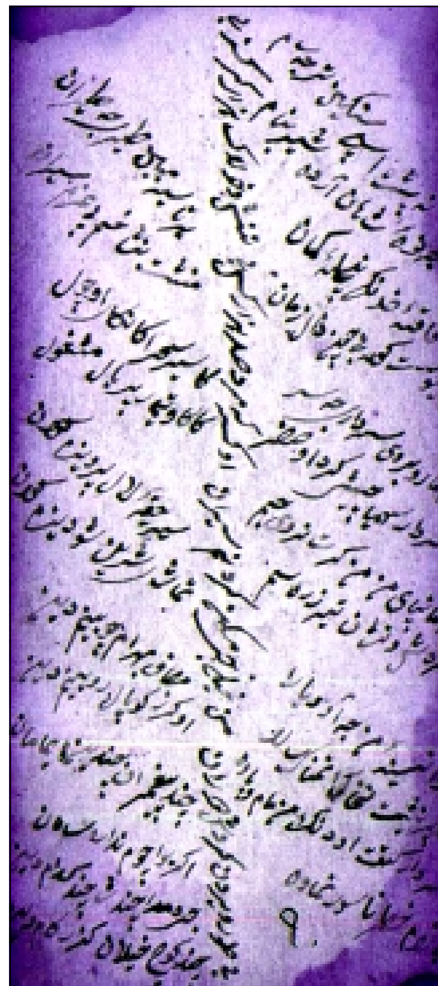
١١- دیوان و شەرحی حاڵی ئەحمەدی کۆر، عەزیز محەمەد پوور، داشبەندی، چاپی یەکەم، ١٣٧٨ .

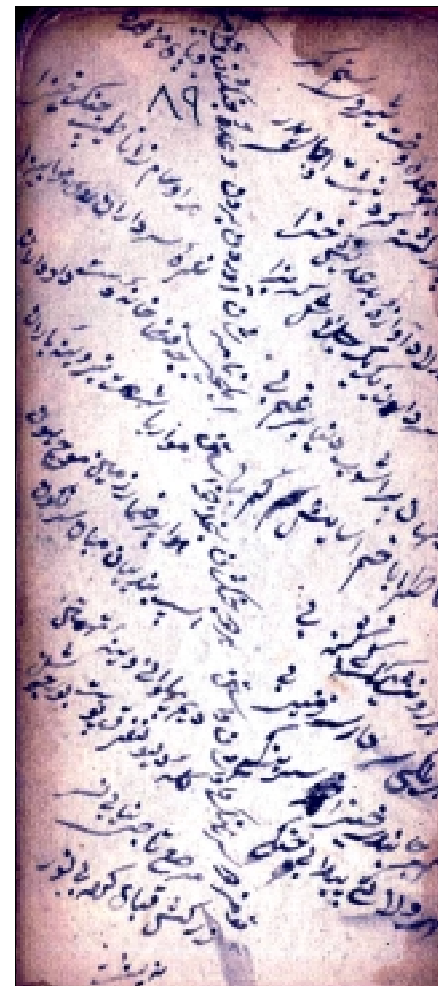
١٢- ئەنجومەنی ئەدیبان، دانەر- ئەمین فەیضی بەگ، تۆژینەوەی لیژنەی وێژە و کەلەپوور، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا، ١٤٠٣ھ- ١٩٨٣ز.

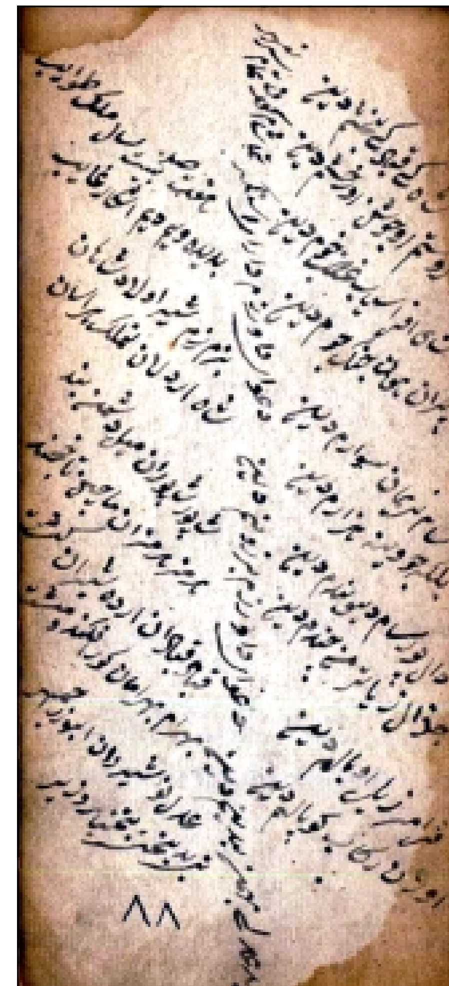
بابەت و سەرباسەکانی ئەم بەرگە

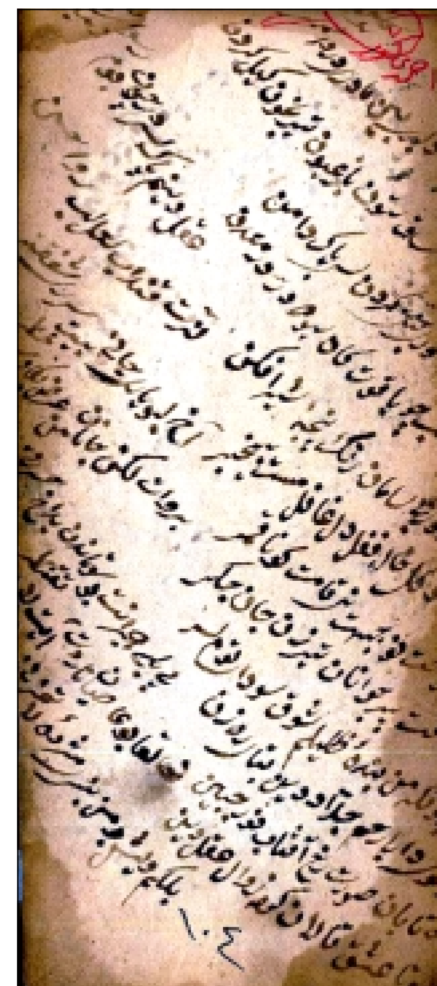
وێنەی دەستخەتەکان

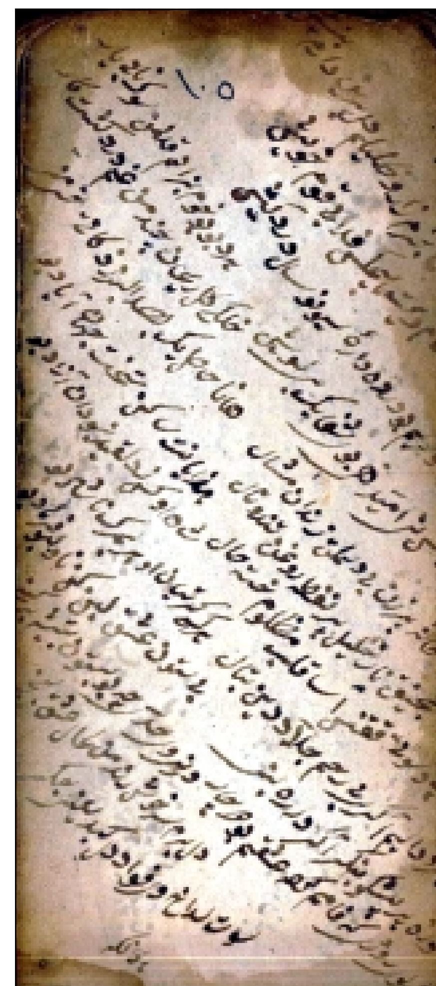

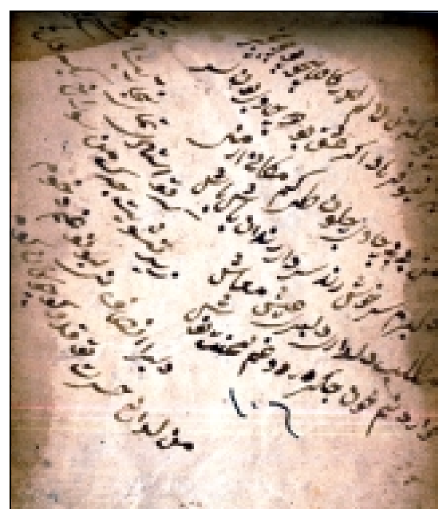

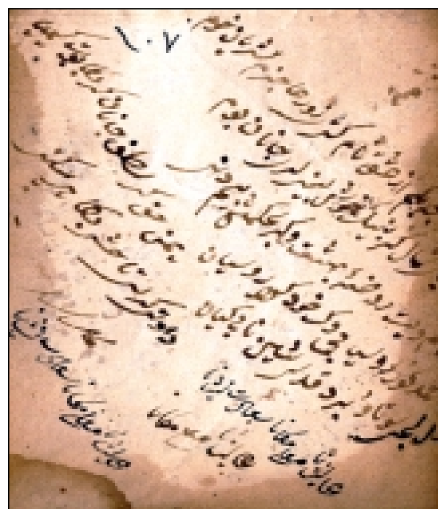

١٥٩

١٥٨

١٥٧

١٥٦

